

MÜÜRILEHT

NÜÜDISKULTUURI HÄÄLEKANDJA

KAHEKSAKÜMNE KOLMAS NUMBER : MÄRTS 2019

HIND 2€

#83 : POHMELUS

JUHTKIRI

PEAMINE, ET JÄLLE
PEENHÄÄLESTAMISSE EI TAKERDUTA

Töenäoliselt on paljudel seltskondlikel üritustel olnud viimase aja üks põhiline jututeema veebruari lõpus puhkenud dopinguskandaal. ETV valimiseelse peaministrikandidaadi debati alguses küsiti samuti, mida arvavad erakonnajuhid suusakoondist tabanud tragöödiast. Kõik meediakanalid ning lugejad nendega ühes on asunud kirglikult olukorda analüüsima, nagu kahe dopingu õnge läinud suusaspordilase rumalad valikud oleks miski, mille lahendamine nõuab kogu Eesti riigi ja rahva mobiliseerumist ning otsustavat sekkumist. Nendin, et kohaliku suusaspordi mainega on praegu tõepoolest üpris paha lugu, aga sootuks rohkem tekitab muret asjaolu, et ma ei näe sama kirgliku arutelu puhkemist näiteks sellise uudise valguses, et metsalindude arvukus on Eestis viimastel kümnenditel ligi 50 000 paari võrra aastas vähenenud. Inimesi ei paista raputavat ka putukate massiline väljasuremine. Keskkonnuaudised ei kõneta lihtsalt sama suurt hulka kui sport, sest vastasel juhul räägitaks meil iga päev pärast kell üheksa eetris olevat „AKd” hoopis loodushoiust ja ressursside jätkusuutlikust kasutamisest. Võib-olla oleksid ka „Valimisstuudio” saatejuhid uurinud peaministrikandidaatidelt esimese asjana hoopis nende mõtteid intensiivpõllumajanduses kasutatava dopingu teemal.

Eelnev jutt ei ole samas otseselt kantud mingist minu isiklikust vimmast spordiajakirjanduse ja selle auditooriumi vastu. Sama hästi võiks öelda, et üldsusele ajakirjanduse vahendusel laialt teatavaks tehtud fakt, et Eesti Vabariigi aastapäeva presidendi vastuvõtul kandis viis naisterahvast ühesugust kleiti, ei väärinud tegelikult meie kõigi tähelepanu. Olgem ausad, meil on palju tõsisemaid teemasid, millele oma tähelepanu suunata.

Osкус eristada olulist informatsiooni vähem olulisest on meie ajastu suur väljakutse. Inimlikul tasandil reageerime me tugevamalt pigem hoomatavatele ja n-ö lihtsatele uudistele kui teabele, mida aju ei suuda hästi sünteesida ega selgelt ette kujutada. Pole siis imekspandav, et ka valimiskampaaniates töötavad paremini lihtsakoelised loosungid. Sellest tõsiasjast hoolimata ei olnud nende valimiste kõige tähtsam teema „maksukaos” ega ka mitte „massiimmigratsioon” või „paremäärmuslased”. Need olid erakondade suhtekorraldusfirmade ning kogenud poliitikute väljatöötatud

päästikud, millega inimesi emotsionaalselt kõnetada ja seeläbi nende valikuid mõjutada. Ja selliste võtete kasutamine on valimiste osa, kuna need toimivad valijale massihüpnosina.

Nendest ei saa aga lasta ennast eksitada. Ebapopulaarsusest hoolimata on praeguse aja põletavaim teema siiski see, kas ja kuidas me kujundame ümber oma hoiakud seoses loodusressursside kasutamise ja tervikliku ökosüsteemi säilitamisega. Olgugi et need küsimused on hakanud tasapisi ka suuremate erakondade teadvusesse jõudma, pole see siiani Eesti keskkonnapoliitika kujundamist märkimisväärselt mõjutanud. Keskkonnavõitluste pidamist ei saa jätta vaid sinisilmsete kooliõpilaste või kergemeelsete hipsterite pärusmaaks – keskkonnapoliitika radikaalseks kannapöördeks peavad tegutsema hakkama ennekõike teadlased, tippoliitikud, suhtekorraldajad, suurettevõtete juhid, majandusinimesed ja kõik need, kes suudavad mõelda suurelt ja valdkondadeüleselt. Selleks on vaja raputada kogu senise süsteemi alustalasid ning pakkuda samas asemele uusi toimivaid lahendusi.

Tänavused valimised näitasid, et ei Eestimaa Rohelistel ega ka Elurikkuse Erakonnal pole suurde poliitikasse asja, ent sellest saab välja lugeda eelkõige nende erakondade nõrkust ja kogenematust kui midagi muud. Sellegipoolest võiks meil olla piisavalt oidu, et võtta varasemast tunduvalt rohkem ja tõsisemalt kuulda teadlaste hoiatusi, sest kui kõne all on keskkond, siis selles valdkonnas meil peenhäälestamiseks paraku aega ei ole. Tegutseda on vaja juba nüüd ja praegu, kuna mõne protsessi tagasipööramiseks võib ka nelja aasta pärast juba hilja olla. Valimised on selleks korraks läbi ja ehk lahtuvad ka üleskõetud emotsioonid – loodetavasti võimaldab see erakondadel loosungid korraks sahtlisse tagasi panna ning aitab ka kõigil ülejäänutel paremini suuremat pilti näha ja tegelikult olulisele keskenduda.

Helen Tammemäe, peatoimetaja

Foto: Renee Altrov

Esikaanel Martti Helde. Foto: Renee Altrov

TOIMETUS

Helen Tammemäe
Henri Kõiv
Mariliis Möttus
Maia Tammjärv
Aleksander Tsapov
Pille Sepp
Kertu Viira

peatoimetaja
tegev- ja sotsiaaltoimetaja
elustiili- ja muusikatoimetaja
kirjandus- ja uudistetoimetaja
kultuuritoimetaja
keeletoiimetaja
müügi- ja reklaamijuht

helen@muurileht.ee
henri@muurileht.ee
mariliis@muurileht.ee
maia@muurileht.ee
aleksander@muurileht.ee
pille@muurileht.ee
kertu@muurileht.ee

Makett/kujundus
Illustraatorid

Madis Katz
Andrei Kedrin, Ann Pajuväli, Jaan Rõõmus, Liisa Kruusmägi,
Lilian Hiob, Vahram Muradyan, Villem Roosa
Aleksander Kelpman, Janis Kokk, Ken Mürk, Priit Mürk,
Renee Altrov, Tõnu Tunnel

KOLLEEGIUM: GUSTAV KALM, PIRET KARRO, MARGUS KIIS, KEITI KLJAVIN,
AHTO KÜLVET, ELLEN MACKAY, SILLE PIHLAK, BERK VAHER, KEIU VIRRO

VÄLJAANDJA: SA KULTUURILEHT

TOETAJAD: KULTUURIMINISTEERIUM, TARTU LINN

TRÜKK: PRINTALL · TIRAAŽ: 4500

SAADA MEILE

Uudiseid ja pressiteateid: uudised@muurileht.ee

Kirju, heliplaate, raamatuid ja muid väljaandeid Müürilehe aadressile Voorimehe 9, 10146 Tallinn

Müürilehele pakke saates palume märkida aadressaadiks kindlasti „Müürileht”.

KAASAUTORLUSEST

Müürileht ootab kaastöid, milles on ajakohased ideed ja nende veenvad põhjendused; mis on kirjutatud loetavas eesti, vene või inglise keeles; milles ei leidu arutut idiootsust, vaid troonib silmapaistev mõtteselgus. Palavalt oodatud on artiklid ühiskonna, kultuuri, teaduse ja laiemalt elu kohta. Toimetus jätab endale – iseenesest mõista – õiguse valida, millised tekstid avaldatakse. Aga kuna määrav ei ole ainult tekst, on tervitatud ka illustatsioonid, fotod, koomiksid, plakatid ja muud ajaleheformaati sobivad väljendusvormid! Kaastööga seoses võta ühendust mõne meie toimetajaga.

TOETA MÜÜRILEHE VÄLJAANDMIST

Telli Müürileht püsilepinguga 1.80 € eest kuus: tellimine.ee/muurileht

Reklaami Müürilehes: muurileht.ee/reklaam

JÄLGI MEID

    @Muurileht

SISUKORD

PÄEVAKAJA

POLIITIKA
Poliitilistest meemidest – *Ele Loonde* [6–7]

POHMELUS

KÜBERILM
Nutipohmellist – *Kristjan Kalm* [8–9]
JOMO vs. FOMO – *Joosep Ehasalu* [10]

SOTSIAALIA
Eneseabi üledoos – *Tõnis Jürgens* [12–13]
Alkoholisõltuvusest vabaks –
Aleksander Tsapov [18–19]

KIRJANDUS
Pohmell eesti kirjandusloos –
Veiko Märka [14–15]
Kirjarahva pohmellinipid [15]

ZEN
Pohmellihäbist – *Maia Tammjärv* [16–17]

KESKKOND
Tarbimispidu põlevas majas –
Lilian Pungas [20–21]

KULTUUR

PERSOON
Intervjuu Martti Heldega –
Aleksander Tsapov [22–25]

ESSEE
Sõnadest – *Kaupo Meiel* [26]

HEDONIST
Süütunnet tekitavad maitse-eelistused –
Kärt Kelder [28–29]
Puljongibaari arvustus – *Karin Sõmer* [30]

PROOSA
President – *Armin Kõomägi* [38]

ARVUSTUSED
Uued plaadid [33]
Tanel Toomi „Tõde ja õigus” –
Mihkel Kunnus [34]
Péter Esterházy „Teekond karistusala
sügavusse” – *Siim Boikov* [35]
„Eesti novell 2018” – *Johanna Ross* [36–37]

SKEENE
Riidekapp: Kerli Irbo [31]
DJ-ankeet: Artur Lääts [32]
Kiirkohting: Maria Faust [37]

Kristel Rebane

Kristel Rebane on suur ja kuri naine, kellega hirmu- tatakse rumalaid mehi ja eesti luuletajaid. Vähesed on teda näinud. Väljas ta eriti ei käi. Praegu peesitab Unobarocco saarel (üks ääretult kurb koht, hoia heaga eemale!). Luuletanud on ta juba kaks aastat (kui ülejäänud elu ei lähe arvesse, või mis üldse läheb?) ja selge on see, et tema hingelind on kana ning jook hea vein. Samas, viskit võite ka tuua, kui luuleõhtule tulete.

MÄLU. mõistuse toores ülemvõim – enne kui kõik muu on ununenud, ei tea, mis jääb.

paljusid meist pole olnud mitte kunagi
paljudes meis.

radiaatorid ründasid ja levisid kivisöekuivust. eile õhtul sai ühest klaasist neli
ja kui me lahkusime lauast,
oli vaikus välja valatud. seisime pika veniva minuti keskväljakul,
hullus aga ilusas pakases,

lahkumiskallistuses mõndagi vandeseltslaslikku, peamiselt lein –
kui üksik langev täht
tõi endaga hetkeks kogu taeva maale lähemale,
soovisid olla vääriline ohver hiilgavale leegile, põleda unustamatuks,
kuid me kustusime teine teispool
vaatevälja silmanurkades.

olin tahtnud valetada, et mõtlen sulle ka siis, kui ma sind enam
ei mäleta. aga unustasin

miks.

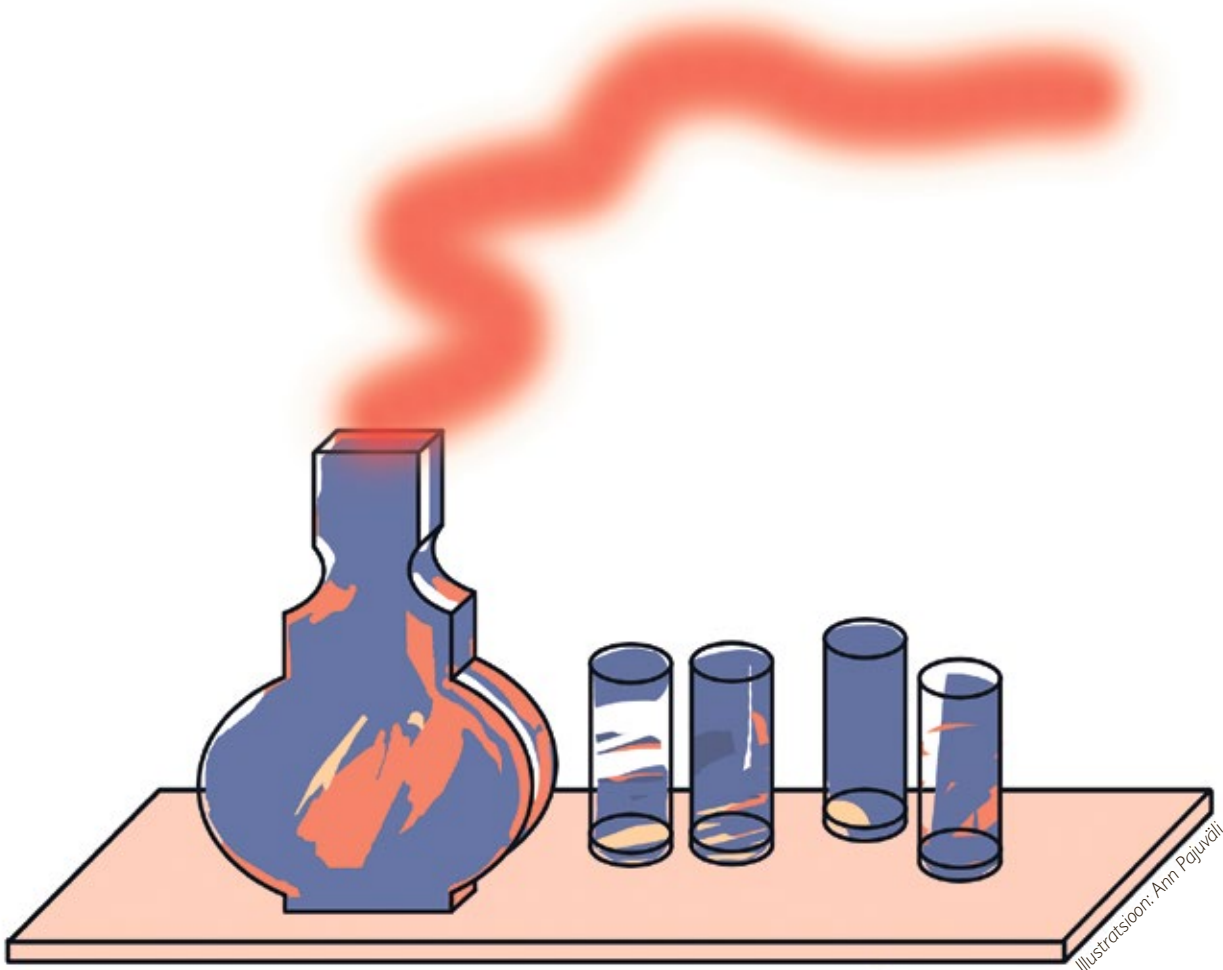
**

TUGEVAD NAISED ununevad üksi. surevad kusagil kodust kaugel,
viimasena,
nii,

et keegi ei näe. nad ei kahetse midagi.
(ärge muretsege) öösiti oli neil mõnus ja soe,
sest nad harjusid magama kahe teki ning villaste sokkidega.

kui vahel tabaski ootamatu kurbus või kevadine köha,
nad jõid
natuke viina.

noorus oli küllalt tormiline.
kõike ei mäleta.

NAUDI, ARMASTA JA JOOKSE KIIRESTI

REŽISSÖÖR CHRISTOPHE HONORÉ

KINO
»SÕPRUS«

alates
14.03

XVI Maailmafilmi festival 18.–23. märtsini ERMis

Eesti
Filmi
Instituut

INSTITUT
FRANÇAIS

Tartu
maailmafilm

2019
ELEKTROTEATER

FRANKAL

Maailm algab siit!
worldfilm.ee

EESTI RAHVA
MUUSEUM

MAAILMAFILM
TARTU WORLD FILM
FESTIVAL **2019**

ERMi

ROZI PLAIN (UK) LAU NAU (FI) STEREO HYPNOSIS (IS)
ERKI PÄRNOJA: EFTERGLOW WEEKEND GUITAR TRIO
MEISTERJAAN ORELIPOISS MICK PEDAJA SÖÖR PAUL

16.märts Eesti Rahva Muuseumis

ERMi ÖÖ piletid Piletilevist

353

Nii palju naisi kandideeris seekord valimistel – s.o ca 32%. Ka viimases riigikogu koosseisus ja valitsuses oli meeste osakaal poole suurem. Lihtne järeldus: rohkem naisi kandideerima!

ELUHÄKK

„123456”, „qwerty”, „lammas” – mõni aeg tagasi selgus, et need on eestlaste seas kõige popimad paroolid. Lisaks inimlikule naiivsusele teeb privaatkontodele ligipääsemise kurikaelte jaoks lihtsaks moodne tarkvara, mis muugib ka keerulisema kaheksakohalise salasõna lahti kõigest paari tunniga. Siinkohal avitab eestlaste loodud *rabool.eu*, mis pakub levinud eestikeelseid sõnu kombineerides pikki, raskesti äraarvatavaid ja samas meeldejäävaid paroole.

PISIKASI Hiljutised teadusuuringud näitavad putukate massilist väljasuremist: putukaliikidest rohkem kui 40% arvukus on vähenenud ning kolmandik neist on juba ohustatud. Kui putukate biomassi vähenemine jätkub sama kõhedusttekitavas tempos ehk 2,5% aastas, paiskab see segi terve ökosüsteemi toimimise.

15 SEKUNDIT KUULSUST

Foto: erakogu

Kui Pärnumaal koera pähe uppumisurmast päästetud võsavillem oleks osalenud tänavustel riigikogu valimistel, oleks ta valitud peaministriks. Üleöö rahvuskangelaseks saanud hallivatimees tõi polariseerunud rahva korraga *like*-nupu ümber kokku nagu taasiseseisvumiseelsele öölaulupeole.

PÄEV, MIL KINGITAKSE LILLI

Armsad peigmehed, isad, vennad ja sõbrad, me oleme teinud teile üksjagu vihjeid; oleme korduvalt nutnud ja vihastanud, kui olete unustanud; oleme saatnud sõnumeid oma lemmiklillepoe aadressiga ning ikka ja jälle kõva häälega ohanud, et küll on ilusad roosid. Ärge valmistage meile taas pettumust. Võtke telefon ja/või kalender kätte ja pange sinna 8. märtsiks kirja meeldetuletus „lilled!”.

UUS MUST

E-HÄÄLETAMINE

247 232 valijat otsustas anda oma hääle sel korral elektrooniliselt ja see on kahtlemata kasvav trend, sest kes see ikka viitsib pühapäeval päeval valimisjaoskonda vanainimeste vahele trügima minna. Neil, kel tuli järjekordselt ette maadlemist ID-kaardi-lugejaga, tasub võtta ette mobiil-ID tegemine, sest elu võib muutuda veel kümme korda lihtsamaks!

SEAPÕIS

Amazonase vihhametsast leitud küürvaala korjus ei saa kuulutada midagi vähemat kui peatselt saabuvat maailmalõppu. Kuidas muidu seletada selle hiiglasliku mereimetaja maandumist keset maismaad?! Varasematel aegadel oleks jumalakartlik rahvas tõlgendanud sellist vaatepilti selge oomenina – ainult tänapäeva mitte millessegi uskuval pragmaatilisel inimesel pole dopinguskandaali ja valimispropaganda kõrval mahti selliseid selgeid taevaseid märke tähele panna.

KUU TEGIJA: REŽISSÖÖR, KES PUUDUTAB KÕIKI

Tanel Toom. Foto: Mihkel Maripuu / Postimees / Scanpix

Film „Tõde ja õigus”, mille võtted kestsid 75 päeva, aga produktsioon võttis aastaid, on saanud uueks rahvuslikuks ühendajaks. Kinode piletikassad töötavad täistuuridel (avanädalal käis filmi vaatamas 90 550 inimest, mis on taasiseseisvunud Eesti rekord), kriitikud laulavad kiidulaulu, film tõuseb päevakorda kohvikulauas ja poejärjekorras. Muidu rahvust ja kodumaad puudutavatel teemadel vastasrinnetes sõdivad inimesed saavad lõpuks milleski jälle avalikult ühel meelel olla – liberaalne boheemlane ja kristlasest põllumees ulatavad teineteisele sõbralikult käe. Võib öelda, et noorele režissöörile Tanel Toomile on see unistuste debüüt. Kui lavastaja võtab ette säärase tüviteksti, tuleb tal loota parimat ja karta halvimat. Tanel Toomi avalikud esinemised on olnud kahe jalaga maa peal oleva inimese, mitte mõne kehkadivei omad. See ei tähenda, et film ja lavastaja kuidagi laitmatud oleksid, aga näib, et Eesti vajas sellist linateost – ajal, mil ühendamise asemel kulutatakse liiga palju energiat vastandumisele. Ka Andres ja Pearu käivad kohtuteed, aga samas sõltuvad teineteisest, sest muidu poleks elul ju mahlakust.

Kaader reklaamist

REKLAAMIGURU

Rocca al Mare kaubanduskeskus on saanud maha reklaamiga, millest võib lugeda välja üleskutse igapäevaelu igavuse peletamiseks proovikabiinis seksida. 41-aastaselt Annel on abikaasa tööjutust kõrini ja ta igatseb oma ellu kirge. Nii õnnestub tal meelitada

mees kaubanduskeskuse proovikabiini ning näib, et seal hakkab kohe-kohe seda vanainimeste asja saama! See, mida Rocca al Mare kaubanduskeskus sellega vagale ostuhimulisele kodanikule öelda tahab, jääb küll paraku arusaamatuks.

59.410922, 24.664391

Foto: Rauno Volmar / Ekspress Meedia / Scanpix

Märtsikuus on veel viimane võimalus minna hüvasti jätma Tallinnas Kadaka teel asuva 1930ndatest pärit villaga, milles on tegutsenud viimastel aastatel Umami Resto. Heas seisukorras villa võetakse maha, et teha ruumi järjekordsetele ilmetutele kortermajadele. Kinnisvaraarendajate maitseelagendused võtab lausa meele mõruks. Umami on avatud 23. märtsini.

POLIITIKA SOTSIAALMEEDIA KAPRIISIDES

Ühismeedia mõõdikute järgi on Eesti kõige edumeelsem erakond EKRE, kes juhib väiksearvulist trolliarmeed, haldab kõige populaarsemat erakondlikku Facebooki lehte ja on sukeldunud peadpidi meemimaailma, kus hinnatakse veidrusi ja ambivalentsust.

Kirjutas **Ele Loonde**, illustreeris **Vahram Muradyan**

Igasuguse infoedastuse jaoks on sotsiaalmeedia tulek tähendanud kiirenemist, ent ka infovoogude liikumise ja teisenemise ettearvamatus. Esimest korda on massidel võimalus ise suurte hulkade kommunikatsiooni mõjutada ja oma äranägemise järgi ümber teha. Valimiskampaaniad kui ühed laiaulatuslikemad strateegilise kommunikatsiooni operatsioonid on vaikselt sotsiaalmeedia raputavat potentsiaali märkamas ja rakendamas.

KAS NALI VÕI POLIITIKA?

Poliitilise retoorika tavade painutajana paistab silma EKRE, kes ei ole nihutanud ainult teemasid, millest räägitakse, vaid ka viise, kuidas oma sõnumit valijateni viia. Sotsiaalmeedia on EKRE pärusmaa, mida kinnitab konkurentsituatsiooni erakondade Facebooki lehtede fänniarvestused: veebruari seisuga on neil üle 15 000 jälgija, neile järgnevad Reformierakond 11 500, seejärel sotsid 8700 ja Keskerakond vaid 4100 jälgijaga.

Sotsiaalmeedia kampaaniad ja arutelud on osutunud just EKRE jaoks tõhusaks rahvaga kontakti loomise viisiks.

Aasta alguses avalikuks tulnud Sinise Äratuse liikmete süstemaatilise trollimise valguses¹ tasub meenutada eelmisi kohalike omavalitsuste valimisi, mil EKRE ja gas nii Facebookis kui ka Instagramis rahastatud postitustena (ehk sisuliselt reklaamidenä) internetimeeme. Neil kujutati muu hulgas **Mart Helme** nagu Milano fašistide peakontori seinal, lendoravat tähtede poole pürgimas ning ideoloogilist vastandust etnofuturismi ja sotsialismi vahel. Internetimeemid on tänapäevane rahvaluule (just folkloristid on Eestis siiani ühed olulisimad meemide uurijad) ning need saavad mõjuda autentsete ja loomulike kogu kogukonna sees. EKRE jagatud meemid kujutasid endast üsna väikese rahvusliku internetikogukonna ideid, mis on Eestis keskmise Facebooki kasutaja jaoks tõenäoliselt krüptilised.

Meemide sisu ja nende ilmumine erakonna ametlikule lehele pani laiema auditooriumi kulmu kergitama: viited fašismile ja *alt-right*-meemikultuurile ei saa ometigi erakonna ametlikul lehel rippuda. Ent just see dissonants tagas edu meemide levikus. **Roland Barthes** täheldas fotode meeldeajavuse tagajana kummastust ja hämmastust tekitavat elementi, mille ta nimetas *punctum*-iks². See on miski, mis püüab tähelepanu, ei lase ilma peatumata edasi minna. Poliitilise kampaania kontekstis sai nende meemide *punctum*-iks EKRE ise meemide jagajana. Pilku ei tõmba niivõrd meemi sisu, vaid selle tavatu ja „vale“ kontekst. Poliitilise sisuga meemid ei ole iseenesest eriline uudis, aga uudne on nende kasutamine valimiskampaanias.

Internetimeemide sisu ei määra ette nende formaat. Nii võivad meemideks saada mis tahes maailmavaadet edastavad ideed ning sotsiaalmeedia üürikest ajaloost saab tuua ka näiteid vähemuste õiguste kaitsmise

eesmärki kandnud meemikampaaniatest³. Siiski on just ideoloogiliselt kaugel paremtiival tegutsevad internetikogukonnad suutnud meemid kõige paremini oma teenistusse rakendada. Pärast **Trumpi** valimisvõitu 2016. aastal väitsid paljud Ameerika *alt-right*-meemikogukonna liikmed, et just nemad on uue presidendi edu taga. Ehkki seda au ei saa siiski lõplikult neile anda, tuleb mõnda sotsiaalmeedia kogukondade võimekust levitada ideid viisidel, millega demokraatlikud süsteemid ei ole osanud kunagi varem arvestada. Maailma kuulus semiootik **Marcel Danes** juhtis tähelepanu internetimeemide eripärasele mõjule⁴ ning hindas poliitilised internetimeemid ohtlikuks, põhjendades seda asjaoluga, et visuaalne väljendusviis mõjub vaatajale sõnaliselt argumenteerimata. Sarnaselt valimisplakattidega, millel on vaid kandidaadi nägu ja lühike loosung, põhjendab visuaalne väljenduslaad seisukohti märkimisväärselt pinnapealsemalt kui sõnad. Meeme ei saa siiski pidada poliitilise tänavareklaami käepikenduseks – nende loomine ja sisu ei allu partei juhatuse kontrollile. Internetimeem on kogukondlik nähtus ning ka EKRE jagatud näited on ringelnud varem rahvuslikes internetikogukondades. Nii oli nende meemikampaania pigem õnnelik juhust.

Poliitilise retoorika seisukohalt määrava tähtsusega on internetimeemide tähenduste ambivalentsus, mis suureneb käsikäes viidete mitmekesisuse ja vähese tuntusega. See viitab internetikultuuri nähtusele, mida nimetatakse Poe seaduseks: internetis ei ole võimalik eristada iroonilist väljendust siirast ilma emotikone või teemaviiteid, nagu #iroonia, kasutamata. Kas Mart Helme nägu Milano fašistide peakontori seinal tähendab, et EKRE lähtub 1920. aastate Itaalia võimu väärtustest? Kuidas peaks mõistma viiteid Helme ülemvõimule? Kas see on nali või mitte? Nendele küsimustele ei olegi võimalik vastuseid saada, sest meem ei tegele argumentatsiooniga. Oma humoorika olemusega jätab ta võimaluse käed üles tõsta ja öelda: „See on kõigest nali.“ Viimast kasutasid Sinise Äratuse liikmed ka varikontode ja trollimise õigustamiseks.

MÄRT SULTS KUI LOOMULIK MEEMIMATERJAL

Poliitilised kampaaniad peavad arvestama aina enam ka sotsiaalmeedia nõudmistega. Restoranid ja kunstimuseumid on ammu avastanud, et „instagramitavus“ on neile kasulik⁵. Kui ettevõtte pakuvad oma klientidele Instagramile iseloomulikku esteetilist keskkonda, mille taustal on lihtne poseerida, siis nad suurendavad sellega oma külastatavust, käivet ja isegi kultuurilist tähtsust. Strateegilisel poliitilisel kommunikatsioonil ei jää samuti üle muud kui arvestada sotsiaalmeedia praktikatega, mis võivad juhuste kokkulangemisel tõsta algse sõnumi ettearvamatusesse kontekstidesse. Musternäited on ekraanid ja tühjad vormid, kuhu on võimalik paari klikiga uut sisu lisada, nagu juhtus Eesti 200 siniste ja punaste rõngastega plakatitega. Need pakkusid lihtsat ja kergesti äratuntavat visuaali vastanduste väljendamiseks. Nii tegi oma muganduse eesti-vene kogukonna vastandusest satiirileht Lugejaki, pannes vastakuti rikkad ja vaesed, lamemaalased ja pagulased, sinisilmsed ja OÜtajad. Satiirilehe ühe kordse paroodia kontekst on erakonna kavatsuste-

ga sarnane ja arusaadav, sotsiaalmeedia ei jäta aga kokkuvõttes kivi kivi peale. Nii võib meemil kaduda kontakt algse pilgatava situatsiooniga, alles jääb vaid visuaalne vastanduse metafoor, mida on võimalik lõputult ühest kontekstist teise tõsta.

Meemilisus võib aga kampaaniatele ka kaasa aidata. Näite sotsiaalmeedia ja huumori enda kasuks põõramisest leiame Keskerakonnast. **Märt Sults** oma ekstravagantsusega on sobilik materjal sotsiaalmeedias ümbertöötlemiseks ja jagamiseks ning Sultsil ei paista selle vastu midagi olevat. **Mattias Naani** YouTube'i kanalil rippuv töötus Sultsi ülienergilisest venekeelsest kampaaniavideost on osa folkloorist, mis levis poolteist aastat tagasi kulutulena, ent ei ole ka praegu publiku mälust kustunud. Tema komme tervitada koolilapsi Tallinna tänavatel grammatiliselt vigaste plakatitega meenutab internetinaljades levinud võtet kasutada niinimetatud katkist keelt. „Õppurid, nii suured kui ka väikesed !!! Head, uue õppehooaja, mõnusat algust !!!“ näeb ühtlasi äravahetamiseni sarnane välja Facebooki kommentaariga, mille keegi on kirjutanud esimest septembrit kajastava loo alla. Raske on uskuda, et need vead ei ole tahtlikud, ning Sultsi võte töötab: kevadel ja sügisel oli (sotsiaal)meedias nädala jagu arutamist, kuidas sai selline plakat ikkagi üleval rippuda. Sults on näide millestki, mida võiks nimetada orgaaniliseks sünergiaks: nii sotsiaalmeedia kui ka Sults lõikavad vastastikusest huvist kasu.

REFORMIERAKOND KOBAMAS PIMEDUSES

Sotsiaalmeedia on kogu oma massiivsuses tundlik meedium ning reageerib selle praktikate punnitatud jälgendamisele valuliselt. Korporatiivsed katsed sotsiaalmeedia vestlusi või meeme simuleerida viivad tavaliselt publiku ninakirtsutusteni. Nii juhtus Reformierakonna reklaamiga, mis kujutas nutitelefonil ekraani pere ühisvestlusega. Seal arutleti maksupoliitika üle ning jõuti kollektiivsele arvamusel, et valida tuleks oravaparteid. Siit kumab soov jõuda argisituatsiooni kaudu valijatele lähemale, olla tehnoloogiateadlik. Läbimängitud situatsioon mõjub aga sotsiaalmeedia kasutajale võõrastavalt, sest sellist korrektse lausesuse ja teemavalikuga vestlust ei sünni tõenäoliselt mitte kunagi. Nii kujutas reklaam sotsiaalmeediat kõverpeegli, mis pigem suurendab kui vähendab distantsi reklaamija ja auditooriumi vahel.

Poliitilise kommunikatsiooni võimalused sotsiaalmeedias on kindlasti märkimisväärselt laiemad, kui siin mõne värvikama näite varal lahti kirjutada jõuaks, ent isegi kui leheruum saab otsa, siis vaevalt raugeb riigitüüri poole pürgijate jaks uute nippide avastamisel.

¹ Laine, M. 2019. Trollid manipuleerisid ka päevalehe arvamusrubriigi. – Postimees, 16.01.

² Barthes, R. 2015. Camera Lucida: märkmeid fotograafiast.

³ Milner, R. M. 2016. The World Made Meme: Public Conversations and Participatory Media.

⁴ Marcel Danesi Skype'i loeng 2017. aasta sügisel TÜ semiootika osakonnas.

⁵ Eler, A. 2018. How the Rise of Instagrammable Art Changes the Experience of Art. – KCET, 14.03.

Ele Loonde on semiootika-tudeng ja meediajälgija, kes sisustab oma vaba aega muusika ja filmiklubiga. Tema Spotify esitusloendis kuuluvad nii Kendrick kui ka Šostakovitš ning filmiedetabeli esimesse otsa „ Fargo“ ja „Pierrot le Fou“.

poliitilised
kampaaniad

mina

jalggrattad
ja vorstid

EVOLUTSIOON TUNDRAST NUTI- SEADMESSE

„Ei ole kurvemat vaatepilti kui ülikooliharidusega kolmekümneviiesed või viiekümnesed, kes närivad tühja pilguga, säde kustunud silmist, ekraani ees püüdlukult närimiskummi: film ja televisioon on vaimule samamoodi sisutu närimiskumm nagu raadio kõrvadele.”¹

– Henri Peyre, Yale'i ülikooli professor, 1944

Kirjutas **Kristjan Kalm**, illustreeris **Jaan Rõõmus**

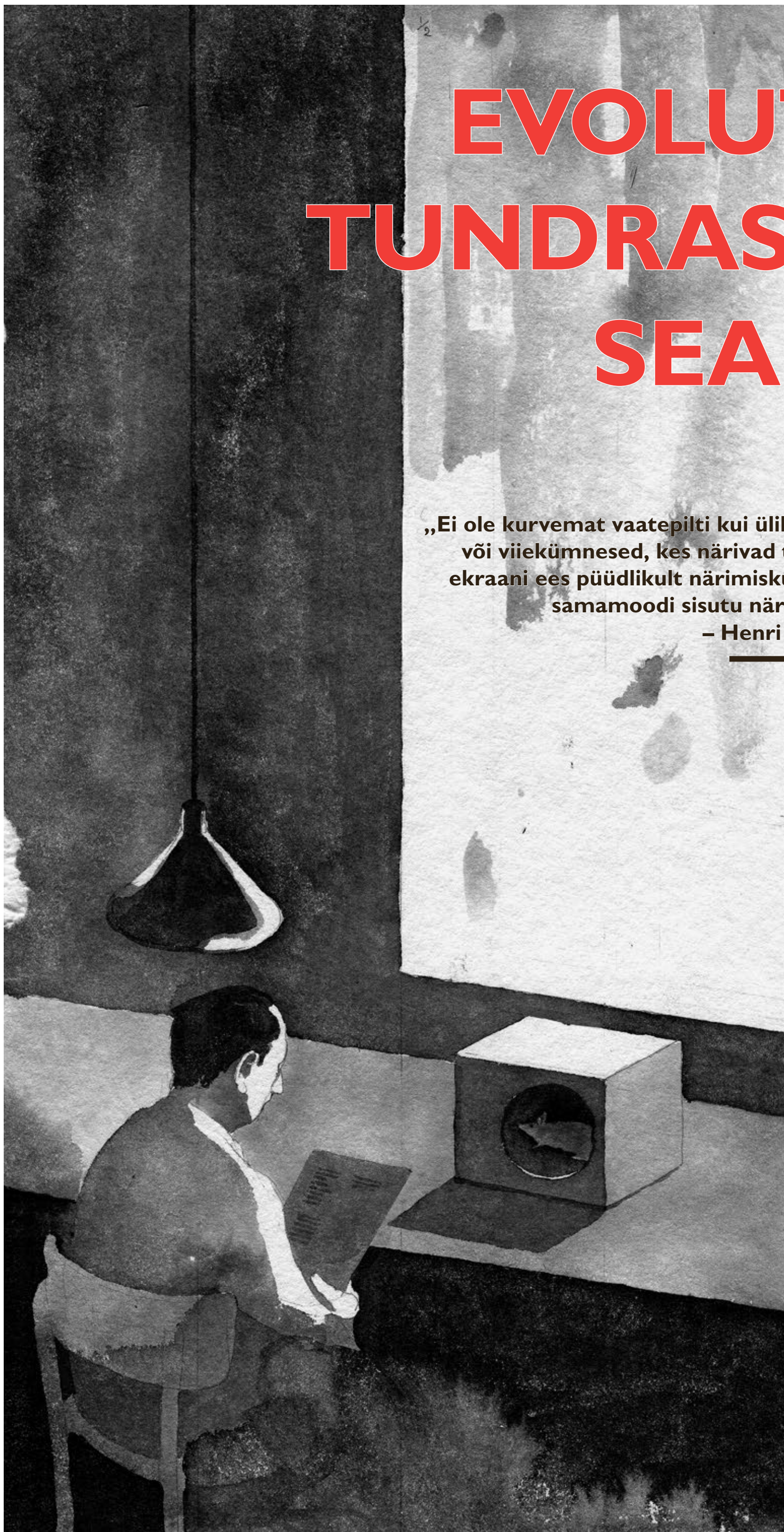
Apple'i Screen Time näitab iPhone'i igapäevast kasutust. Mu sõber Julia keeldus seda vaatamast, kuni uus värskendus hakkas automaatselt statistikat kuvama: „Telefonis umbes kolmteist tundi, Instagramis keskmiselt neli kuni viis tundi päevas, mis on totaalne absurd. Ma ei ole mingil juhul neli tundi päevas Instagramis.” Vahepeal tabab Juliat selgushetk, kus talle avaneb „tõe olemus vahetult ja ühekorraga” nagu **Gogoli** novellis. „Panen näiteks laupäeval riideid kappi ja vaatan korra telefoni ning 45 minutit hiljem avastan, et olen kogu selle aja postitusi sirvinud.”

ROTT SUHKRUMASINAS

1931. aastal uuris Harvardi ülikooli psühholoog **B. F. Skinner**, kuidas rotid laboris käituvad. Projekti vältel leidis ta üllatusega, et kui tahad rotte tõhusalt treenida, siis kõige parem on premeerida loomi pooljuhuslikult: vahelduv ja ettearvatu premeerimine motiveerib paremini kui kindel ja oodatav tasu.² Selgus, et ka inimese aju töötab samal printsiibil: nii laste kui ka täiskasvanute puhul kinnistub käitumine kiiremini, kui positiivne tagasiside ei järgne mitte iga kord, vaid üllatuslikult ja juhuslikult.

Läks umbes pool sajandit, enne kui neuroteadus jõudis nähtuse põhjuseni. Inimese aju kujunes eeskätt savannis ja tundras, keskkonnas, mis oli suuresti ettearvatu ja milles seiklemisel oli peamiselt kaks eesmärki: söömine ja seks. Kõik muu oli lihtsalt vahepeatus samadel suundadel. Ebaregulaarne on seevastu keeruline ülesanne. Juhuslik *bling* – selle jaoks pole ajus efektiivset osakonda ega algoritmi, seda ei saa kodeerida *naudinguks* või teisendada *emotsiooniks* nagu friikartulit või vanaema naeratust. Kui panna rott ruumi, kus suhkrut antakse juhuslikult, siis roti aju arvutab, et teoreetiliselt võib seal iga hetk suhkrut saada – erinevalt ruumist, kus magusat pakutakse regulaarse intervalliga –, ja loom keeldub *juhuslikust* ruumist lahkumast.

Rott suhkrumasina ees on ilmselt lihtsaim ja ammendavaim viis inimese ja nutitelefonide suhte kirjeldamiseks, kuid tehniliselt on täpsem analoog klassikaline kasiinomaat ehk ühekäeline bandiit. Masin

kasutab täpselt sama *juhusliku preemia* printsiipi: võite väljastav algoritm on seadistatud nii, et potentsiaalse tasu ja teadmatuse kombinatsioon hoiaks inimest võimalikult pikalt masina taga.³ Nutitelefon on nagu võimendatud hasartmäng: igal suvalisel hetkel võib tulla uus sõnum, *like*, pilt, kommentaar ja uudis; igal hetkel on võimalus, et juhtunud on midagi uut ja olulist. Nagu rott suhkrumasina ees, keeldub inimene telefonist lahkumast. Ainuuksi mobiiltelefoni kätte võtmine lükkab närvirakkude vahele dopamiini.⁴ Sama tüüpi algoritm kui kasiinoaautomaadi puhul juhib Instagrami pildivoogu ja YouTube'i soovitusi: tahaks vaadata veel üht postitust, kerida veel natuke allapoole. Täpselt sama impulss, mis sunnib kasiinosõltlast veel kord kangist tõmbama, ajendab telefonis veel üht pilti vaatama. Ja siis veel üht. Ja veel üht.

VASTUPANDAMATUD HÜVED

Kogu see jutt on väga õpetlik ja ilus, aga igasuguse uudisväärtuseta. Ma pole veel kohanud inimest, kelle jaoks oleks probleem, et näe, muidu on hästi, käin tööl, trennis ja kunstimuseumis, aga kahjuks ei jätku piisavalt aega telefonis olemiseks. Kõik teavad, et palju telefoni on Väga Halb. Plasti kinni jäänud albatrossi asemel on keskkonnauudistes viieaastased mudilased, kes ei suuda helendavast ekraanist lahti lasta.

Mis siis täpselt telefonis olemises halba on? Kogu see „mine toast välja ja ela” jutt on sama vokaalžanr, mida iga eelmine generatsioon esitab järgmisele. Nutitelefon on hüvemasin: 12-megapiksline lainurkkaamera, *hashtag*’id, **Jimothy Lacoste**, avokaado röstsaial, Google Street View, *pemoji*’d ja *podcast*’id, Shazam, *quag*’id, *send nudes*, rulavideod, Uber ja Taxify. Ütlen seda kõike ilma irooniata ja need on ainult esimese hooga pähe tulnud asjad. Mobiiltelefoni asemel vahetult sõprade ja perega suhtlemine on teoreetiliselt ilus, aga eilehommikune Ryanair polnud sõpradest ja pereliikmetest just pungil. Või kellega ma peaksin looma lennujaamarongis 45 minutit linna suunas vahetut inimsuhet?

PROGRAMMEERITUD RAKUSURM

Neurogenees on uute ajurakkude tootmine ja nende omavahel ühendamise. Lootestaadiumis toimuv neurogenees toodab närvirakke tunduvalt rohkem, kui neid leidub hiljem täiskasvanud ajus. Ületootmise põhjus on tekitada *võistlusmoment* individuaalsete neuronite ja ühenduste vahel: alles jäetakse ainult optimaalselt paigutatud ja ühendatud neuronid, ülejäänutes käivitub programmeeritud rakusurm. Ületootmine, millele järgneb võistluslik kärpimine, on neurobioloogiline darvinism – närvisüsteemi luuakse nii, et ellu jäävad ainult tugevaimad. Umbes pool vastloodud neuronitest surmatakse esimese aasta jooksul.⁵

Närvirakkude programmeeritud surm (apoptoos) ei kulge ajus igal pool samaaegselt: protsess algab primitiivsemates osades ja lõpeb evolutsiooniliselt hiljem arenenud süsteemides. Näiteks talamuses lõpeb programmeeritud rakusurm suuresti kolmandaks raseduskuuks ja see aju osa püsib sisuliselt muutmatusena vanaduseni. Seevastu frontaalkorteksis, aju kõige uuemas osas, algab mahukas programmeeritud rakusurm 10. ja 15. eluaasta vahel ja kestab kuni kahekümnendate keskpaigani. Frontaalkorteksi suu-remahuline kärpimine ja optimeerimine on käitumuslikult tuntud kui teismeiga. Mis mõte on sellisel laiahaardelisel ümberehitusel ja mis on sellel pistmist telefonidega?

Frontaalkorteksi tööülesannete hulka kuuluvad muu hulgas väärtuste arvutamine ja emotsionaalne kont-

roll. Väärtus on siin üsna laia tähendusega, eelkõige on see olulise äratundmine, olgu see positiivne või negatiivne stiimul. Frontaalkorteksi hilise rakusurma põhjus on vähendada geneetilise ettemääratuse mõju ning anda keskkonnale võimalikult suur roll aju kujundamisel; anda ajule võimalus otsida ja salvestada ümbritsevast keskkonnast mitu aastat väärtusmustreid. Kõrgem vanus ja pikem aeg on vajalikud, kuna inimkeskkonnas on väärtushinnangud komplitseeritud ja viieaastase jaoks liiga keerulised. Protsessi tulemusena ehitatakse ca 10–15 aasta jooksul ümber suur osa miljarditest rakkudest koosnevast frontaalkorteksist ning selle ühendused ülejäänud süsteemiga. Alles jääb korteks, mis on optimeeritud olulise jaoks.

KOHANEMINE UUE KESKKONNAGA

Üks olulisimaid asju, mida näiteks telefonist näha saab, on laigid ja nende arv. Need ei tule regulaarselt iga kümne minuti järel, vaid, vastupidi, teoreetiliselt võib laik saabuda iga hetk. Kuigi täpset arvu ja sagedust teada on võimatu, õpib nutikas telefonikasutaja ruttu, mis žanrisse on mõttekas investeerida: inimestele meeldib vaadata ekraanilt nägusid, sotsiaalset märgistamist (me oleme koos pildi peal, *#bigup*) ja potentsiaalset seksi. Kõik ülejäänud on lihtsalt viisakus või marginaalne hobi. Kitsalt vaadates on vaieldav, kuivõrd meeldiv on olla sellises olukorras viieteistaastane tüdruk ja millise trajektoori läbivad pildid sotsiaalmeediaga alustamisest kuni stabiilse sõltuvuseni. Briti fotograaf **Rankin** pildistas hiljuti 14 teismelise tüdruku portreed ja palus portreeritavatel pilti enne Instagrami laadimist telefonis muuta. Enamik neist tegi oma nina kitsamaks, salendas nägu, kaotas tedretähnid, suurendas silmi ja huuli ning lisis meiki.⁶ Veelgi enam, kui oled aastaid olulistest asjadest pilte teinud, siis mingi aja pärast pole pildita asjad enam olulised. Laiemas plaanis on tulemuseks inimesed, kes on neurobioloogiliselt ja käitumuslikult sarnasemad kui kunagi varem lähiajaloo: telefon ja sotsiaalmeedia optimeerivad aju ühtmoodi sõltumata rassist või kitsamast kultuuriruumist.⁷

On vale arvata, et kesknärvisüsteemi ümberkujundamine telefonist ja sotsiaalmeediast lähtuvalt on kuidagi iseeneslikult halb või et programmeeritud rakusurm rahvatantsu ja **Tolstoi** teoste kaudu on kuidagi parem. Kui kogu ülejäänud elu kulgeb igapäevaselt telefonis, siis on loogiline optimeerida aju nende printsiipide alusel, mis töötavad telefonis. Ainult keskkonnaga kohandaval ümberehitamisel on üldse mingi mõte ja evolutsiooniline eelis.

Entusiastlikud innovaatorid tulid Facebooki puhul 2017. aasta detsembris välja 6–13-aastastele lastele mõeldud Messengeri versiooniga. Kuueaastasele lapsele orienteeritud sotsiaalmeedia toode – teoreetiliselt on sellises vanuses võimalik kaasa lüüa juba tajusüsteemide kujundamises.

Selleks et aju ümber ehitada, ei pea tingimata raketitapma, vastasel juhul poleks võimalik õppida ega unustada. Ma proovisin arvutada, mitu tundi ma olen elus klaverit õppinud, ja sain vastuseks umbes kuussada, mis on taganud minu puhul laias laastus tehniliselt küündimatu isemängija taseme. Mu sõber Julia ja tema neli-viis tundi päevas piltide sirvimist kuue-seitsme

aasta vältel annab kokku ca tuhat viissada tundi sotsiaalset pildikeelt ja hierarhiat, mida Julia kasutab enda elumudeli ja enesehinnangu viimistlemiseks. Kuivõrd adekvaatne on see mudel, ma ei tea, minu jaoks mitte eriti, kuid kindlasti on see adekvaatsem mudel millegagi suhestumiseks kui minu kuussada tundi klaveri taga.

Keskmine esimese maailma kodanik veetis 2017. aastal telefonis umbes kolm ja pool tundi päevas ja neliandik rohkem kui kuus tundi päevas.⁸ On selge, et

Mobiiltelefoni asemel vahetult sõprade ja perega suhtlemine on teoreetiliselt ilus, aga eilehommikune Ryanair polnud sõpradest ja pereliikmetest just pungil.

aktiivselt telefoni ja sotsiaalmeediat kasutavad inimesed tajuvad maailma ja suhestuvad sellega teistmoodi: muutuvad ratsionaalne otsustusvõime, tähelepanu ja keskendumisvõime, loogikavigade leidmine, lähisuhte arv ja kestus, magatud tundide arv jne.^{7, 8, 9} – uuri-musi on liiga palju, et neid isegi kokkuvõtvalt üles lugeda. Seda kõike ühendab sama mehhanism – närvisüsteem kohaneb uue keskkonnaga. Mis mõte on panustada keskendumisvõimesse ja loogikasse kui enamik suhtlusest on pildipõhine?

Erinevalt varasematest tehnilistest revolutsioonidest – raamatud, raadio, kino, televisioon – on nutitelefon bioloogilises mõttes fundamentaalselt teistsuguse toimemehhanismi ja mõjutusjõuga. Ükski teine

Kui kogu ülejäänud elu kulgeb igapäevaselt telefonis, siis on loogiline optimeerida aju nende printsiipide alusel, mis töötavad telefonis.

tehnooloogiline meedium ei kombineeri hasartmängude loogikat sotsiaalse mudeliga, ükski teine meedium ei haara ligilähedaseltki sama suurt tükki ärkvel olnud ajast. On mõttetu arutada, kas see on halb või hea, see pole isegi õige küsimus.

Kristjan Kalm on Cambridge'i ülikooli neuroteadlane ja õppejõud.

¹ Peyre, H. 1944. *Writers and Their Critics: A Study of Misunderstanding*, lk 291.

² Skinner, B. F. 1938. *The Behavior of Organisms*.

³ Auer, P.; et al. 1995. *Gambling in a rigged casino: The adversarial multi-armed bandit problem*. – *Proceedings of IEEE 36th Annual Foundations of Computer Science*.

⁴ Berridge, K.; Robinson, T. 1998. *What is the role of dopamine in reward: hedonic impact, reward learning, or incentive salience?* – *Brain Research Reviews*, nr 28 (3), lk 309–369.

⁵ Dekkers, M. 2013. *Death of developing neurons: new insights and implications for connectivity*. – *Journal of Cell Biology*, nr 203 (3), lk 385–393.

⁶ Hosie, R. 2019. *A photographer asked teenagers to edit their photos until they thought they looked 'social media ready,' and the results are shocking*. – *Business Insider*, 05.02.

⁷ Johnston, L. D.; et al. 2019. *Monitoring the Future national survey results on drug use, 1975-2018: Overview, key findings on adolescent drug use*.

⁸ Meeker, M. 2018. *Internet Trends Report 2018*. – *Kleiner Perkins*, 30.05.

⁹ Twenge, J. M.; Park, H. 2017. *The Decline in Adult Activities Among U.S. Adolescents, 1976-2016*. – *Child Development*.

VAIMSE TASAKAALU SÄILITAMINE DIGIAJASTUL – JOMO VS. FOMO

Digimaailma infovirvarri keskel on sündinud JOMO, õnnis hetk, mil julgeme külma südamega juhtme seinast välja tõmmata, ja tema vennas FOMO, kes tirib meid millestki olulisest ilmajäämise hirmu musta auku.

Kirjutas **Joosep Ehasalu**, illustreeris **Lilian Hiob**

Jäta telefon poodi minnes koju ja jälgi, mis tunde see tekitab. Tüki-ke sinust jääks justkui maha.

Lühike YouTube'i video ei ole kuidagi võrreldav raamatust loetud tarkusega. Üheöösuhet ei saa võrrelda aastatepikkuse tõeliselt sügava, intiimse ja nüansirohke kooseluga.

Joosep Ehasalu vaevleb magusasõltuvuse käes ning kui ta parasjagu datleid ei söö, siis üritab oma argise teadveloleku piire nihutada. Lisaks plaanib ta teadmata ajaks oma kodinad Berliinis kokku pakkida ja veeta pisut aega veidi rahulikumas keskkonnas, kus oleks võimalik kogeda maailma uusi huvitavaid vilju ning taasavastada vanu.

Akronüümi FOMO taga peitub sõbralik „Friends of Mulanje Orphans”. Kuid piirduks asi vaid sellega. Lisaks viitab FOMO sotsiaalmeedia varjupoolel vohavale karuputkele nimega *Fear of Missing Out*¹.

„Popkulturstide” *podcast* pakkus välja, et eesti keeles võiks see termin kõlada kui HIJE ehk hirm ilmajäämise ees². **Jim Ashilevi** kirjeldab antud osas järgmist

olukorda: HIJE on moment, kui oled peolt lahkumas ning ust sulgedes rebib keegi teises toas sajandi killu.

Nii juhtub ööelus nädalast nädalasse. Ikka vead ennast kohale, sest kardad, et just täna mängib tuntud väljamaa DJ kooskõlas kõikide universumi seaduspärasustega õigel ajahetkel täiuslikku lugu, mis paneb kogu publiku pead õnnetolmuks plahvatama. Reaalsus aga on tihti selline: lähed loiuna peole, soigud millegi ebamäärase ootuses hommikusse ja viimaseid tahtejõu piisku kokku kraapides koperdad lõpuks koju.

IGAPÄEVASE KARTUSE POHMELLIS

Haridusplatvorm The School of Life vaatleb HIJEt läbi kahe prisma: romantiline ja klassikaline. Romantik ihkab glamuurset epitsentrit. Töötatud maad, kus toimub pidevalt midagi põnevat. Tal on allergia tavapärasuse vastu. Klassikalise mõttemaailmaga indiviid usub, et inimeste heade omadustega käib kaasas üksjagu tavapärasust ja igavust. Tema jaoks on elu kui **Viivi Luige** romaan, mille suursündmus moodustub pisikestest argistest osistest. Näiteks eelistaks seda tüüpi inimene aidata vanaemal Haapsalus puid raiuda ja temaga hiljem tassikest teed nautides elust rääkida. Klassikaline inimene pelgab sellistest elunagitsatest ilmajäämist. See on tervislik kartus, mis kerkib armastusväärselt pinnalt.

HIJE on pohmell, mida põeb pigem romantiline indiviid, kes pikendab ärevat olekut tahtmatult päevast päeva, hiiretõmme hiiretõmbe haaval. Doosid on imetillukesed ja võtavad erinevaid vorme: see võib olla kellegi trennijärgne pilt jõusaalist, kübeke infotolmu või pakkumine, millele ei suuda ei öelda. Neist ebakvaliteetsetest juppidest moodustub ärevust tekitav kompleksne allakäigupall.

Suuremal või vähemal määral peitub see meis kõigis. Tee endaga mõtteline eksperiment: kujutle hetkeks elu ilma nutitelefoni või kaalu suhtlusrakenduste kustutamist. Kas tundub liialt radikaalne? Jäta siis lihtsalt telefon poodi minnes koju ja jälgi, mis tunde see tekitab. Tükike sinust jääks justkui maha.

Restoranitöös juhtub vahel, et sind pannakse töögraafikus „ootele” – kui läheb kiireks, pead ennast kohale vedama. Eelmisel õhtul lähed ikka välja ja piirdud näiteks kahe õllega. Tunned end tavapärasest jäigema ja murelikumana. Järgmist päeva tervitab minoorne pohmell. Kurjakuulutava saabuva kõne kartuses ei suuda aga millelegi keskenduda. Oled totaalselt hetkest välja imetud. Milleks üldse midagi alustada, kui pead kõik pooleli jätma ja ikkagi tööle minema? Nii leiad ennast hetkelimbost – olukorrast, kus sa justkui oled, aga ei ole ka.

Arvasin artiklit kirjutama asudes, et minul sellise moehaigusega suuri probleeme ei ole, aga võta näpust.

Kui heita pilk ausalt ja avameelselt enda digitaalsele tarbimisele, siis internetinurgakesi, kus patseerin, on rohkelt: YouTube, *podcast*’id, Instagram, Facebook, WhatsApp. Alles hiljaaegu vaatasin kadedusega, et üks tüüp, kellega Berliinis kohtusin, on kahe aasta jooksul mööda maailma ringi rännanud ja erinevate riikide köökides teadmisi omandanud. Nüüd avab ta hetkeks *ramen*’it pakkuva *pop-up*-restorani. See võiks ju vabalt olla mina! Lisaks avastan end tihti unne suikumas mõne maheda *podcast*’i saatel – sest mul on vaja toita oma ekstsentrilist identiteeti aina uute ja värvikamate (ent laias laastus kasutute) faktiteadmistega. See on kui lõputu isu pehme magustoidu järele. Tegelikuses tunnen, et peaks rohkem pühendumale, looma ja ennast teistega mitte võrdlema. Internet seda aga ei soosi. Nii leiangi oma aju võrranditest ja

what-if-momentidest kurnatuna. Tekib stiimuli üleküllus. Info neeldub nanosekundite jooksul – suurt mälumist ega seedimist ei toimu. Mõttehambad muutuvad nüriks, lõuad laisaks.

Kui olla pidevas ühenduses selle näilise maailmaga, jäävad märkamatuks kõige elementaarsemad asjad, mis tegelikku ebameeldivust tekitavad. Olgu selleks märjad sokid, kange selg või vaiba alla pühitud võlad.

ENTER THE JOMO!

JOMO™ pakub pöördvõrdelist alternatiivi ning tervislikku mõttelaadi digitaalse ülekülluse kammitsaist vabanemiseks. Selles maailmas ei ole me kõigile 24/7 kättesaadavad. Me ei pea igale kõnele vastama, lootuses, et see on meid tagasi ihkav endine kallim või meid pärandusega üle kallav prints Zamundast. Tõmba juhe välja seinast ja naase looduse rüppe! Vali JOMO™!

JOMO on *Joy of Missing Out* ehk ilmajäämisest tingitud õndsus.

JOMO kutsub vaatlema oma digitaalseid harjumusi ja kui mitte neist täiesti eemalduma, siis vähemalt kasutama sotsiaalmeediat teadlikul ja piiritletud moel.

Mungad on pühendanud oma elu jumalale. Kõik muu on ebaoluline kõrvalekalle; mida vähem materiaal-seid asju ja muresid, seda rohkem on mentaalset ruumi pühendumiseks. Sellele, millele parasjagu kesken-dud, koondub ka sinu energia.

Tähelepanu on tänapäeval seega ihaldusväärne ressurss. Peame seda kaitsma ja olema valvsad selle suhtes, kuhu oma mõtteid ja fookust suuname, et iga pinin ja tuluke meid elurajalt kõrvale ei juhiks, mis paratamatult juhtub. Kujutan ette kõrgete kummikutega soos müttamist, suundudes aina pimedamasse rägastikku, oma eesmärkide poole. Kohta, kus keegi pole varem käinud. Sa tallad seda rada sisse. Enda jaoks. Tee kõrval on aga helkiva sildiga hamburgerirestoran, mõni metsanäkk, kes tahab sind vee alla tõmmata, või mugav laudtee, mis viib sündmuste-vaeselt ja ohutult pehmete linade vahele.

Inimesel on komme pidevalt kõike modernset taga ajada ja seda kasutatakse rägelt ära. Internet kubiseb taolisest ebakvaliteetsest uudsusest. Lühike YouTube’i video ei ole kuidagi võrreldav raamatust loetud tarkusega. Üheöösuhet ei saa võrrelda aastatepikkuse tõeliselt sügava, intiimse ja nüansirohke kooseluga. Ühe puhul on kogemus kui korduvalt töödeldud toit – raskelt seeditav ning toit-ainevaene. Teise puhul võtad aega mäluda ning naudid järk-järgult vaikselt kehasse ladestuvaid vitamiine.

Kui näemegi oma teadliku ja piiritletud Instagramis surfamise jooksul mõnda pildikest, siis kadedusilmingu tekkides ja enne järgmise pildini kerimist tuleks ehk korra peatuda, süvenenult pilti vaadata ja see oma peas ratsionaalselt lähenemist kasutades uppi pöörata; mõelda, kui palju inimene on pidanud vaeva nägema, et puhkuseraisil kilpkonnaga ookeanilainetes ratsutada või troopilises ööklubis lahtinööbitud Hawaii särgi alt paistvaid muskleid eksponeerida; analüüsida, kas see ajaviide on just see, millele soovid täpselt sel hetkel oma tähelepanu kinkida. Ja isegi kui mõni pilt paneb meid ihalema suuremaid biitsepsid või tekitab reisihimu, siis leidkem motivatsiooni muutuseks kuskilt sügavamalt kui lihtsalt hinge õõnestavast hirmutundest. Tehkem asju ikka endi jaoks, oma parimaid huve silmas pidades, endale parimat soovides.

Kui näemegi oma teadliku ja piiritletud Instagramis surfamise jooksul mõnda pildikest, siis kadedusilmingu tekkides ja enne järgmise pildini kerimist tuleks ehk korra peatuda, süvenenult pilti vaadata ja see oma peas ratsionaalselt lähenemist kasutades uppi pöörata; mõelda, kui palju inimene on pidanud vaeva nägema, et puhkuseraisil kilpkonnaga ookeanilainetes ratsutada või troopilises ööklubis lahtinööbitud Hawaii särgi alt paistvaid muskleid eksponeerida; analüüsida, kas see ajaviide on just see, millele soovid täpselt sel hetkel oma tähelepanu kinkida. Ja isegi kui mõni pilt paneb meid ihalema suuremaid biitsepsid või tekitab reisihimu, siis leidkem motivatsiooni muutuseks kuskilt sügavamalt kui lihtsalt hinge õõnestavast hirmutundest. Tehkem asju ikka endi jaoks, oma parimaid huve silmas pidades, endale parimat soovides.

Kui näemegi oma teadliku ja piiritletud Instagramis surfamise jooksul mõnda pildikest, siis kadedusilmingu tekkides ja enne järgmise pildini kerimist tuleks ehk korra peatuda, süvenenult pilti vaadata ja see oma peas ratsionaalselt lähenemist kasutades uppi pöörata; mõelda, kui palju inimene on pidanud vaeva nägema, et puhkuseraisil kilpkonnaga ookeanilainetes ratsutada või troopilises ööklubis lahtinööbitud Hawaii särgi alt paistvaid muskleid eksponeerida; analüüsida, kas see ajaviide on just see, millele soovid täpselt sel hetkel oma tähelepanu kinkida. Ja isegi kui mõni pilt paneb meid ihalema suuremaid biitsepsid või tekitab reisihimu, siis leidkem motivatsiooni muutuseks kuskilt sügavamalt kui lihtsalt hinge õõnestavast hirmutundest. Tehkem asju ikka endi jaoks, oma parimaid huve silmas pidades, endale parimat soovides.

¹ Mõiste „FOMO” populariseeris raamatu „The 10% Entrepreneur” autor Patrick J. McGinnis. Ta kasutas seda, et kirjeldada ärijuhte, kes laiendasid oma ärimudeli mõne potentsiaalse tulutoova võimaluse mahamagamise kartuses liialt laialivalguvaks. Selle strateegia miinuseks oli ühtse fookuse ja selgete eesmärkide puudumine. Aktsionärides tekitas see pahameelt.

² 45. osa: HIJE. – Popkulturstid, 10.12.2017.

MIS SIND NÄRVI AJAB?

VÕTA MIDAGI ETTE!

→ nula.ee

 NULA
ÜHISKONDLIKE ALGATUSTE INKUBAATOR

HEATEO SIHTASUTUS

KÜSK Kodanikuühiskonna
Sihtkapital

**PÜSILEPINGUGA MÜÜRILEHT IGA KUU KOJU
1.80 € EEST. VORMISTA TELLIMUS AADRESSIL
[TELLIMINE.EE/MUURILEHT](https://tellimine.ee/muurileht)**

SINA VÕID OLLA ESIETENDUSTE KUTSETE SAAJA!

See üleskutse on eksklusiivselt Sulle, kes sa oled sel hooajal juba teatris käinud ja ka Sulle, kes sa pole veel meile jõudnud, sest —
Sa võid võita kutse kahele kõigile Vanemuise teatri esietendustele meie järgmisel, juubelihooajal!

KUIDAS OSA VÕTTA?

1. Külasta vähemalt kolme erinevat Vanemuise teatri etendust sel hooajal.
2. Registreeri end Vanemuise kodulehel vanemuine.ee või Vanemuise teatri kassas.

Arvesse lähevad ostetud piletid nii olnud kui tulevatele etendustele. Õnneliku järgmise hooaja esietenduste kutsete võitja kuulutame välja 6. juunil! Vaata täpsemalt: vanemuine.ee

149. HOOAEG

Armastuse tango ehk aegade lõpus

GABRIEL GARCÍA MÁRQUEZE LOOMINGUST INSPIREERITUD TANTSULAVASTUS

LAVASTAJA MAI MURDMAA — HELILOOJA ASTOR PIAZZOLLA — KUNSTNIK KASPAR JANCIS
OSADES VANEMUISE BALLETSOLISTID JA TRUPP

ESIETENDUS 6.04 VANEMUISE SUURES MAJAS

 kinema

 KIA | autospirit

 Tartu
hääde mõtte linn

ENESEABITÖÖSTUS JA -POHMELL

Öeldakse, et enne kui teistele appi tõttad, aita ennast.

Kui suunata kogu fookus ja jõud aga vaid enesele, vajub oodatud tasakaal teistpidi kaldu.

Eneseabi üledoos võib tekitada vanade probleemide asemele lihtsalt uued ja keerulisemad.

Kirjutas **Tõnis Jürgens**, illustreeris **Andrei Kedrin**

Koomik ja kultuurifilosoof **George Carlin** on teinud eneseabi mõiste pihta nalja, et see pole „eneseabi”, kui sa loed kellegi teise kirjutatud raamatut – see on lihtsalt „abi”. Ma pakuks, et eneseabi või -arenduse suurim probleem ongi nimelt sellega implitsiitselt kaasnev irdumise ja solipsismi tendents. **Kadi Viik** kirjutas Määrilehes *mindfulness*’ist kui egoistlikust praktikast¹, mis võib küll aidata mõnel inimesel tulla toime nüüdisaegse ühiskonna all tuikava ärevuse ja läbipõlemisohuga, kuid propageerib samas eskapistlikku suhtumist ühiskondlikesse probleemidesse. Sarnase kultuurikriitilise nurga alt saab vaadelda eneseabitööstust üldisemalt.

On neuropsühholoogilist optimeerimiskirjandust, on mahedalt esoteerilist hingepalsamit, *gamer*-retoorilist võrgutuskunsti, tehnilist manipuleerimisõpet, kindla-peale-investeermistarkusi, gastronoomilisi näpunäiteid, sügavaid hingetõmbeid – kõike ja muud, *ad infinitum*. Lihtsamalt öeldes on igapäevase midagi; on olemas sellist eneseabi, mis aitab inimesel muutuda, aga ka taolist, mis aitab tal olla rahulikult Tema lse edasi – olgu siis tegelik tung ja vajadus milline tahes. Eneseabitööstus ei hõlma ainult kirjandust, vaid ka videoid, loenguid, koolitusi, *podcast*’e, rakendusi jpm. USA

On igati tore, kui keegi on suutnud leida tõhusama ajaplaneerimisega enda jaoks rohkem vaba aega ja rõõmu, õppinud empaatialasest kirjandusest lähtuvalt oma ligimesi rohkem hindama või harjutanud ennast hingamismustrite teadvustamisega agressiivseid tundmusi ohjama. See, kuidas üks või teine moodus on kedagi aidanud, ongi mingis mõttes igapäevane asi. Mind huvitab antud juhul rohkem kultuuriline mentaliteet, mida eneseabi endas kätkeb; see, kuidas eneseabitööstus aitab taastoota individualistlikke väärtusi ning kuidas üksikisikule projitseeritud pinge ennast ainiti optimeerida tuleneb neoliberalistlikust kreedost.

ENESEABITÖÖSTUSE AJALUGU

Eneseabi ajalugu uurides näeme, et individualismi ja optimeerimise kruvi on olnud pingule keeratud juba alates 18. sajandist, seda suuresti seoses Euroopa ja Ameerika paisuva kodanluse alaväärsuskompleksiga. Kirjanduslikus mõttes väljendus see kompleks entsüklopeediate, käitumisleksikonide, suurkujude biograafiate ja nõuanderaamatute massilises populaarsuses. Arenev kodanlus tahtis õppida, kuidas mõelda ja käituda õigesti, ning kirjastajatele on eneseabi alati meeldinud, kuna sellised materjalid müüvad hästi ja on olemuslikult „ohutud”.

1859. aastal leidis eneseabitööstus oma nime; välja anti **Samuel Smilesi** ülimenukas üllitis „Eneseabi”, mis müüs kiiresti kümneid tuhandeid koopiaid ning tõlgiti 53 keelde, sh urdu, hindi, armeenia ja siiami, levitades sellega inglase viktoriaanlust, utilitarismi, individuaalset ettevõtlikkust ja vaba turumajandust soosivaid hoiakuid kõikjale üle maailma. Smilesi „Eneseabi” oli suurmeeste eludest võetud lugude kogumik, mis pidi näitlikustama, kuidas edu saavutatakse tänu iseenda ponnistustele.³

Kõigi võimaluste maal Ameerikas võttis see müüt „keskmise Joe” kuju: maast madalast alustanud indiviid, *self-made man*, kes punnitab ja lõob kõigi takistuste kiuste ühiskonnas läbi. Sotsioloog **Micki McGee**, kes on uurinud kriitiliselt⁴ USA eneseabikultuuri ja -tööstust, toob välja, et tegelikult pole mitte keegi täiesti *self-made*; isegi Ameerika ehe isehakkaja **Benjamin Franklin**, kes sündis 17-lapselisse perre ning alustas trükkali ja kirjastajana, sai oma optimaalse ajakasutuse filosoofiat viljeleda üksnes tänu tema orjadele ja abikaasale **Deborah Read Franklinile**, kes tegid ära suure osa tööst. Franklin oli muidugi ka vabamüürlane, aga see selleks. Paradoksile vaatamata sai keskmise Joe müüt maailmasõdadevahelistel aastatel tugevad jalad alla.

1960ndatel hakkas jõudsasti arenema arvuti- ja info-tehnoloogiatööstus ning populaarsemaks muutus küberneetika diskursus. Eneseabis võttis tuult *neurolingvistilise programmeerimise* idee, mille eesotsas seisis **Maxwell Maltzi** „Psycho-Cybernetics” (1960). Maltz kombineeris küberneetika kognitiivse biheiviorismi

teooriaga ning väitis, et inimesed saavad ennast harjumuste kujundamisega n-ö ümber programmeerida. Ma pakuks, et küberneetika seostamine eneseabiga on sillutanud teed tänapäevasele *quantified self*’i ehk „elulogimise” liikumisele. Nutikellad ja terviserakendused kätkevad kõik endas seda mõneti paradoksaalset ideed, et numbrite kaudu on võimalik end elu keerukustest vabaks optimeerida. Ometi ei saa öelda, et seejuures oleks tööd vähemaks jäänud. Pigem tundub noil päevil, mil töö on pidevalt käeulatuses, et inimestele peab meenutama, et nad ennast sodiks ei tööta.

DEPRESSIOON JA OPTIMEERIMINE

Anne Helen Petersen kirjutas tänavu jaanuaris⁵, kuidas 2008. aasta krahhist toibumisel sai tublist töökuusest ja eneseoptimeerimisest väidetav pääsetee majanduslikult ja psüühiliselt stabiilsema elu poole. See jutt kehtivat veel eriti igrekite põlvkonnale, kellest valdav osa on nüüdseks noored täiskasvanud. Kümnekond aastat hiljem on majandus jälle enam-vähem stabiilne, aga töö ja optimeerimise silmus aheneb salamahti edasi. Kognitariaat, nagu nimetab tänapäevast projektipõhiste digitaalsete kognitiivtööliste fenomeni itaalia filosoof **Franco Berardi**⁶, teeb tööd kogu aeg, mitte ainult töö juures. Sellest tingitult kuuleb tava-
pärast tihemini ka läbipõlemisest.

Hiljutises Sirbis räägib **Margaret Tali**⁷ ühiskondliku ebakindluse ja neoliberalistliku survega seotud ületöötamisest ja depressioonijuhtudest, eeskätt vabakutseliste kultuuriloojate ja -töötajate seas. Samas numbris märgib **Kirsti Akkermann**⁸, et Eestis on lausa veerand tervisekaotustest põhjustatud vaimse tervise probleemidest, neist pooltel juhtudel depressioonist. Oma vaimse heaolu eest hoolitsemine ja samas ka töötundide efektiivne planeerimine on aga progressiivse ühiskonna (justkui endastmõistetavalt) tiheveva konkurentsiga tööturul indiviidi enda isiklik ülesanne.

Sellistes kummalistes oludes pole ime, kui inimesed pöörduvad erinevate eneseoptimeerimistehnikate poole. Mina olen küll igasuguste veidrate asjadega katsetanud. Eneseabi on nii kergesti kättesaadav ja seda on lademetes. Olen vedelenud tundide kaupa diivanil, et vaadata ülimotiveerivaid TEDi loenguid; olen kuulnud *podcast*’e oma energia õigest kanaldamisest; olen skanninud toitumiserakendusse söögikaupade triipkoode, et saavutada oma toitumises makrotoitainete opti-

USAs mõõdetakse eneseabitööstuse aastaväärtust 12 miljardi dollari orbiidil, kogu ülejäänud maailma kohta võib ainult oletusi teha.

mõõdetakse eneseabitööstuse aastaväärtust 12 miljardi dollari orbiidil, kogu ülejäänud maailma kohta võib ainult oletusi teha.

Ka Eestis on haaranud teatepulga nii mõnigi eneseabistaja. Rahva Raamatu eelmise aasta enim müüdud autorite edetabelist leiame näiteks **Jesper Parve** (meestele mõeldud „Mees. Otse ja ausalt”), **Margus Vaheri** (naistele mõeldud „Tee mehe südamesse”), **Mihkel Raua** (eestlastele mõeldud „Eestlase käsiraamat. 100 asja, mida õige eestlane teeb”) ning **Ingvar Villido** (kogu inimesele mõeldud „Emotsioonid. Inimkonna suurim sõltuvus”, edetabelis teisel kohal). Lisaks uutele ja kohalikele menukitele lähevad raamatupoodides ja -kogudes jätkuvalt kuuma kaubana ka sellised igihaljad klassikalised teosed nagu **Dale Carnegie**’ „Kuidas võita sõpru ja mõjutada inimesi” (1936) ning **Robert T. Kiyosaki**² „Rikas isa, vaene isa” (1997).

Mõned lähtuvad arendava kirjanduse valikul veenvast teaduslikust argumentatsioonist, kuid on ka inimesi, kes ütlevad, et neile meeldib lugeda pigem kergemas keeles, isiklike lugude ja eneseirooniaga garneeritud tekste. Massilise populaarsuse mõttes näikse ideaal jäävat kuskile kahe vahele; kokteil Faktidest ja Õpetlikest Ebaõnnestumistest, mida on teinekord võrtsutatud avaliku poleemikaga. Sel retseptil tundub põhinevat nii keskmise isehakanud enesearendusliku juutuuberi kui ka näiteks staarpsühholoogi **Jordan Petersoni** edu.

Ütlen kohe, et ma ei kavatse väita, et eneseabi või -arendus on läbinisti halb ja sellega ei peaks tegelema.

Tõnis Jürgens osales tele-mängus „Rahaauk” ja kaotas.

maalseim tasakaal; mediteerinud koos oma telefoni-ga; pidanud juba aastaid päevikut; lugenud lugematuid tekste sellest, kuidas ma peaks oma elu pärast vähem muretsema, ja nõnda edasi.

Selles kontekstis võiks usutleda veidi mentaliteeti, mida eneseabitööstus aitab ühiskonnas implitsiitselt kultiveerida. Eneseabi on olemuslikult väga individua-

reklaamis osutatakse alati probleemile – muidu täitsa normaalse väljanägemisega inimese džempriit katab õlgade piirkonnas kõõmapudi ja see pole kindlasti atraktiivne – ning seejärel pakutakse välja lahendus – kõõmavastane šampoon aitab eemaldada 99,7% kõõmast ja anonüümsed Teadlased on seda kliiniliselt testinud. See võib küll olla pigem nullindatele kohane näi-

de, aga samal printsiibil toimib tegelikult siiani suure hulga eneseabi turundus; eneseabitööstus muudkui laieneb, kuna see pakub koos lahendusega alati välja ka probleemi. Iseenesest pole ei kõõmavastases šampoonis ega eneseabis midagi kurja, küll aga põhineb mõlema tööstuse jätkusuutlikkus alaväärsuskompleksidele mängimisel. Sarnaselt

kõõmavastase šampooniga, mis võib küll eemaldada mõneks ajaks kõõma, kuid ei leevenda algpõhjust (rääkimata kõõmaga seotud ärevustundest), ravig ka valdav osa eneseabist pigem sümptomit kui probleemi ennast.

POHMELL

Istusime ükskord sõpradega vanalinnas ühe lokaali ees ja tuli **Tõnu Kark**. Mingil põhjusel otsustas ta jagada meiega, kuidas tema noorena läbi löi. Tõnu soovitus oli: „Punnita, punnita, punnita, punnita, punnita, punnita, punnita! Ja siis punnita veel!” Pärast seda õhtut olen ikka ja jälle Tõnu sõnade peale mõelnud. Mulle tundub, et kui kombineerida see filosoofia alaliselt käepäraste töövahenditega, siis võib eespool mainitud läbipõlemine, millest kuuleb minu põlvkonna puhul sagedasti, tulla päris kiiresti. Asi pole nii väga selles, et lumehelbekesed ei viitsiks tööd

teha ega punnitada. Ma ütleks, et probleem on pigem see, et inimesed töötavad liiga palju, eriti iseenda kallal, aga hoiavad oma suu kinni ja saavad kahtlaselt vähe tagasi. Õieti on töö ja puhkuse vahele laienenud justkui kohviplekina veider töölaadse tegevuse hallala, mis ei lase ei puhata ega ka tööd teha.

Kui 20. sajandil võis keskmise inimese tööpäeva kirjeldada veel nii, nagu Franco Berardi seda teeb, et tööline kadus igal nädalapäeval kaheksaks tunniks kuskile mentaalse kooma taolisesse jäneseurgu, siis 21. sajandil

on tehnoloogia andnud aina suuremale inimesele võimaluse pääseda muserdava rutiinse töö ikkest, kaardistada iseendi töötunde ning tegeleda rikastava enesemääratlusega, nii et lakkab. Samas, nagu sai eespool kirjeldatud, on senine kogemus näidanud, et töö pidev ligipääsetavus ja kuuldused tihedast konkurentsist on teinud sedasorti vabagraafikulise tööjõu ka küllalt ekspluateeritavaks. Nagu mainitud, johtub valdav osa populaarsest eneseabist individualistlikust edukultusest, ideest, et igaüks, kes piisavalt pingutab, võib läbi lüüa – sestap hingab töö meile kuklasse ka kõige ootamatumatel hetkedel.

Seda arvestades peab olema ettevaatlik, et tööturu kahtlaseid asjaolusid eneseabiga kinni lapides ennast ülejäänud ühiskonnast ära ei isoleeriks. Neoliberalismist rääkides jääb tihtilugu mulje, et kuskil on nähtamatu koll, kes tõmbab kange ja hoolitseb selle eest, et kõigil peale rikaste oleks võimalikult halb olla. Tegelikult toimub väga suur osa ekspluateerimisest individuaalsel tasandil, teatud hegemoonilistele mõttemallidele alistumise kaudu.

Eneseabi võib olla kogu selle läbipõlemisjutu foonil igati mõnus ettevõtmine, kui see tähendab iseendale töölaadse tegevuse kõrvalt ka totaalse jõudeaja optimeerimist. **Fred Jüssi** sõnastab asja kenasti: „Vahel peab olema laisk ja patune, olles iseendaga.”⁹ See on see *festina lente* ehk aeglaselt kiirustamise filosoofia. Siinkohal viitan ühele õpetlikule loole. Valge maadeavastaja läheb Aafrikasse, palkab väikese armee koormakandjaid ja läheb koos nendega, noh, maad avastama. Nad kõnnivad ja kõnnivad, mitu päeva järjest. Lõpuks nõuavad koormakandjad puhkust. Boss üritab neid rahaga jalgele ajada, aga mehed ei tee teist

nägu. Ütlevad, et nad peavad ootama, et nende hinged järele jõuaks.¹⁰ Olgu selleks siis puu all linnulaulu kuulamine või telefonist kellegi suuniste järgi sisse-välja hingamine – aeglasemalt ja tähelepanelikumalt võtmine aitab ennast iseendaga ära sünkroonida. Aga jällegi, kui parafraseerida Kadi Viiki, *mindfulness* on tore ja kõik, kuid sellest üksi ei piisa.

Seda tuleb alata ette, et inimene „teab väga hästi”, mida ta tegema peab, aga sõltumata sellest, kui palju ta eneseabi pruukinud on, ta lihtsalt ei tee seda. Kui selle artikli asjus tuttavatega rääkisin, küsis enamik, mida see „eneseabipohmell” üldse tähendab. Minu jaoks tähendab see omamoodi eneseküllasuse ja virgumise momenti; kui enese aitamisega on juba nii palju tegeletud, et hommikul on raske voodist üles tõusta. Ma pakuks, et siinkohal võiks olla motiveeriv tegur mingi sotsiaalse ühisosa leidmine, olgu see siis lihtsalt teiste inimestega rääkimine või teadlikult ja tähe- duslikult juba üldisesse heaolusse panustamine. See ei tähenda ilmtingimata, et peab minema vabatahtlikuks või andma ära kogu oma raha. Küll aga võiks leida oma tegevuses mingi ühiskondliku panuse elementi. Lõpuks tundub ikkagi, et muu tegevuse kõrvalt kas või kaudselt teiste abistamine aitab palju paremini kui eneseabi.

Nutikellad ja terviserakendused kätkevad kõik endas seda mõneti paradoksaalset ideed, et numbrite kaudu on võimalik end elu keerukustest vabaks optimeerida.

listlik ettevõtmine. Kognitariaadis puudub kollektiivne sidusus ning lohkavad üle keskmise Joe’st inspireeritud individualism ja vabagraafiline ärevus. Isiklike probleemide lahendamisel tähendab eneseabi teatavat kapseldumist; selle asemel et otsida abi teistelt, proovitakse probleem ise ära lahendada. Sageli päädib see aga pelgalt olemasolevate alaväärsuskomplekside allajoonimisega ning sel kombel võib eneseabi isegi süvendada depressiooni, ärevuse või muu psühholoogilise probleemiga seotud alaväärsustunnet. Muidugi tundub eneseabi olemuslikult mugav ja diskreetne lahendus – ja võrreldes psühholoogi või muu nõustaja juures käimisega on see ka tunduvalt

Isiklike probleemide lahendamisel tähendab eneseabi teatavat kapseldumist; selle asemel et otsida abi teistelt, proovitakse probleem ise ära lahendada.

taskukohasem. Tõsisemate vaimsete häirete puhul ei pruugi aga refleksiivsest meetodist erist kasu olla, seda eeskätt siis, kui inimene lükkab uut eneseabimaterjali kogudes probleemiga tegelemist lõputult edasi. Töölase enesearenduse puhul kehtib aga suhtumine, et liiga tõhus ei saa kunagi olla ja topelt ei kärise, kuigi tasapisi on selguma hakanud, et vist ikkagi käriseb küll.

Micki McGee võrdleb eneseabi kõõmavastase šampooniga. Ühes korralikus kõõmavastase šampooni

¹ Viik, K. 2018. *Mina, mina, mina: mindfulness kui egoistlik praktika*. – Müürileht, nr 80.

² Tasub mainida, et Kiyosaki avaldas 2006. aastal Donald J. Trumpiga kahasse raamatu „Why We Want You To Be Rich: Two Men, One Message”.

³ Sassoon, D. 2008. Euroopa kultuuri ajalugu aastast 1800 kuni tänapäevani, lk 394–399.

⁴ McGee, M. 2005. *Self-Help Inc.: Makeover Culture in American Life*.

⁵ Petersen, A. H. 2019. *How Millennials Became the Burnout Generation*. – BuzzFeed News, 05.01.

⁶ Berardi, F. 2005. *What Does Cognitariat mean? Work, Desire and Depression*. – *Cultural Studies Review*, nr 11 (2), lk 57–63.

⁷ Tali, M. 2019. *Me peame rääkima depressioonist*. – Sirp, 18.01.

⁸ Akkermann, K. 2019. *Rahvuse vaimne tervis*. – Sirp, 18.01.

⁹ Jüssi, F. 2006. *Olemine. Olemine iseendaga*. – Klassikaraadio, 08.03.

¹⁰ McEwen, C. 2011. *World Enough & Time. On Creativity and Slowing Down*, lk 213.

JÄÄGEM POHMELLI, AGA JOOGEM ENNAST KA TÄIS!

Nii pohmell kui ka purjusolek enne seda on kirjarahvast n-ö aegade algusest inspireerinud ja muidu mõjutanud. Millised on olnud aga meie kirjandusloo peamised jooma- ja pohmellikirjanikud?

Veiko Märka

Pohmell ei ole eraldiseisev seisund, vaid alkoholi liigse tarvitamise paratamatu, haiguslik jätk. Nii ei saa esimest kuidagi teistest lahus hoida, seda ka kirjanduses. Kirjanikud võibki liigitada kaheks: need, keda ergutab vintis pea, ja need, keda inspireerib pohmell. Esi-

kui tema tõelistesse piinadesse süüvida. Õigupoolest jääb Kiirest mulje, et ta kannatab selle seisundi all juba saapanööpide varastamisest kuni Tootsi viimase koolipäeva peksmisähvarduseni. Kannatab ka „Suves” ja „Tootsi pulmas”, olles sellisena täiesti uni-kaalne korüfee eesti kirjanduses. Küll väärib tähelepanu Kiire kaebus: „Süda läigib!” Miks alkoholimürgituse korral süda, s.t inimese keskseim ja poetiseerituim elund, läigib ehk on eriti atraktiivne ja esinduslik? Ilmselt on tegu rahvapärase eufemismiga. Lutsu sõnavara selles valdkonnas on rikkalik. „Tootsi pulmas” nimetab ta pea parandamist „eilase kassi tapmiseks”, „Vaikses nurgakeses” pohmelli „tribuliseks metskassiks”.

Purjus kirjanikule tunduvad rasked asjad väga lihtsad, pohmellis olevale lihtsad asjad väga rasked.

meste teoseid iseloomustavad uperpallitav fantaasia, utoopiad, lopsakad ettearvamatu käitumisega karakterid. Sageli kalduvad nad liigsõnalisusse. Teiste pärisosaks on kibedad maailmavalust tiined eleegiad, aga ka lõikav ühiskonnakriitiline sarkasm. Sõnadega on nad arusaadavalt kokkuhoidlikumad. Piisab, kui tuua esimese liigi arhetüübiks **Eduard Vilde** ja teise omaks **Juhan Liiv**. Ka noorelaste kuulus üleskutse „jäägem eestlasteks, aga saagem ka eurooplasteks” on sellesse konteksti „tõlgitav”: „Jäägem pohmelli, aga joogem end ka täis!”

Ei maksa arvata, et mõlema tüübi esindajad peaksid omavahel samamoodi kisklema nagu Vilde ja Liiv. Pigem on tegu sugulastega, sest üks tunneb piisavalt teise ja teine esimese hingeelu. Muidugi on Liivi ja Vilde taolised suhteliselt puhtad tüübid haruldased. Lõvi-osa meie kirjanikest on kogenud nii täis kui ka haiget pead. Iseasi, kui aktiivselt keegi neid seisundeid loometöös rakendab. Kui lähtuda temperamenditüübist, siis peaks napsitamine ergutama rohkem sangviinikute ja flegmaatikute vaimulendu, alkoholimürgitus aga

POHMELL KUI METAFLOOR

Mõlemad staadiumid on soodsate eelduste ja hea tahte korral saavutatavad ka ilma alkoholita. **Juhan Smuuli** „Muhu monoloogide” alusel valminud telefilmis „Siin me oleme” meenutab Äрни, kuidas ta oli naist kosides olnud „ilma viinata purjus”. Säärast seisundit kohtab kirjanike seas sageli. Kui nad trimpavadki, siis loometööst vabal ajal, ning paremal juhul jõuab tekstidesse keeruliselt kodeeritud järelkaja. Alkoholita pohmell on veel sagedasem nähtus, vähemalt eesti kirjanduses, selle põdejaid ei jõua keegi loendada. Õigupoolest tulebki selle loo termineid „pohmell” ja „purjus” käsitleda puhtalt vaimses, mitte füsioloogiaga seotud kontekstis.

Kahe leeri omapärane lõimija ja tasakaalustaja oli **A. H. Tammsaare**, kes võis sujuvalt ühe tüübi arealist teise imbuda. Nii on tema „Tõde ja õigus II” tüüpiline purjusoleku romaan, „Tõde ja õigus IV” sama tüüpiline pohmelliromaan. Piinlikust ja süüdimatust jumalavastasest räuskamisest jõuab Indrek väljapääsmatute kannatuste ja hingeapiinadeni abielus.

Kui Luts kirjutas süžeelt järgnevad jutustused „Tootsi pulm” ja „Argipäev”, millest esimene keskendub purjutamisele, teine pohmellile, siis „Tõde ja õigus IV” pulmi ei käsitle, ehkki kogu süžee põhineb Indreku ja Karini suhtel. Tegevus keskendub piinarikkale abielule ehk viljatutele peaparanduskatsetele. Kuni teha pole muud kui haarata revolver... Peab rõhutama, et nagu elus, nii on ka Tammsaare pentaloogias ajaliselt enne pea täis võtmine, millele järgneb kassiahastus. Kokkuvõttes on Indrek Paas väsimatu tõeotsija, kes leiab oma suured tõed nii raskes joobeseisundis kui ka väljakanatamatus kassiahastuses. See avaldab lugejale sügavat mõju.

Muidugi leidub selliseid vahetüüpe eesti kirjandusloos palju. Omapärane nähtus oli **Marie Under**, kes oli Siuru päevil tüüpiline joomakirjanik, alates kogust „Verivalla” (1920) kuni loomingulise tegevuse lõpuni aga sama tüüpiline pohmellikirjanik. Seda, millise drastilise muutumise võib kirjanik sellel skaalal läbi teha (ilmselt küll peaaesjalikult ühiskondliku situatsiooni muutumise tõttu), tõestavad **August Gailiti** kaks romaani: „Isade maa” (1935) ja „Üle rahutu vee” (1951). Esimene on täis sõgedat räuskamist, hoolimatust ja

KIRJARAHVA POHMELLINIPID

Selleks et lugeja pohmeluskoormat edaspidi minimeerida, küsisime praegustelt tegijatelt, kuidas oleks pohmelusega kõige mõistlikum käituda ehk kuidas teda peaaesjalikult ennetada/vältida/leevendada/elimineerida.

JAAN PEHK:

Leevendamiseks on nii, et tasub kakskümmend aastat kanget juua ja siis ongi juba nii ära harjutud, et ärkad tavalise näoga ja suuri üllatusi pole, need on esimese viie aasta jooksul ära olnud. Ennetada saab nii, et kunagi ei joo. Aga kui korralikult jood, siis pole mõtet leevendada muuga kui alkohol, vesi, söömine ja magamine – neist viimane ongi parim ravim. Pohmelli elimineerimine on füüsiline töö, järele proovitud – kirves ja haavapakud. Või toores lehtpuu. Hiljem tuleb uni niikuinii.

KEITI VILMS:

Viimase aja „pohmellinipp” on segada veini kohe peo algusest 50/50 mulliveega, siis on vee-tarbimine parlanksis ja hommikul hulga kergem. Proovitud, toimib! Aga muudel juhtudel ikka vana hea Upsarin C (aspiriin + C-vitamiin) kihisev tablett vette, magada-magada-magada ning lõpuks Woltiga Arsenali Kebabi Wabrikust „kebab kartuliga M” ja Coca-Cola.

AAPO ILVES:

Esimene reegel: naudi! Sa oled ise selle pohmelli endale teinud, palehigis lõbutsenud ja vaeva näinud. Protsess on muidugi pikem, austa pohmelli, sest see tuli sinu juurde läbi päikese-energia ning taimede koostöö, teise päeva aldehyüde moodustav energia kontsentreerunud pärmiseente hõiskavas surmas ja destillatsiooni kvintesseerivas protsessis, see on nüüd päris sinu oma pohmell, elul on mõte sees – läheks see pohmell ainult üle! Leia külmikust banaan ja söö ära. Joo palju-palju vett ja mõista, et veele ei pea midagi peale võtma, mistap see on öko ja teeb maailma paremaks kohaks. Maga, maga veel! Ärgates vaata ära mõni eriti tobe F-kategooria naljafilm, mida rohkem peerunaju, seda parem südamele. Edasijõudnud pohmellikaptan on hankinud endale juba ammu ka hoolitseva inimese, kelle pohmell on palju väiksem. Magneesiumitablid, kvaliteetõlu pooleks naturaalse apelsinimahla, kambas sorts ingverisiirupit, serveerituna armastava käega – hea! Kui ihu väga nõder pole, siis kindlasti seksuaalvahekord segatuna suure armastusega. Ilma pohmellita nagunii ei saa, võtkem sellest siis maksimumi!

Foto: Ave Maria Mäistlik (CC BY 3.0)

Veiko Märka (snd 2. novembril 1964) on vabakutseline ajakirjanik, kirjanik ja kriitik. Rohkem kui kümne luule-, proosa- ja mälestuste-raamatu autor.

Georg Kindi kuivnõelatehnikas „Laudkond”, 1920, Eesti Kunstimuuseumi välisgraafikakogu

ülbust, teine aga ahastust, masendust ning jõuetust. Gailit on andnud meile siiski ka romaani „Toomas Nipernaadi” – teose, kus joobumuse ja pohmelli seisundid vahelduvad kiiresti ja järsult nagu kirurgi skalpelli all. Veel huvitavam struktuur on Vilde „Pisuhännal”: pohmellitsevale Sandrile ja lallavale Vestmannile on tasakaaluks kaine ja külm Piibeleht.

Tean kirjanikke, kes joovad endale meelega sisse räpast puskariõlidega küllastatud sodi, nagu hansa ja puskar, sest see tekitab eriti võika pohmelli. Seda just inspiratsiooni huvides, sest rahamuresid neil pole. Populaarne on ka pipraviin. (Pidavataju kõrval ka seedimist soodsalt mõjutama.) Selles suhtes erinevad kirjanikud diametraalselt kunstnikest, keda on raske ette kujutada pohmelliga töötamas – käed ju värisevad, pea käib ringi. Arvuti klahvidega klõbistamine või pastaka käes hoidmine erilist füüsilist pingutust ei nõua. Tera-
valt ühiskonna väärnähtusi, ajaloolist ülekohut ning truudusetuid armastatud piitsutavad tähtteosed võivad sündida ja areneda.

Hulluks läheb lugu aga siis, kui kirjanik langeb „nokk kinni, saba lahti” tsükklisse, s.t pohmellid ja purjusolekud aina vahelduvad, pidamata pikemaid puhkepause. Siis on tegu juba eeskätt alkohoolikuga, degeneereuva isikuga, mitte kirjanikuga. Õnneks tekivad sellised tendentsid enamasti vanemas eas või loomingulise kriisi seisundis, kui autor on tähtsama ja uuenduslikuma osa oma loomingust juba andnud. Igatahes on see tee jätkusuutmatu. Pohmell tuleb välja kannatada, nagu varakristlased kannatasid piinamisi. Ainult siis kirkastab ja õilistab see kannatajat ning muteerub kirjaks kirjanduslikuks tekstiks. Nii nagu rütmiline sissehingamine peab vahelduma väljahingamisega, ei saa ka pohmelle aina uutesse joomingutesse lämmatada. Põhimõtteliselt on nii joobeseisund kui ka alkoholi-

mürgitus üsna ruttu – ja tavaliselt jälgedeta – möödunud. Mõistlik on kasutada neid kirevuse loomiseks elu paletil, mitte tsüklite tekitamiseks. Rahvasuu räägib, et kord läinud vintis **Indrek Tarand** EKRE miitingut segama. **Mart Helme** tahtnud teda välja visata. „Sa oled ju purjus!” heitnud Helme ette. „Aga sina oled kole,” vastanud Tarand. „Ja mina olen homme kaine.” Oli see nii või ei olnud, kuid elutarkust on selles vastuses küll.

ÕILIS POHMELUS

Pohmelli kirjandusteose dominandina esineb meil harva. Üldiselt nähakse selles midagi ebameeldivat, tegelasi rõhuvat, pahelist ning korduvat. Põhjalikult käsitleb teemat **Heiti Talviku** tsükkel „Pohmeluslikke mõlgutusi”. Nii selle kui ka veel paljude luuletuste järgi võiks oletada, et Talvik oli purjus peaga kange mürgeldaja, kelle jaoks pohmellid mõjusid seda valusamalt. („Jälle vaarun koju / pisarais ja purjus. / Ah, kui naeruväärsest / eluõnn mul nurjus!”) Tuleb siiski nõus olla **Jaan Roosiga** („Läbi punase öö I”, lk 158): „H. Talvik oli täiesti valge leht ja vaikne ning tagasihoidlik kui vähegi võimalik...” Sest sama kinnitavad teisedki kaas-
aegsed.

Pohmelli luulendajana on Talvik aga hindamatu. Toosama „Pohmeluslikke mõlgutusi” sobiks ka tema valik- või koondkogu pealkirjaks. Tema tekstide omapära on see, et pohmell sõidab trimpamisele väga kiiresti ja täie hooga sisse. („kõik pilkajad, joobnud hüvast õllest, / on oma päevad võllas lõpetand.”)

See mõjub kompaktselt ja efektselt. Seal, kus Lutsul kuluks diskursuse vahetamiseks terve peatükk, tuleb Talvik toime ühe-kahe reaga.

Tundub, et hoolimata oma vaimsest pingest ja psüühilisest intensiivsusest jääb pohmellikirjandus joomakirjandusele võimaluste rikkalikkuse poolest alla. Viimane võimaldab luua grotesksemaid tüüpe, rohkem fabuleerida, fantaseerida... Võtkem kaks peaaegu ühel ajal ilmunud teost: **Lennart Meri** „Hõbevalgem” (1984) ja **Enn Vetemaa** „Eesti näkiliste välimäärja” (1983). Mõlema autoripositsioonil on rohkem ühiseid kui eraldavaid tunnuseid: kõige võimatamate ja meelevaldsemate assotsiatsioonide loomine, nihestatud fantaasia priiskamine orgia tasemel, realiteetide ignoreerimine. Ometi puudub nii sisus kui ka stiilis vähimgi sarnasus.

Kui purjus kirjanik ja pohmellis kirjanik on mõlemad

Tundub, et hoolimata oma vaimsest pingest ja psüühilisest intensiivsusest jääb pohmellikirjandus joomakirjandusele võimaluste rikkalikkuse poolest alla.

aktsepteeritavad nähtused, siis kriitikute kohta see kahjuks ei kehti. Purjus kriitik on oinas, pohmellis kriitik – šaakal. Õnneks on meie kirjandusteadus juba ammu – vähemalt kuuekümnendatest – nii professionaalne, et kummalgi liigil eriti lähedat ökoloogilist nišši pole. (Oinaid on muidugi rohkem kui šaakaleid.) Lõpuks võib küsida: kas KÕIK eesti kirjanikud saab niimoodi pohmelli- ja joomakirjanikeks lahterdada? Muidugi mitte! Ainult head. Keskpärased ja viletsad ei kuulu enamasti ühte ega teise liiki. Nagu ka kõik võimutruud ametliku tellimuse täitjad.

HIILIV HÄBI EHK MIS EILE JUHTUS?

Kahetsusväärselt tihti jäetakse alkoholijoomisele järgnevast pohmelusest rääkides kõrvale emotsionaalne aspekt, häbi või abstraktne ärevus selle pärast, mis eelmisel öhtul kas tegelikult toimus või võis toimuda. Aga kas pole see me kogemustes just kõige tooniandvam aspekt?

Maia Tammjärv

Tõenäoliselt on kõik, kes seda juttu praegu loevad, vähemalt kuulnud või lugenud kaunitl illustreeritud „Piibililugudest” Noa laevast ja sellest, kuidas Issand Jumal valis kõigi teiste seast välja ühe mehe, Noa, põhjendades seda järgmiselt: „Sest ma olen näinud, et sa selle rahvapõlve seas minu ees õige oled.” (IMS 7:1) Teadagi pääses nimetatud isik ühes oma naise ja poegade (ja nende naistega ja igast liigist loomapaariga) kindlast hukatusest, s.t jäi puutumata kogu suurejoonelisest „raisku läinud” maa uputamise projektist. Ilmselt natuke vähemad mäletavad, et pärast kirjeldatud intsidenti sõlmis Issand Jumal Noa ja kõigi tulevaste põlvedega lepingu, n-ö vaherahu, mille tunnistäheks sai taevasse seatud vikerkaar (IMS 8–13). Tõenäoliselt veelgi vähem tuntud on aga episood, mis toimus vahetult pärast kogu kirjeldatud segadust ja selle laabumist:

„Noa hakkas põllumeheks ja istutas viinamäe. Ta jõi veini, jäi joobnuks ja ajas oma telgis enese paljaks. Aga Haam, Kaanani isa, nägi oma isa paljast ihu ja rääkis sellest oma kahele vennale õues. Siis Seem ja Jaafet võtsid vaiba ja panid enestele õlgadele, läksid tagurpidi ja katsid kinni oma isa palja ihu; nende näod olid ära pööratud, nõnda et nad oma isa paljast ihu ei näinud. Kui Noa ärkas oma veiniuimast ja sai teada, mis ta noorem poeg oli teinud, siis ta ütles: „Neetud olgu Kaanan, saagu ta oma vendadele sulaste sulaseks!”” (IMS 9:20–25)

KUI HÄBI SAAB VÕITU

Kogu ülejäänud esimene Moosese raamat on küllalt lakooniline ja *to the point*. Ei kirjeldata midagi väga ülemäärast, pigem on tegemist tuimade loetelude ja rahulike sedastustega, kõik esitatud juhtumid on millekski olulised, eelneva või järgnevaga seotud, põhjuslikud ja, mis seal salata, ka suurejoonelised ning legendaarsed. Aga nüüd siis, taga targemaks, joob Noa end täis ja võtab paljaks ning ebakindlalt ärgates „saab teada”, mis toimus eelnenud öhtul. Ei saa öelda, et tema reaktsioon oleks adekvaatne, pojapoeg, keda Noa pikema jututa needma kukub, ei olnud ju kohe mitte milleski süüdi! Lihtne on siit järeldada, et vana-meistril oli lihtsalt pohmell ja piinlik kordasaadetu pärast, seda enam, et täpsed detailid ei ole meeleksi. Selle asemel et viga endast otsida, nagu paljud meist mõnes võrreldavas olukorras teeksid („Oli mul vaja nii palju juua või!? Issand, kas ma tõesti...” jne), suunab Noa agressiooni väljapoole, läheb lihtsamat teed ja hakkab jonnima. Pohmellis inimese psühholoogia müstilised rajad!

Enesele teadmata koges Noa arvatavasti fenomeni, mida on hakatud lähiaastatel ingliskeelses meedias nimetama *shameover*’iks (*shame* + *hangover*) või *hangxiety*’ks (*hangover* + *anxiety*).

Sisuliselt ja lihtsalt kokkuvõttes on *shameover*’i puhul tegemist spetsiifilise seisundiga, mis võib tabada inimest, kes ärkab pärast pikemapoolset öhtut, mil on pruugitud ka alkoholoolseid jooke, aga see pole mitte lihtne pohmell, vaid säärane, millele on lisandunud ka

häbielement (nagu *hangxiety*’ks tituleeritu puhul ärevusfaktor). Nõnda on tegemist emotsionaalse, mitte pelgalt füüsilise seisundiga, ehkki need kaks komponenti on muidugi omavahel otseselt seotud, seda häbi tunneb ju su *dju*, mis – nagu ilmselt teab väidetavalt 77% inimestest¹ ehk need, kes kogevad joomise järel pohmelli füüsilisi ilminguid – ei jää pohmelli sümptomitest kunagi puutumata.

Kui ka pohmelli füüsiliste ilmingute puhul on jõutud seisukohale, et nende põhjust ei tea päris täpselt teadlasedki (muu hulgas seepärast, et tõsiseltvõetavaid teadlasi ei ole pohmell uurimisteenamana väga põhjalikult kunagi kõnetanud²), ja ka levinud müüdid (näiteks dehüdratsioon ja madal vere-suhkru tase) ei näi paika pidavat³, siis *shameover*’iga, nagu ikka psüühiliste fenomenidega, on asi veel keerulisem. Moraalses mõttes ei ole sel muidugi väga suurt vahet, kuivõrd järgmise päeva füüsilise ja/või psühholoogilise hapruse põhjusliku seose eelneval päeval tarbitud alkoholi(koguse)ga suudab meist suurem osa ilmselt üsna kerge vaevaga tuletada. Kui aga taotleda ravi või muul moel hakkamasaamist, võiks konkreetsetel põhjustel juba olulisem roll olla. Üldiselt paistab, et suurem osa meist on nende haprusehommikutega (mis võivad muidugi kesta kuni öhtuni välja, veteranidel veel päev kuni paar takka-pihta) lihtsalt leppinud, võib-olla isegi võtavad seda implitsiitselt paratamatu osana patustamise ja karistuse narratiivist. Väike protsent n-ö *social drinker*’itest rakendab aga just sellesama kõnealuse fenomeni tõttu radikaalse(ma)t meedet ehk viibki täide mõne eriti hullu laupäevahommikuse „Ma ei joo enam kunagi!”. Sest *ilmselgelt on kõige lihtsam ja täiesti lollikindel* meede alkoholipohmeluse vältimiseks... nagu te ilmselt aimasite... mittejoomine! Ning kõige lollikindlam meede *enam mitte kunagi* pohmelli või pohmellihäbi põdeda on... noh... enam mitte kunagi juua! Aga ometi eelistab enamik meist vähem radikaalseid lahendusi. Muu hulgas selle pärast, et meile meeldib juua. Natuke! Või vahel ka rohkem kui natuke.

TÄISKASVANUTE MURE

Igal juhul on selge, et see pohmelushäbi on midagi hullemat, samm edasi füüsilisest pohmellist, ka võib ta kestus (ja ka potentsiaalne mõju n-ö ühiskonnale, nagu nägime juba Noa intsidendist) olla palju pikem, piinlikkustunne (kas tegelike või kujutletud või ka lihtsalt suureks puhutud tegude ja ütleliste pärast) võib saata meid nädalaid või kuidki. Miks mul oli vaja öelda sõbrale, et ta uus peika on mõttetu? Kas ma läksin jälle kellegagi Rail Balticu teemal vaidlema? Oh, ja ma

Üldiselt paistab, et suurem osa meist on nende haprusehommikutega leppinud, võib-olla isegi võtavad neid implitsiitselt paratamatu osana patustamise ja karistuse narratiivist.

Olen üsna kindel, et neid kõige piinlikumaid lugusid lõpuks siiski ei räägita või kui räägitakse, siis millalgi hiljem, kui pohmellihäbi on taandunud.

Pohmelliärevuse korral kujutleme, kuidas ütlesime seltskonnas midagi eriti loll, samas kui elu on näidanud, et väga tõenäoliselt ei torganud meie „eriti piinlik” lollus selles seltskonnas ja kontekstis üldse kuidagi erilisel silma.

küsisin terve öhtu DJlt ju ainult ansamblit Sõnajalg. Paariminutiste vahedega. Isegi pärast seda, kui ta lõpuks alla andis ja panigi ansamblit Sõnajalg. Issand, mida ma veel tegin...

Siin-seal on spekuleeritud, et nende ilmingute kogemine ja tähtsustamine on seotud meie füüsilise vanusega või n-ö alkoholi pruukimise karjääri pikkusega. Me pole enam kahekümnesed! Omajagu tõtt on selles ilmselt küll. Ehkki üsna kindel võib olla, et vähemalt suurem osa meist viitsib ja tahab juua palju vähem ja harvemini, kui me jõime näiteks tudengitena.

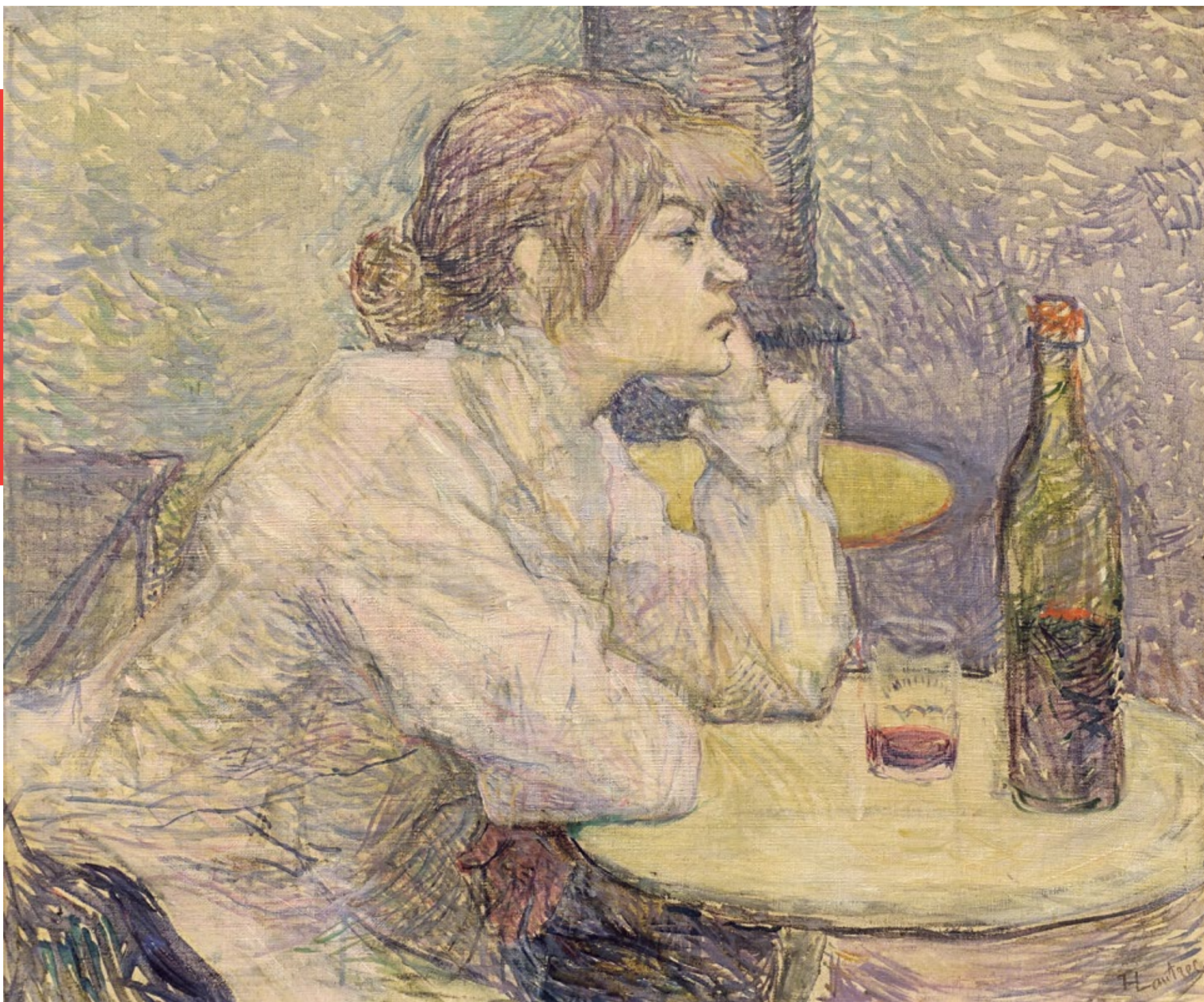
Arvatavasti ainuke kogukond, mille ma ise kunagi Orkutis lõin, kandis nime „Mis eile juhtus?” – nagu anarhistlik platvorm ehk vihjab, olin siis varastes kahekümnendates (ja lisaks veel Tartu tudeng). Nimest võiks ilmselt arvata, et kõnealused psüühilised pohmellid ilmsesid mul/meil juba siis, aga ometi ei olnud see (päris?) nii. Kogukonda ei kasutanud me sõpradega isegi peaaegjalikult mälulünkade täitmiseks – need on niigi pigem erakordsed –, vaid hoopis selleks, et jaurata järgmisel päeval üheskoos teemal, kes kus ja kui palju jõi, kes mis lollusi tegi ja kuidas kellegi öhtu lõppes. Kusjuures, suuremalt jaolt vestlesid seal inimesed, kes olid eelmise öhtu koos veetnud, koos baarides käinud ja siis ehk öhtu arenedes erinevatele pidudele või järeldadele või kodudesse hargnenud. Igal juhul olid need kahekümnendate järgmise-päeva-jauramised isegi kuidagi neid pohmelusi glorifitseerivad, me rääkisime lollustest kui millestki toredast ja naljakast, tundisime uhkustki. Selles jagamises on ka midagi lunastavat või, nagu on kirjeldanud 18–23-aastaseid mehi ja naisi sellest aspektist küsitlenud ja uurinud norra sotsioloog **Eivind Grip Fjær**, nähaksegi seesugust(e) lugude jagamist (rasvase toidu kõrvale või Snapchatis) üsna üheselt positiivsena: „Nad võiksid oma piinlikke seiku ka varjata, aga see, et nad lubavad oma sõpradel enda üle nalja teha, muudab need potentsiaalselt häbi- ja kahetsusväärsed seigid koosnaermise abiga talutavaks ning töötab nõnda toimetulekumehhanismina.”⁴ Aga teadagi see alati ei tööta! Sest olen üsna kindel, et neid kõige piinlikumaid lugusid lõpuks siiski ei räägita või kui

räägitakse, siis millalgi hiljem, kui pohmellihäbi on taandunud. Kes kellega lõppeks n-ö koju või tülli läks ja mis asjaoludel. Teine asi on muidugi siis, kui see toimus kõigi nähes!

Aga pöördugem jälle klassika poole ja meenutagem Stjopa Lihhodejevi mälestusväärset hommikut **Bulgakovi** „Meistris ja Margaritas”: „[...] talle tundus, et ta ei või silmigi lahti teha, sest niipea kui ta silmad avab, sähvatab välg ja pea lendab tükkideks. [...] Stjopa katsus ükskõik mida meelde tuletada, kuid meenus ainult see, et ta oli seisnud, vist eile öhtul, kurat teab kus, salvrätik käes, ja püüdnud suudelda kedagi daami ning lubanud veel toda daami homme täpselt keskpäeval külastada. Daam keelitas teda, et ta ei tuleks, ütles: „Ei, ei, mind pole siis kodus!”, kuid

Stjopa käis peale: „Aga mina võtan kätte ja tulen ikka!”⁵ Kas tuleb laias laastus tuttav ette? Detailid muidugi varieeruvad, aga sääraseid häguseid ja igatahes piinlikke vestluskatkeid, mida hommi- kul kahetsusega „püüdma” asuda, leiab küllap omajagu igalt peolt.

Ei ole vaja ilmselt lisada, et meie kallile Stepan Bogdanovitšile on kogu see olukord lihtsalt häbiväärne: „Jah, eilne päev sai jupikaupa kokku, kuid see ei vähendanud Varietee-teatri direktori murekoor- mat. Viga oli selles, et keset eilset päeva laiutas suur must auk. Sedasama musta bareti- ga võõrast ei olnud Stjopa eile oma kabinetis näinud, tehke mis tahate.” (lk 100)

Henri de Toulouse-Lautreci õlimal „Pohmell (Suzanne Valadon)”, 1887–1889, Harvardi Ülikooli Foggi kunstimuseum

ENESEPIITSUTAJA KARUTEENE

Iseenesest on siin vahe, kas sa tegidki midagi ko-hu-ta-valt piinlikku, mida kõik peol viibinud jäävad aasta- teks mäletama – see on muidugi võimalik (ja ilmselt nii mõnegagi meist ka juhtunud), aga kokkuvõttes eba- tõenäolisem kui teine variant ehk see, et pohmelli füüsiliste sümptomite tõttu annab su aju sulle vale- signaale, liialdab, dramatiseerib jne. Niisuguses olu- korras juhtubki enamasti vastupidine sellele, mida korraldas pohmellis Noa (Issanda silmis õigeimaist õigeim), ning me suuname kogu põlguse ikkagi iseen- da vastu. Stjopa lõpetab kogu selle äfääri hoopistük- kis Jaltas ja ehkki ta tõepoolest kummutas ehk üle- määra klaasikest, ei olnud kogu see asi üldsegi tema süü, vaid Wolandi must maagia ja salakavalus. Aga piinlikkustunne oli oma, mistõttu ta näiteks „koos- tas kiiruga tegevuskava: igati varjata oma skandaalset mälukaotust” (lk 103). Sest see on ometi häbiväärne! Selle asemel rakendab Stepan erinevaid kavalaid meet- meid informatsiooni ammutamiseks, helistab ülemu- sele, et maad kuulata, seejuures skandaalset mälu- kaotust paljastamata jne. Mõnevõrra sarnaseid trikke on Vice’ile kirjeldanud ka raamatu „Blackout: Remem- bering the Things I Drank to Forget” autor **Sarah He- pola**: „Näiteks saatsin tihti järgmisel päeval sõnumi „Super pidu!” inimesele, kelle juures peol olin käinud, ja oli vahe, kas sain vastuseks „Tore, et tulla said!” või „Ma olin sinu pärast mures!”.”⁶

Võib olla, et see on minu isiklik eristus (nagu ma eris- tan omavahel ka metafüüsilise ja eksistentsiaalse poh- melli kategooriaid – sääraseid idiosünkraatiad leiab ilmselt kõigi *social drinker*’ite leksikast), aga mulle paistab, et nimetatud kategooriatest on *shameover* ehk häbipohmell n-ö objektiivsem kui *hangxiety*⁷ ehk

pohmelliärevus – viimane näib olevat just see, kus me kujutleme, et ütlesime midagi eriti lolli (näiteks) mingis eriti viisakas seltskonnas, samas kui elu on näidanud, et väga tõenäoliselt ei torganud meie „eriti piinlik” lollus

Mul ei tule iialgi pähe meenutada kellelegi tema täis peaga korral- datud jamasid, noritud tülisid jm piinlikke seiku või ka nende pärast pahane olla. Ikka juhtub! Juhtub sul ja juhtub mul.

selles seltskonnas ja kontekstis üldse kuidagi erilisel silma. Ning üldlase hapruse olukorras on ajul muidugi võime asi lõpuks väga-väga suureks puhuda. Aga seesama võib sind tabada ju ka mõnes hoopis „leebemas” olu- korras, nagu ütles mu sõbranna Berit: „Sa võid olla ka täiesti kai- ne, mitte teha lollusi, aga öelda ikka mingi ühe lause, mis veel kaks aastat hiljem kummitab...”

Ja lõppeks, kumb on ikkagi hullem, kas mäletada täp- selt, kui piinlikke asju me korraldasime, või kahtlustada häguselt ja abstraktselt, et midagi toimus ja see võis olla päris hull?

POHMELLI POSITIIVNE PROGRAMM

Aga midagi head on siin ilmselgelt muidugi ka. Nii tuuakse alkoholijoomise üldiseks positiivseks mõjuks sotsiaalse suhtlemise hõlbustamine, aga see võib olla ka n-ö kahe teraga mõök, sest pohmelliärevuse pea- misteks ja/või suuremal määral kogejateks on ühe uuringu põhjal just need, kes on ka muidu (sotsiaal- selt) ärevad⁸. Vastavalt soovile võib loetelu jätkata ja küllap ka igale soovitud vastusele erinevaid, näiteks teaduslikke, kinnitusi leida kuni selleni välja, et on uu- ringuid, mis väidavad, et inimesed, kes alkoholi joo- vad, elavad kauem kui need, kes ei joo!⁹

Aga ilmselt otsesemalt siinkirjeldatuga seotult tee-

vad iseenda (nii kvalitatiivsed kui ka kvantitatiivsed, nii tegelikud kui ka kujutletud jne) lollused teiste lollu- te suhtes vägagi empaatiliseks. Mul ei tule iialgi pähe meenutada kellelegi tema täis peaga korraldatud ja- masid, noritud tülisid jm piinlikke seiku (v.a juhul, kui need on väga nunnud) või ka nende pärast pahane olla. Ikka juhtub! Juhtub sul ja juhtub mul.

See on samavõrd lohutav, sest kas sellise või mõne muusuguse ärevusega lähedalt kokku puutunud ini- mesed on harjunud kuulma oma aju retooriliselt kü- simas: „Miks ainult sinuga juhtub? Mis sul viga on!?” See on muidugi selge vale, aga sellest hoolimata on nii teoorias kui ka praktikas leidnud kinnitust mõned väikesed nipid: vett tasub ikka vahele võtta ja viimase dringi võib sama hästi ka võtmata jätta, halba pole see igatahes kunagi kellelegi teinud.

¹ Rogers, A. 2014. Everything science knows about hangovers – and how to cure them. – *Wired*, 20.05.

² Gabbatt, A. 2018. How to cure a hangover: what one man found after a 10-year quest. – *The Guardian*, 23.11.

³ Rogers, A. 2014. Everything science knows about hangovers – and how to cure them. – *Wired*, 20.05.

⁴ Neale, M. 2018. Why We’re Obsessed with Hangovers. – *Vice*, 03.08.

⁵ Bulgakov, M. 1995. Meister ja Margarita, lk 94.

⁶ Krishnan, M. 2018. Shameovers Are Ruining Drinking for Me. – *Vice*, 26.09.

⁷ Fleming, A. 2019. ‘Hangxiety’: why alcohol gives you a hangover and anxiety. – *The Guardian*, 27.01.

⁸ Marsh, B.; Carlyle, M.; Carter, E.; et al. 2019. Shyness, alcohol use disorders and ‘hangxiety’: A naturalistic study of social drinkers. – *Personality and Individual Differences*.

⁹ Leherer, J. 2010. Why alcohol is good for you. – *Vice*, 07.09.

KUI ALKOHOL SÖÖB HINGE SEEST

Vaevalt et Eestis on mõni pere või inimene, kes poleks puutunud kas või kaudselt kokku alkoholi kuritarvitamisest tingitud vaimse, füüsilise ja sotsiaalse laastamistööga. Alkoholismist väljatuleku tee on pikk ja raske ning tihti ei pruugi selleks olla piisavat motivatsiooni või tugistruktuure.

Aleksander Tsapov

Alkoholist pole räägitud Eestis ammu nii palju kui viimasel paaril aastal, kuigi tegelikult pisut valedel põhjustel. Alkoholiaktsiisi ümber tõusnud keeris peegeldab ühiskonnas mitut põhjendatud murekohta alates piirikaubanduse rollist näiteks Lõuna-Eesti rahvatervisele ja riigieelarvesse laekumata aktsiisist kuni vaidluseni, et riik ei tohiks reguleerida üle tootegruppi, mida kiputakse pidama tarbekaubaks. Kogu meedias üles klopitud tolmupilve varjus pööratakse aga endi-

Patsiendid sooviksid hakata n-ö normaalselt jooma ega taha leppida, et ühe sõrmenipsuga enam terveks ei saa.

selt vähe tähelepanu sellele, kui palju kahju tekitab alkoholi liigtarvitamine üksikisiku ja laiema kogukonna tasandil. Lisanduvad tabud ja stigmatiseerimine, mis alkoholiprobleemidega paratamatult kaasnevad ning mis võivad osutada sama takistavateks kui alkohol ise.

ISIKLIK ALKOHOLIMÄLU

90ndate värskes vabaturu kaoses, kus iga eestlane otsis omal moel ellujäämisstrateegiat, oli nii linnas kui ka maal tähtis roll salaviinaäri. See polnud aeg, mil endale oleks esitatud küsimusi säärase tegevuse eetilise kohta, vaid peamine oli kättesaadavate vahenditega oma eluolu parandada. Minul isiklikult tegelesid mõned sugulased maal ja tuttavad linnas aktiivselt salaviina tootmise või turustamisega. Olen isegi poisikesena taskuraha saamiseks kolhoosisüsteemi pragudest

Kodeerimine ja hüpnooteraapia, kristalliravi, spirituaalsed praktikad jne – viise, millega sõltlasi aidata lubatakse, on kümneid.

välja pudenenud „parmudele” viina müünud ja kleepinud kusagil sauna eesruumi primitiivsetes tingimustes kokku segatud solgiviinapudelitele PVA-liimiga Stolichnaya silte. 60 pooleliitrist pudelit banaanikas-tidesse, kastid päevinäinud mersu pagassi ja vägijook jaotuspunktidest üle linna. Samas olen näinud lähedalt ka seda, mida regulaarne salaviina (ja muu kange alkohol) joomine inimesega teeb: krambihood, deliirium, vargused, valetamine, töökaotus, sotsiaalne margina-liseerumine, vägivald, gangreen, enesehaletsus ja häbi, hirm, armetu surm – see nimekiri võiks olla kordades pikem. Õnneks on illegaalse alkoholi osakaal koos üldise tarbimisega Eestis aja jooksul küll langenud, kuid võrdväärselt pole paranenud üldine julgus alkoholist tingitud probleemidele otsa vaadata ja parajal ajal õigest kohast abi otsida.

KAINEM JA TERVEM EESTI

Kuigi Eestis on hinnanguliselt 50 000 – 60 000 inimesel alkoholisõltuvus¹, siis rehabilitatsiooni- ja ravivõimalustest informeeritus on puudulik. Tervise Arengu Instituut (TAI) on arendanud alates 2014. aastast Euroopa Sotsiaalfondi toel programmi „Kainem ja tervem Eesti”, mille eesmärk on tõsta alkoholialast teadlikkust, tegeleda ennetuse ja raviga ning parandada üldiselt tugiteenuste kättesaadavust ja kvaliteeti. Hea näide on leht alkoinfo.ee, kus igaüks pääseb juurde nii esmastele alkoholi võimalikku liigtarvitamist hindavatele testidele kui ka erinevatele abi- ja infomaterjalidele. Samas möö-nab TAI terviseriskide ennetamise kes-kuse juht **Anneli Sammel**, et inimestel on peas segadus ja endiselt on piinlik alkoholitarvitamisest tulenevate probleemidega kuhugi pöörduda. Sageli helistavad neile hoopis lähedased, kes otsivad viimases hädas abi. Teatud infotõrget esineb ka vanemaalistel hulgas, sest nad ei pruugi lihtsalt internetti kasutada.

Alkoholiprobleemidest rääkides esineb palju teadmatust, hirmu ja häbi ning alkoholisõltlastel on lisaks väärarusaam, et see on miski, mille saab välja ravida. Tegelikuses peab inimene endale tunnistama, et see on häire, mille ohjes hoidmisega tuleb tegeleda kogu ülejäänud elu. Anneli Sammeli sõnul ei eksisteeri n-ö Hollywoodi stiilis ravi, kus lähed võõrutusasutusse, maksad teenuse eest ja väljud terve inimesena. Teatud hetkest alates on see probleem, millega tuleb tegeleda iga päev. Inimene peab õppima kindlaid oskuseid ja ta peab aru saama selle haiguse olemusest. TAI alkoholi ja tubaka valdkonna vanemspetsialist **Maria Ratassepp** ütleb, et mitmed raviasutused on toonud näiteid sellest, et patsient on tohutult karskuse vastu, kuna see on justkui oma identiteedist loobumine. Patsiendid sooviksid hakata n-ö normaalselt jooma ega taha leppida, et ühe sõrmenipsuga enam terveks ei saa. Ja kui ettevõtetud ravi-protsessiga ei tulda toime, siis sellega kaasneb enese stigmatiseerimine, et ol-lakse läbi kukkunud. Ravi minimaalne pikkus peaks olema 6–12 kuud ja patsiendi seatud sihid võivad selle aja jooksul ka muutuda, näiteks vähem joomine asendub eesmärgiga saada karsklaseks.

Üks programmi suurimaid väljakutseid on olnud alkoholiprobleemide ennetuse ja diagnoosiga alustamine juba perearsti või -õe tasandil. Selle tarbeks on koostatud nii eraldiseisev ravijuhend kui ka korraldatud hulgaliselt lühisekkumise koolitusi. Ravijuhend toetub tõendus põhisele ravile ja sisaldab nii esialg-seid vestlusi ja teste kui ka juba psühhosotsiaalseid sekkumisi ning farmakoloogilist ravi. Anneli Sammel rõhutab, et kui varem pääses oma alkoholimurega arstile ainult psühhiaatri kaudu, siis praegu saab alustada perearstist, kes teeb esmase sissejuhatuse ja aitab võimaluse korral liigtarvitamist vähendada. Kui perearsti käed jäävad lühikeseks, saabab ta patsiendi edasi

Avo Keerendi linoollõikes „Tühjad pudelid”, 1968, Eesti Kunstimuuseumi graafikakogu

eriarsti juurde. Praegu on üle Eesti üheksa keskust, kus on võimalik need ravitegevused süsteemselt kasutusele võtta.

ALTERNATIIVID JA USK

Kui näiteks Tallinna bussipeatustes ringi vaadata, hakkavad ikka ja jälle silma paberilipikutel kuulutused, mis reklaamivad kiiret ja efektiivset alkoholist võõrutamist. Alternatiivsete mittetõendus põhiste ravi meetodite poole pöördumises on oma osa samuti lootusel kiirelt „terveks saada”. Kodeerimine ja hüpnooteraapia, kristalliravi, spirituaalsed praktikad jne – viise, millega sõltlasi aidata lubatakse, on kümneid. Näiteks töötab üks Eestis tegutsev kodeerija võõrutada inimese alkoholist tema päevade lõpuni kaheksa euro eest kahe tunniga. Kodeerija lubab tungida alateadvusesse ja seal ühendused juure lähedal niiviisi kokku joota, et isu alkoholi järele kaob. Lisaks imele on siin ka selge majandusliku kulu ja kasu suhe, mis võib sõltlase otsust kallutada. Anneli ei välista, et alternatiivsed meetodid võivad aidata, sest teinekord on probleemiga inimestel neisse nii suur usk, et nad suudavadki alkoholitarvitamist piirata. Maria osutab, et alkohoolikute toetusgrupid, kus appi võetakse jumalasõna, võivad samuti traditsioonilist ravi toetada. Näiteks kaheteist sammu metoodikas ei räägita tihti jumalast otse, vaid öeldakse, et kuskil on keegi, kes annab sulle jõudu, ehk sul on keegi, kellele loota. Tegelikult ei saa eitada, et sellised alternatiivsed meetodid võivad inimesi psühholoogiliselt abistada. Põhjused, miks juuakse, on erinevad ja teekond väljatulekuni on igaühel samuti erinev. Teisalt on inimesi, kes on näiteks Anonüümsete Alkohoolikute tugigruppide suhtes umbusklikud, kuna peavad neid usulisteks ühendusteks.

VÕIMALUSI TULEVIKUS

Alkoholi liigtarvitamine on kolossaalselt kompleksne probleem, millega tegelemine nõuab tööd mitmel eri rindel – siin segunevad alkoholitootjate, kodanike, tervishoiutöötajate jt huvid. Praegu on programmi „Kainem ja tervem Eesti” põhieesmärk kõige muu kõrval ennetus ehk see, et peale ei kasvaks uusi põlvkondi, kelle seas alkoholiga liialdamine on laialt levinud. Eesti tervishoiusüsteem ei jõua eal ära ravida kõiki alkoholitarvitamisega kaasnevaid haigusi, mistõttu tuleb rõhku panna ennetustööle. Kui tuua aga esmane sekumine perearstikeskuse tasandile, siis on võimalik nõustada ka neid, kes pole veel sõltlased, kuid võivad kuuluda juba n-ö ohugruppi.

STATISTIKAT

- Alkoholist tingitud haiguste tõttu pöördus 2017. aastal arsti poole 8501 inimest.
- Eestis sureb alkoholi liigtarvitamisega otseselt seotud haigustesse igal aastal 600–800 inimest, neist 2/3 on mehed.
- Kaudselt alkoholi liigtarvitamisega seotud haigustesse sureb igal aastal 9000 – 10 000 inimest, üle poole neist moodustavad naised.
- 90% tapmis- ja mõrvajuhtudest oli üks pool alkoholi tarvitanud, 70% juhtudest olid alkoholi tarvitanud mõlemad pooled.
- 2017. aastal registreeris politsei kokku 5173 mootorsõiduki joobes juhtimist ning purjus juhtide osalusel toimus kokku 182 liiklusõnnetust, milles hukkus 13 ja sai vigastada 233 inimest. Vahemikus 2008–2017 on joobes juhtide osalusel juhtunud liiklusõnnetustes hukkunud 213 ja saanud vigastada kokku 3037 inimest.
- 2017. aastal hukkus tuleõnnetustes 27 joobes inimest, 20 joobes inimest hukkus alajahtumise ja 21 kukkumise tagajärjel. 86 enesetapu sooritanud inimest oli joobes.
- 2017. aastal toimetati kainenema 14 888 inimest.

Tulevikus suureneb alkoholi liigtarvitamisega seotud rehabilitatsioonis ja ennetuses paratamatult infotehnoloogia roll. Viimase aastavahetuse „Ärapanijas” oli sketš, kus **Peeter Oja** vestleb TAI loodud alkoboti ehk Abotiga, kuigi „Ärapanijas” õhutab Abot inimest naljavihiks kõnekeelsete väljenditega hoopis jooma. Anneli toob välja, et vaimse tervise rakendused on muutumas üha populaarsemaks ja neilgi on mainitud programmi raames praegu töös eneseabiveebi väljatöötamine. Adapteeritakse Šveitsis loodud programmi, kus inimene, kes tunneb, et ta liigtarvitab alkoholi, registreerib end kõnealus keskkonnas ning algoritm hakkab teda juhendama ja talle nõu andma. See on mõeldud just hetkedeks, mil terapeut või tugisik ei ole kättesaadav, ning pakuks neile, kes ei pöördu ravile või ei soovi probleemi veel teistega jagada, võimalust hakata asjaga iseseisvalt tegelema. Enne kui projekt loodetavasti aastal 2020. avalikkuse ette tuuakse, tehakse kinnised uuringud, kuhu n-ö tänavalt sisse astuda ei saa.

¹ Mullu sai alkoholitarvitamise häire ravi teenuseid ligi 3000 inimest. – tai.ee, 01.02.2019.

EESTI RAHVUSRAAMATUKOGU
NATIONAL LIBRARY OF ESTONIA

3. JA 6. KORRUSE GALERIID
GALLERIES ON FLOOR 3 AND 6

EESTI RAHVUSRAAMATUKOGU 100

Wiiialt preemia

Wiiialt Prize 2019

7.–30.3.2019

Eesti nüüdisgraafika
konkurss-näitus

Estonian Contemporary
Graphic Art Exhibition

Tallinn

TARBIMISPIDU PÕLEVAS MAJAS

Joovastav mesijutt lõputust majanduskasvust on suigutanud inimkonna pohmelusse, millest ärkamise asemel tahaksid paljud hoopis muusikat valjemaks keerata, sest inimtekkelise kliimamuutuse tagajärgedega tegelemine tundub üle jõu käiva väljakutsena.

Lilian Pungas

Kuidas reageerib tavaline inimene puuküttega kodus sellele, kui öösel keset kõige magusamat und hakkab tööle suitsu- või vingugaasianduri alarm. Voodis teki all on soe, väljas külm ja pime, suitsulõhna pole ehk

muutuste paneeli (IPCC) viimase analüüsi põhjal on meil jäänud vaid 12 aastat, et vältida maja täielikku mahapõlemist, oleks aeg end kiiremas korras voodist välja ajada.

Need, kes on kliimamuutuste põhjust(amis)es kõige vähem süüdi, kannatavad paradoksaalsel kombel nende tagajärgede tõttu kõige enam.

veel tunda, leeki pole näha. Sellegipoolest teame, et suitsuving on eluohtlik, ilma et seda isegi märkaksime. Teame, kui kiiresti võib tuli levida ning leegid kasvada. Vaevast me voodisse jääme, anduri välja lülitame ja/või südamerahus edasi magame. Vaevast pea-

TARBIMISPEO SÜÜTUD KANNATAJAD

Õeldakse, et igal kultuuril on oma müüdid. Meie oma on kahtlemata näiliselt lõputu majanduskasv ning sellega kaasnev (või ka sellele eelnev) tarbimisralli. Tööstustsivilisatsiooni senine mõõdu- tundu pummelung, mille mastaap on avaldumas alles nüüd, nn globaalpohmeluse faasis, ei saa enam lõputult jätkuda. Samas, kes meist tahaks tõe näkku vaadata, kui see on valus ja ebamugav? **Kenneth Boulding** on USA kongressi ees öelnud: „Igaüks, kes usub, et eksponentsiaalne majanduskasv saab igavesti jätkuda piiratud (ressurssidega) planeedil, on kas hullumeelne või majandusteadlane.” Kui paljud meist üldse usuvad, et majandus peab (ja jääbki) lõputult kasvama?

Paraku meie tarbimispeo hind järjest kallineb. Tööstustsivilisatsiooni väline edulugu ning tarbimismantra ei püsi ainult loodus(ressurssid)je, vaid ka teiste inimeste ekspluateerimisel. Just need, kes on kliimamuutuste põhjust(amis)es

kõige vähem süüdi, kannatavad paradoksaalsel kombel nende tagajärgede tõttu kõige enam (sealjuures ei piirdu see väide ainult inimestega, vaid hõlmab ka teisi liike ning tulevase põlvkondi). Euroopa Liit vastutab näiteks ajalooliselt 40% CO₂ (süsinikdioksiidi) heitkoguste eest (vrd India 2% eest). Praeguste kliimamuutuste tagajärjel kannavad ELi riigid aga vaid 8% kogu sotsiaalsest kahjust, samas kui India kanda jääb 16%². Siit pärineb ka nn ökovõla (*ecological debt*) mõiste, mille järgi on tööstusriigid aastasadu arenguriikide arvelt loodusvarasid tarbinud ning heitmeid tekitanud.

Rebecca Solnit on väitnud, et kliimamuutuste põhjustamine on vägivald³. Süüria kodusõjale eelnes 5–6

aastat kestnud ennenägematu põud⁴, mis oli suure tõenäosusega vähemalt osaliselt inimtegevusest tingitud kliima soojenemise tagajärg⁵. Ida-Virumaal põeb iga viies laps astmat, mida seostatakse põlevkivi kaevandamisega⁶. Meie enda lapselapsed kogevad loodusjõude tulevikus hoopis teisiti kui meie, arvestades, et kliimamuutused hakkavad avaldama mõju ka Eestis. Selles väljendubki „kliima ebaõiglusest” tingitud vägivald. Niisiis seisame eetilise valiku ees: kas aktsepteerime vägivalda või võtame selle suhtes midagi ette?

Paraku toetab meid ümbritsev reaalsus (massimeedia, tööstus, valdav osa poliitikutest) just vastupidist suhtumist. Keerame muusika kõvemaks ja tantsime aga edasi – homme tulgu või veeuputus. Kui ühiskond seab eeskujuks rohkema tarbimise ning pidu on veel täies hoos, siis kes see ikka soovib olla pidur ning kõigi tuju ära rikkuda. Tarbijatena võime küll eelistada regionaalsemaid mahetooteid või rohelisemaid brände, aga paraku on riik see, kellel lasub vastutus saata peolised koju enne, kui on liiga hilja – rahvusvaheliselt ei ole aga suudetud astuda seni piisavalt tõsiseltvõetavaid samme, et kliimakaitse meetmeid tõhusalt ellu viia.

KAHEPALGELINE POLIITIKA

Kyoto protokollu vastuvõtmisest on möödas üle 25 aasta, kuid globaalses mastaabis ei ole kasvahoonegaaside heitkoguste hulk mitte langenud, vaid, vastupidi, see on hoopis järsult suurenenud⁷. Arenenud riigid (sh EL) ei ole oma heitkoguseid vastavalt ettenähtud määradega langetanud (või on hoopiski Pariisi kliimaleppest väljunud).

Saksamaa on suurepärane näide sellest, kuidas riik, mis on maailma suurim pruunsöe tootja (pruunsüsi on omakorda üks enim reostavaid fossiilkütuseid ning sellel baseerub hetkeseisuga 25% Saksamaa elektritoodangust), esitleb ennast jätkuvalt rohelisele energiale ülemineku musternäidisena. Reaalpoliitikas on Saksamaa loobunud koguni iseendale püstitatud 2020. aasta kliimapolitiilistest eesmärkidest⁸.

Nõnda tekibki paratamatult küsimus, et kui iseen- dale püstitatud eesmärgid ei täida isegi üks maailma

Lilian Pungas tegutseb kliimaaktivisti ja Jena ülikooli doktorandina tasamajanduse (*degrowth*) ning kliimakaitse valdkonnas. Baseerub küll peamiselt Berliinis, aga suvel nokitseb oma vagunelamu kallal Eestis.

me seda valealarmiks või jääme lootma naabritele. Kõik ellujäämisinstinktid ärgitaksid meid suure tõenäosusega kohe ratsionaalselt (või ka irratsionaalselt) tegutsema.

Rootsist pärit 16-aastasel **Greta Thunbergil** on õigus, kui ta väidab, et „globaalset suitsuandurit” on aastakümneid järjepidevalt ignoreeritud. Nagu väike poiss rahva hulgas **Hans Christian Andersen**i muinas- jutus paljast keisrist, sõandab ka Greta välja öelda, et maja juba põleb: „I want you to panic.” Kui arvestada järjest enam kogunevaid tõendeid selle kohta (kas 97% teadlastest piisab?), et kliima soojenemine on vähemalt osaliselt inimtegevuse põhjustatud ja seega ka inimtegevusega pidurdatav, ning seda, et kliima-

MATKAMESS 2019

Matk & seiklus

6. APRILL | KL 10.00-18.00 |
TALLINNA LAULUVÄLJAK
matkamess.ee

MATKAD, SEIKLUSED, VARUSTUS |
MATKAKRAAMI KIRBUKAS | RETKED JA SEIKLUSTEGEVUSED |
SEIKLUSJUTUD TARTUMAAST PAMIIRI JA KOLUMBIANI

rikkaim, tugeva majanduse ning kõrgtehnoloogiaga riik, siis kuidas (või miks) peaksime uskuma seda, et samad poliitikud, kes Pariisis joovastunult kliimaleppe vastu võtsid, ettenähtud meetmed suurtöösturite ja fossiilkütuste investorite huvisid eirates reaalselt ka teoks teevad. Kuna enamik globaalse soojenemise mastaapsetest järelnähtudest ei avaldu siin Euroopas, vaid kusagil abstraktsel „kaugel maal”, on tunduvalt kergem (ning poliitiliselt tulusam) variant komplekssete ning pikaajaliste ohtude ees silmad sulgeda ning pigem lühiajalisele majanduslikule kasule keskenduda.

Mainitud kahepalgelisus väljendub ka Eesti kliima- ja energeetikapoliitikas: kuigi valitsus on vastu võtnud säästva arengu seaduse, mis peab tagama Eesti rahva ning looduskeskkonna kestliku heaolu, näeb põlevkivi kasutamise riiklik arengukava ette hoopiski põlevkivitööstuse laiendamist ja seda ajavahemikus 2016–2030. Kui säärase keskkonnakoormusega majandusharu (Eesti on põlevkivi kaevandamise tõttu ökoloogilise jalajälje näitaja poolest Euroopas must lammis) laiendamise otsus toimub vahetult pärast Pariisi kliimalepet, siis jääb paratamatult mulje, et riiki juhtiva eliidi sõnad ja teod lähevad lahku. Põlevkivisektori jätkusuutlik areng lihtsalt ei kohandu säästva arengu rahvusliku strateegiaga. Eesti kestlik heaolu (ning ka energiajulgeolek) on tagatud vaid siis, kui minnakse sihikindlalt üle taastuvatel allikatel ja kütustel põhineva energia kasutamisele – see garanteerib nii konkurentsivõimelise majanduse, uued töökohad kui ka puhtama elukeskkonna. Selline samm eeldab aga poliitilist selgroogu ning pikaajalist planeerimist, mida leidub Eesti poliitikute seas hetkeseisuga vaid vaevu.

ÜHINE MORAALNE KOHUSTUS

Riiklikule paigalseisule vastukaaluks tundub, et 1960.–1980. aastatel loodus- ning keskkonnakaitse grupe iseloomustanud kontrakultuurilisus on taassündimas. Ja pole ka ime, kui aastakümned poliitilist tegevust ning stagnatsiooni väljenduvad nüüd kõigi silme

ees üha suuremate tormide, üleujutuste, kuumalainete, metsapõlengute või põudadena. Lisaks on senise *business as usual*’i sümptomiteks ka üha laienevad karjäärid, mõõtmatud lageraied ning välja surevad ökosüsteemid ja liigid. Kelle peale veel loota kui mitte iseenda ning teiste kaaskodanike? Kuidas õigustame pea liiva alla matmist oma lapselastele ning kuidas vaatame hiljem tagasi praegustele otsustele?

Meil kõigil on moraalne kohustus – eelkõige iseenda inimväärikuse nimel – enese ja teiste oleviku ning tuleviku eest võidelda, vastupidi sellistele võrdlemisi levinud (ja ohtlikele) ettekäändetele nagu „ühe inimese [minu] tegevus ei muuda niikuinii midagi”, „küll keegi [teine] midagi selles suhtes ette võtab” või „juba on liiga hilja, et [minul] enam midagi teha tasuks”. Sellise suhtumisega aktsepteerime, et tegu on isetäituva ennustusega. Teadlikum ja ökoloogilisem tarbimine on siiski ainult pool rehkendusest. Struktuursete muutuste elluviimiseks tuleb avaldada survet poliitikutele ja ettevõtjatele, kelle võimuses on teha globaalse mõjuga otsuseid. Õnneks on eestlane oma iseloomult looduslembene ning visa peale- (või vajadusel ka vastu-) hakkaja. Kui me ise

Meil kõigil on moraalne kohustus – eelkõige iseenda inimväärikuse nimel – enese ja teiste oleviku ning tuleviku eest võidelda.

oma rahva eest hoolt ei kanna, Eesti heaolu kestvuse eest vastutust ei võta ja tulekahju kustutama ei asu, ei tee seda meie eest mitte keegi. Alustame iseendast ja tõmbame sellele tarbimisdiskole pidurit! Küll meie eeskujule järgnevad peagi ka teised.

¹ Thunberg, G. 2019. ‘Our house is on fire’: Greta Thunberg, 16, urges leaders to act on climate. – *The Guardian*, 19.01.

² Busch, J. 2015. *Climate Change and Development in Three Charts*. – Center for Global Development, 18.08.

³ Solnit, R. 2014. *Call climate change what it is: violence*. – *The Guardian*, 07.04.

⁴ Stokes, E. 2016. *The Drought That Preceded Syria’s Civil War Was Likely the Worst in 900 Years*. – *Vice News*, 03.03.

⁵ Selby, J.; Dahi, O. S.; Fröhlich, C.; Hulme, M. 2017. *Climate change and the Syrian civil war revisited*. – *Political Geography*, nr 60, lk 232–244.

⁶ Põlevkivisektori tervisemõjude uuring. *Sisukokkuvõte*, 2015.

⁷ *Greenhouse gas emissions rise at fastest rate for 30 years*. – *The Guardian*, 09.09.2014.

⁸ Rueter, G. 2018. *Warum verfehlt Deutschland seine Klimaziele?* – *Deutsche Welle*, 06.07.

ÜÜRIDA RUUM NAISELE.
LÄBIKÄIDAV, VIIIE UKSEGA, 25,5 M²
ROTERMANNI KVARTALIS.
AADRESS AHTRI 2, 10151 TALLINN
VAATAMA SAAB TULLA
K–P KL 11–18
TÄPSEMAD TINGIMUSED KOHAPEAL.

OTSIDES MÜRAST VÄLJAPÄÄSU

Moodsa ühiskonna infoorgia, loominguline pohmelus ja kaosest korra loomine – mustvalget pildikeelt armastav režissöör sõnastab oma loomingut ja mõistatab, milliseid siirdeid filmikunst väljapoole peaks ajama.

Intervjuu **Martti Heldega**. Küsis **Aleksander Tsapov**, pildistas **Renee Altrov**

29. märtsil jõuab kinodesse Martti Helde uus täispikk mängufilm „Skandinaavia vaikus”, mille peaosades on **Rea Lest** ja **Reimo Sagor**. Linatseosest endast ei saa pikalt rääkida, sest see reedaks minimalistliku põnevusloo kohta liiga palju. Parem on hoida vaatajakogemuse süütust. Martti eelmine, 2014. aastal linastunud ja juuniküüditamisest kõnelev film „Risttuules” võitis Eesti Filmiajakirjanike Ühingu väljaantava Neitsi Maali auhinna ja jõudis nii mitmetele välisfestivalidele kui ka rahvusvahelisse kinolevisse. Martti on lahke ja rahuliku näoga, kuid tema ilme tagant kumab intensiivsust. See kehtib ka tema filmide puhul, mille täpse koreograafiaga monokroomse katte alt paistavad kurjakoolutavad karvased tundlad.

Sinu märtsis linastuva uue filmi pealkiri on „Skandinaavia vaikus”. Miks mitte „Eesti vaikus” või „Ida-Euroopa vaikus”?

„Skandinaavia” juhatas vaataja kujundini, milleni „Eesti” ja „Ida-Euroopa” sõnaliselt ei viiks. See on meie laiuskraadil elava inimese kohta käiv kujund. Kes me sellised siin oleme? Miks me oleme sellised, nagu me oleme? Miks jäävad olulised teemad meil vaikuse taha kinni?

Kas oled identifitseerinud ennast kunagi kultuuri-geograafiliste märksõnadega, nagu „põhjamaalane”, „skandinaavlane”, „idaeurooplane” vms? Kas sind huvitab ühiskonnas toimuv identiteedipoliitiline arutelu sellest, kes me oleme ja kuhu me tegelikult kuulume?

Kultuurigeograafilised märksõnad on mantrad, mida erinevate meediumite kaudu üsna järjepidevalt meelde tuletatakse. Mulle näib, et see on lõputu teekond, sest oleme pidevas liikumises ja muutumises. Jäik identifitseerimine tundub minu jaoks abitult lõplik. Kõike ei ole võimalik ega ka mõistlik (märk)sõnaga väljendada.

Vaikust võiks pidada su filmi üheks karakteriks, vähemalt on sel sõnumi edastamisel tähtis roll. Milline on su isiklik suhe vaikuse ja vaikimisega?

Mäletan esimest impulssi, kui umbes viis aastat tagasi „Skandinaavia vaikusega” alustasime. See oli laetud tundega rääkida millestki, millest olen kunagi vaikinud. „Skandinaavia vaikus” ei ole küll autobiograafiline, aga tean hästi, mida tähendab psühholoogiline vägivald ja selle varjamine. Olen teismeeast saati endalt küsinud, kust tuleb meisse valehäbi ja hirm abi paluda. Miks teeskleme raskel ajal, et kõik on hästi? Kui suur jõud on armastusel ja andestamisel? Need on teemad, mida „Skandinaavia vaikus” vihjamisi tõstatab ja mis on olnud minu jaoks selle loo jutustamisel olulised.

Filmikunstis puudub ju tegelikult tarvidus anda lugu edasi sõnadega, selleks on ka küllaldaselt muid vahendeid. Samas on Eestis levinud rahva hulgas müüt, et kodumaine film tähendab justkui sõnatut tähendusrikast aknast välja vaatamist. Kuidas sa suhtud sellisesse halvakspanusse? Paljudel inimestel Eestis on ju loomupäraselt raske ennast verbaliseerida ja minu meelest need vaiksed filmid ei moonuta vägivaldselt tegelikkust.

„Skandinaavia vaikus” kasutabki jutustamiseks suuresti muid vahendeid. Sõna on väljenduse kõige otsesem vorm, mis tuleb kõnealuse loo puhul mängu üsna viimases otsas. Kodumaise filmikunstiga kaasneb üldiselt mitmeid müüte, aga sarnaseid seisukohti leidub ka kunsti teistes valdkondades. Arvan, et eesti film on kohaliku publiku nägu. Iga uus film on oma aja ja inimeste peegeldus. Me võime filmi austada, armastada või maha teha, aga kui seda aastate pärast vaadatakse, peegeldavad vorm, visuaalne pool ja väljenduslaad olememata sisust meile jäädvustatud aja inimest ja ruumi. Midagi sarnast teeb näiteks arhitektuur.

Su filmi loodusmaastik saab osaks peategelaste keerulisest tundemaastikust, õigemini on sise- ja välisilm tihedalt üksteisega põimunud, justkui universum tahaks neile midagi öelda. Kas see on sulle endale kuidagi kogemuslikult tuttav?

Olen inimesena ümbritseva ruumi suhtes võrdlemisi tundlik ja seetõttu kandub see üsna tihti ka mu töö-

desse. Filmikunsti puhul on keskkond aga otsene tööriist karakterite siseilma esitlemiseks. „Skandinaavia vaikus” on side talvise maastiku ning karakterite omavahelise suhte vahel väga tugev. Vähemalt filmi tehes oli see meie jaoks oluline.

Mustvalge pildi vaatamises on midagi rahustavat. Kas selles on ka teatud reaktsioon nüüdisaja värvilisele ülelaetusele?

Kui vaatlen enda kunstilisi eelistusi kujutise või mis tahes teise väljendusvormi suhtes, siis pean tunnistama, et tühjus ja selles valitsev korrapära rahustavad mind. See on tunnetuslikult moment, mil kehast kaob pinge ja õlad vajuvad alla. Aegruumis, milles elame ja toime-tame, valitseb müra peaaegu kõikides puutepunktides. Olen püüdnud pakkuda vaatajatele oma loominguga sellest mürast väljapääsu. Sellest ka mustvalge pildikeel ja minimalistlik lugu.

Mulle tuli just Vimeost uudiskiri, mille väitel on aastaks 2021 internetis üle kolme triljoni video. Elu ja videoilm koonduvad lähitulevikus sõna otseses mõttes üheks massiks. Kas professionaalsetest režissööridest saavad zenmeistrid, kes loovad kaoses korda, või on tõenäoline sinna kolme triljoni sisse jäljetult ära kaduda?

Kui kino- ja telepublik teadvustaks, mis tööriistu liikuva pildi puhul vaataja mõjutamiseks kasutatakse, oleks suhtumine videote tarbimisse teistsugune. Liikuvail pildil on väga suur mõju, mistõttu usun, et kureeritud videosisu osakaal muutub ajas aina olulisemaks. Ma arvan, et režissöörid toimetavad juba praegu osalt nagu zenmeistrid, aga kuna valdkond on paljudele tundmatu, jääb nende töö nähtamatuks.

„Risttuules” ja „Skandinaavia vaikus” talutavad vaatajat mööda traumaatilise kogemuse kaldteed. Kui palju sa oma eelmisest filmist uude kaasa võtsid?

Peale kogemuse ei võtnud ma kaasa midagi. Temaatilisel need tööd ei haaku. „Risttuules” oli tihedalt rahvusliku ruumiga tegelev töö. „Skandinaavia vaikus” on samm sisepoole. Mõlema filmi puhul on mulle olnud aga tähtis publiku liigutamine loojutustuse kaudu; pimedas saalis istuva vaataja puudutamine kuskilt sügavast, isiklikust kohast, kuhu Lääne filmid ei ulatu.

Mõlemas filmis on kasutatud loo edasiandmiseks ebatavalisi meetodeid (tableau vivant ja perspektiivimuutused). Kui kirjanduses pruugitakse lõputult erinevaid jutustamisviise, siis kinos tehakse seda vähem. Kas need võtted on miski, millega sooviksid jätkata?

Ma pean tänapäeva kinopublikut väga teadlikuks. Kuidagi eeldan, et vaataja soovib sügavamaid ja tunnetuslikumaid filme. See on olnud seni ka põhjus, miks olen valinud vormilise loojutustamise. Iga lugu vajab aga jutustamiseks personaalset vormi ja lähenemist, mis sünnib protsessi käigus. Seetõttu ei ole ma liikunud loominguks kunagi väljast sisse. Isegi siis, kui tean, millisesse visuaalsesse ruumi mu karakterid astuvad. Kui mõni lugu vajab ka tulevikus vormilist jutustust, siis lasen sel kindlasti juhtuda. Mulle meeldib mängulisel kinoekraanil. Seega sõltub vormiliselt jätkamine suuresti loost.

Neid filme võiks pidada omamoodi graafilisteks töödeks, kus operaatoril on loo jutustamisel keskmisest tähtsam roll. „Skandinaavia vaikus” kasutasid lausa kaht operaatorit. Kuidas on tööta-da võtteplatsil kahe operaatoriga?

See on lugu, mille käigus perspektiiv muutub, seetõttu nõudsid erinevad karakterid tunnetuslikult ka erinevat lähenemist. Praktilise poole pealt oli meil tege-

likult platsil ka kaks kaamerat ning enamik stseene on filmitud paralleelselt kahe kaameraga. Ka esmane montaaž toimus võtteplatsil.

Alguses ei olnud plaanis kaht operaatorit kasutada, aga kuna võtteperiood hajus mitme aasta peale, siis see muutus mingil hetkel vajalikuks, et lume saabudes oleks vähemalt üks operaatoritest vaba ja valmis filmima. Tänu sellisele koostööle sündisid paljud olulised kujundid, mis praegu filmi kannavad.

„Skandinaavia vaikus” sai esimese tõuke Eesti Filmi Instituudi korraldatud mikroelarveliste filmide voorust. Kas või kuidas kujundab mikroelarve loomingulisi valikuid?

Lugu oli mul tegelikult olemas juba enne mikroelarveliste filmide vooru. Terviklikuks stsenaariumiks

Olen teismeeast saati endalt küsinud, kust tuleb meisse valehäbi ja hirm abi paluda.

kujunes see aga tõesti selleks ajaks. Ma võtsin seda väljakutse ja võimalusena. Sain katsetada, mängida vormi ja jutustamisviisiga. Mulle olid olenemata eelarvenumbriks tähtsad loo lineaarsus ja nüüdisaegsus, psühholoogiline ja trillerlik lähenemine. Oluline oli minimalistlikkus loos endas. Tegin mõlemad filmid väga püüdnud vahenditega ja need protsessid on mind pigem loominguliselt rikastanud.

Mulle meeldib vaadata filmide making-of’e ja lugeda tegijaid tabanud väntsutustest. Jaga lugejatega lahkesti mõnda viimase filmiga kaasnenud väljakutset.

„Skandinaavia vaikus” tervikuna oli väga keeruline laps. Alustasime filmimist 2016. aasta novembris, film pidi tulema värviline. Teisel võttepäeval algas lumetorm ja kattis kogu Põhja-Eesti paksu lumega. See keeras kogu visuaalse kontseptsiooni tuksi. Otsustasime lumise keskkonnaga siiski jätkata ja kõik ümber mängida. Pärast kaht nädalat filmimist sulas lumi ära. See peatas võtted, sest filmi tegevustik toimub ühe päeva jooksul. Panime võtted pausile ja jäime uut lund ootama. Juhatus aga nii, et samal talvel lund enam ei tulnud, ja see peatas kogu projekti rohkem kui aastaks. Lumi oli aga kõik maastikud ja keskkonnad graafiliseks muutnud ja seetõttu otsustasime filmi mustvalgeks teha. Graafilisus hakkas kogu loos väga olulist osa täitma ning mängu tulid ka droonivõtted. Väljakutse seisnes pidevas kohanemises, muutumises, ümbermängimises. Kui nüüd valmis filmi vaadata, tundub see lihtne ja minimalistlik. Tegelikult on sellise minimalistlikkuse saavutamine väga keeruline. Täidetud tühjuste ja vaikuse loomine ongi väljakutse iseeneses.

Filmi „Risttuules” helilooja oli Pärt Uusberg ja „Skandinaavia vaikuse” oma Mick Pedaja. Mõle-

Pärast filmi „Risttuules” esilinastust kadusin üsna sügavale. Saabus selline vaimse maratoni finiš.

mas linatseoses on muusika väga tugev osa loost. Tutvusta pisut heliloojaga koos filmimuusika loomise protsessi.

Ma ei oska filmimuusika loomisest vist tegelikult midagi rääkida. Minul puudub see mehhanism, mis tundeid muusikaks tõlgib. Seetõttu on heliloojad müstilised tegelased, kellele ma alt üles vaatan. Pärt ja Mick on mõlemad äärmiselt tundlikud inimesed, kellega koostöö tegemine on olnud kirjeldamatult meeldiv. Püüdsin kirjeldada heliloojale tunnet, mis peaks vaatajas/kuulajas tekkima, ja see lähtekoht ongi olnud vundamendiks. Minu jaoks on igasuguse loomingulise

< eelneb

koostöö alus usaldus. Kui see on olemas, siis edasine on vaid meeldivate kohtumiste jada.

Paljud eesti filmilavastajad töötavad regulaarselt reklaamfilmidega. Oled isegi mitmeid reklaame lavastanud. Kui majanduslik pool kõrvale jätta, siis mida see kutseoskuste mõttes annab? Kas unistad ideaalmaailmast, kus reklaame ei peaks filmima, või pakub see väljakutseid, mida muidu ei eksisteeriks?

Mulle pakub reklaamide lavastamine väga suurt rõõmu, nauditavat vaheldust. See lühivorm on õpetanud asendamatult palju loojutustamise ja pildikeele kohta.

Nii nagu toit annab kütust meie kehale, laob igasugune info vundamenti meie vaimule. Oleme see, mida tarbime, ja see kõik jätab meisse jälje.

See annab mulle võimaluse katsetada ja mängida. Lisaks saan erinevaid operaatoreid, kunstnikke, kostüümikunstnikke jt kaasates aimu oma kolleegide tugevustest. Saan kombineerida erinevaid meeskondi. See on praktika, mis aitab kätt sooja hoida. Filmi-projektid ei suuda oma mastaapsuse tõttu kunagi sellist vaheldust pakkuda. Eelmisel aastal juhtus nii, et tegin väga vähe reklaame, ja pean tunnistama, et tundsin sellest puudust. See aeg pani mind hindama reklaamitööd ja sellega kaasnevat. Minu ideaalmaailmas on reklaamitöö väga auväärsel kohal.

Kui me enne intervjuud vestlesime, siis mainisid, et sind huvitab üleüldiselt (mitte tingimata filmispetsiifiliselt) kujutiste tajumine, olgu nendeks fotod või arhitektuursed vormid. Kui palju sa selles vallas mõtte- või kujutiseharjutustega tegeled?

Viimasel ajal olen keskendunud ruumilisele tunnetusele. Püüdnud palju joonistada, joonestada, skitseerida. Taasäratanud oskust end käeliselt väljendada. Õppinud armastama joont, mida mu enda käsi tõmbab. Huvi arhitektuurilise vormi vastu on viimastel aastatel suurenenud ja see on kujundanud ka mu eelistusi seoses kirjandusega.

Elus ja kunstis pühendatakse palju aega nõuanetele, raamatutele, meistriklässidele jne, mis puudutavad eesmärkide ja teostuseni jõudmist,

väljumine” olla hariduse osa. Oleksime kõik terved ja teeksime endale vähem haiget. Kukkumine on olnud pärast iga suuremat loomingulist pingutust erinev. Viimasel ajal olen suunanud tähelepanu füüsilisele – jooksmisele, ujumisele. Igasugune rütmiline aktiivsus aitab mõttes selgust luua. Füüsiline aktiivsus tervikuna on väga edukas abivahend paigalseisu lahustamiseks.

Mida pohmelus sinu jaoks kujundina tähistab? Mis pohmelusi sa ümbritsevas maailmas tajud?

Ma arvan, et kõige ulatuslikum on meie aegruumis ületarbimispohmell, ka infopohmell – kui nende nähtuste koosmõju võib pohmelliks nimetada. Vähemalt minu generatsiooni ei ole õpetatud infot filtreerima ja see on tekitanud minu silmis olukorra, kus tarbitakse üsna valimatult kõike. Info ületarbimine koormab meid ega võimalda eristada olulist ebaolulisest. Mulle tundub,

et seda on tähtis märgata stressi ja väsimuse seisukohalt. Ümbritsevas ruumis mõjub see pohmellina.

Hoidsin mõni aeg tagasi venna lapsi (nelja- ja kuueaastane). Liitusin nendega, kui nägin, et nad mängivad Lego klotsidega. Mäletan hästi, et minu esimene Lego komplekt koosnes seitsmest jupist. Paigutasin neid väheseid juppe igal võimalikul viisil omavahel kokku. Tänu sellele õppisin kombineerima ja tulema toime minimaalsega. Tunnen, et suudan ka praegu loominguliste valikute ees seistes vähese-ga hästi hakkama saada. See on minu aja võluoskus, mille ma lastetoast kaasa võtsin.

Tänapäeva laps mängib aga ääreni täis Lego kastide ees. Ta õpib nendest kastidest otsima ja selekteerima. Ta õpib leidma sobivat juppi, mida tal vaja on. Õpib valima suure hulga seast õiget ja vajalikku. See on tema võluoskus. Need on põhimõtteliselt erinevad oskused, mis ilmestavad väga täpselt meie aega ja ülekantud tähenduses ka ületarbimist ja infopohmelli.

Kui rääkida infopohmelusest, siis mainisid, et oled loobunud aktiivselt uudistevooegade ja -kanalite jälgimisest. Kas informatsiooni kiirteelt mahaastumine on kogemusena vabastav?

Sel kevadel saab tõesti kaks aastat sellest, kui loobusin päevakajaliste uudiste tarbimisest. See kogemus on olnud kirjeldamatult vabastav. Minu jaoks on informatsiooni tarbimine võrdväärne toimumisega. Peame ju oluliseks tervislikke eluviise ja seda, et toit meie laual oleks teadlikult valitud. Kahtlast päritolu või kellegi teise mälutud toitu me ju meeleldi ei eelistaks.

Nii nagu toit annab kütust meie kehale, laob igasugune info vundamenti meie vaimule. Oleme see, mida tarbime, ja see kõik jätab meisse jälje.

See on minu väga subjektiivne hinnang, aga arvan, et tehnoloogia areng ja sealhulgas interneti levik on toiminud kiiremini, kui oleme osanud hinnata selle mõju meie heaolule. Oleme paljude uuendustega käigupealt kohanenud ja need pimesi oma ellu integreerinud.

Kui avastad end suhtlus- või uudisteportaalis ettekavatsematult kerimas ja nii päevas mitu korda, siis see ei ole teadlik tarbimine. See on nagu iga teine sõltuvus, mida sa ei ohja. Tundsin ühel hetkel, et ma ei soovi matta arvestatavat osa oma päevadest virtuaalsusesse. Samuti ei soovi ma õhtul enne magaminekut teada saada, mis linnas on autopomm plahvatanud või mis erakonna reiting on langenud. Ometi olin ma pikka aega nii teinud. Rääkimata siinkohal uudiste ja leviva info toesusest ja päritolust.

Elasid mõnda aega Pariisis. Elu suurlinnades kipub tahes-tahmata ikka mingit jälge jätma. Mida see

sulle tunnetuslikult ja professionaalselt juurde tõi või mida ära võttis?

Pariis mõtestas loomingu ja loomingu kogemise ümber. Eriti just teiste loomingu kogemise. Õppisin seal olles tingimusteta kogema. Ilma igasuguste hoiakute ja eeldusteta. Millegipärast ei olnud ma seda meie kultuuriruumis sellisel kujul kunagi tunda saanud. Meil on siin tihti õhus palju hirmu, mis loominguga kaasas käib. Aga arvan, et hirmuga on väga raske luua.

Olen toonud Pariisist saadud kogemuse ilmetamiseks tihti võrdluse maalikunstist. Kui läheme näitusele ja näeme seal maastikumaali, siis me ei mõtesta seinal olevat tööd ju autori perspektiivist(?), et väga kaunis maastik, aga siin künkal võiks kasvada lisaks kolm kuuske(!), aga miskipärast teeme me nõnda paljude teiste kunsti valdkondade puhul. Kinost tulles oleme filmikriitikud, teatrist tulles teatrikriitikud jne. Peaksime aga pöörama tähelepanu sellele, kuidas üks või teine töö meile mõjub. Millise ruumi nähtud film, etendus või näitus meis endis tekitab? Mis tundeid see meis esile kutsub? Seda pean ma silmas loomingu kogemise all ning võtsin selle kaasa Pariisist. Ja selle kogemuse sain kohalikega kohutudes, vaatluste ja

vestluste kaudu. Olen sellise kogemuse üle ääretult tänulik.

Samas naudivad paljud loojad aktiivset tagasisidet ja miks mitte ka kriitikat, et võiks olla kolm kuuske. Kui su kolleeg palub näiteks oma filmile ausat kriitilist tagasisidet, kas piirduksid vaid kogemusliku kirjeldusega?

Mõtestatud kriitika on kultuuri elementaarne osa. Oluline on kriitika lähtekoht. Mõtestatud kriitilisel analüüsil ning kiiruga kirjutatud arvamustel on aga põhimõtteline erinevus. Need ei tohi omavahel segamini minna. Kriitik peab küpsema koos kultuuriga, mitte end igal võimalusel sellele vastandama. Hea kriitika on minu jaoks poeesia sõna ja vormiga, mitte autori egoga.

Kumb on filmogeenilisem, kas Pariis või Tallinn?

Tallinn on minu jaoks kultuuriliselt ühtlasem, kihte on vähem. Ja Pariis on oma kultuurilise mitmekihilisusega režissööride visuaalselt filmogeenilisem. Samas on Pariis tohutult omaenda aega kinni jäänud. Tallinn on

Kobarkultuur ja kiirele kasvule orienteeritud keskused/ platvormid tapavad isikupära.

kuid hoopis vähem seda, mis saab pärast; kuidas pärast suurt tööd ja vaeva endaga hakkama saada ning pikalt mõtteid okupeerinud projektist välja tulla. Kuidas sa loomingulise pohmelusega toime tuled, kui vana on selja taha jäetud, aga uus veel ei paista?

Olen see tüüp, kellel on pärast õist olengut hommil ikka väga sant olla. Loomingulise pohmelusega on mul sama lugu. Pärast filmi „Risttuules” esilinastust kadusin üsna sügavale. Saabus selline vaimse maratoni finiš. Kukkusin pärast lõpusirget põlvili. Paar-kolm kuud on mu mälust täielikult välja lõigatud. See oli väga raske aeg. Pikemad eesmärgid muutusid häguseks ja mõte kadus idee tagant ära. Eneseusk ja motivatsioon kaugenesid. Praegu suudan seda hetke objektiivselt vaadelda, aga selles olles ma seda ei tajunud. Olin nagu konn kuumenevas vees. See on selline hallala, millest ei räägita, ja veel vähem õpetatakse sellest väljuma. Või noh, kes oskaks sellist asja õpetada? Me kõik loome erinevalt ja meie sisemised mehhanismid ei ole võrreldavad, aga mõtteliselt võiks „rollist

seevastu pidevas liikumises ja suundub jõuliselt edasi. Filmogeenilisus on agamiski, mil-

kasvule orienteeritud keskused/platvormid tapavad isikupära.

Olid mõnda aega kinoliidu juhatuse esimees ja seega oled puutunud mitmel tasandil kokku kohaliku filmi-

**kas üha laienevas rahvusvahelises koostöös teki-
vad uued võimaluste aknad?**

Filmisektori riiklik rahastus on üldjoontes küll paranenud, aga see on olnud lahtise luumurru ravimine valuvaigistiga. Arvan isiklikult, et EVI00 lisarahastuse kadumine on viga. Selleks et kodumaine filmitööstus areneks ja EVI00ga saavutatud tase säiliks, peaks riiklik panus samm-sammult tõusma. Kui toetus aga lähiaastatel vajalikul määral ei suurene, tähendab see lihtsalt probleemi lükkamist tulevikku. Filmitööstuse all ei pea ma silmas ainult tootmist, vaid ka turundust (sh rahvusvahelist) ja pärandifilmidega seonduvat. See on väga oluline teema, millele tuleb lahendus leida.

„Risttuules” kogus mitme välisturu kinolevis korralikult vaatajaid (Prantsusmaal ca 60 – 70 000). Kas usud, et pinnas on teiseks korraks juba väetatud või tuleb uuesti ruletilaua taha istuda?

„Risttuules” oli välisriikides tõesti kordades menukam kui siin ja osalt tänu sellele on sündinud ka „Skandinaavia vaikus” – tegu on Eesti-Prantsusmaa-Belgia koostööfilmiga. Mõlemad partnerid levitasid minu esimest filmi ja tegid seda väga edukalt. Kogemused, kontaktid ja süsteem on teist filmi tehes tuttavad, aga üldiselt see mingit edugarantiid ei anna. Uus film, uus algus. Filmi „Risttuules” edu Prantsusmaal oli suuresti seotud ka publiku endaga. Sealne kinokülastaja on filmikultuurist läbi imibunud ning näeb ekraanil teisi nüansse. Sealne publik hindab visuaalset loojutustust ja on tunduvalt avatum.

Kui „Risttuules” tegeles kollektiivse lähialooga ja „Skandinaavia vaikus” isikliku ajaloo, siis su järgmine projekt „Läänemere isandad” liigub muinasaega. Tutvusta natuke seda uut projekti ja enda mõtteid seoses sellega. Kas ulme on miski, mida näed ennast lavastamas?

„Läänemere isandad” on samanimelise romaani ekraniseering Livia Ulmani ja Andris Feldmanise sulest. Romaani autor on August Mälik. Tegu on põneva ja seiklusrohke armastuslooga, mis asetub tuhatkonna aasta tagusele Saaremaale. See on väga põnev materjal ja haarav lugu. Midagi täiesti erinevat sellest, millega seni tegelenud olen. Loodan, et see nihutab meie rahvuslikku eneseteadvust praegusest veidi kaugemale. Oleme iidne rahvas iidsel maalapil – kipume seda unustama.

Ulmelise või tulevikulisusega seonduvalt ei löö ma millegi ees risti ette. Otsin häid ja kõnekaid lugusid. Lugusid, mis puudutavad kinopublikut olenemata ajast ja ruumist.

Tuleksin viimaks ikkagi korra tagasi pohmeluse juurde. Ma olen ise tundnud elus korduvalt näiteks filmipohmelli: kui oled vaadanud piisavalt palju filme, siis tekib teatav kurnatus kujunditest, žanritest ja lootelgedest. Samas tuleb ikka ja jälle kusagilt „pauk”, mis meeled taas uue isuga täidab. Kas oled ise midagi sarnast tundnud? Mis nippe sa kasutad, kui sind tabab looja või vaatajana kunstipohmelus?

Igasugune pohmell on märk ületarbimisest ja seda saab ravida tarbimise lõpetamise, mitte pealetarbimisega. Pits hommikul lükkab pohmelli edasi, mitte ei ravi seda. Mind on saatnud pikalt üks jaapani vana sõna, mis kõlab mälu järgi tsiteerides umbes järgmiselt: „Mida harvem on nauding, seda meeldivam see on.” Arvan, et see, mis võiks aidata pohmelli vältida, peitub ennekõike meie valikutes ja nende valikute tasakaalus.

tööstuse murede ja rõõmudega. Millised on suuremad mured ja rõõmud, millele julgeksid osutada?

See on rohkem subjektiivne lähtekoht kui kinoliidu esimehe kogemus, aga tunnen, et Eestis on karjääriredel tihti kaheastmeline: tudengist professionaaliks. Mulle tundub, et see kehtib ka teiste eluvaldkondade puhul, mitte ainult filmitööstuses. Õpipoisiaeg, mis peaks eelnema meistriks saamisele, praktiliselt puudub. See pillub noored karjääriredelil väga kiiresti kõrgele üles ja võib tekitada erialast väärarusaama. Teisalt see kurnab ja kulutab noori ning erialane küpsemine ei pruugi olla loomulik. Räägin seda kõike väga isiklikust kogemusest. Olen tundnud suurt puudust erialasest vaatlusest ja praktikast. Ajast, mil lubatud on eksimine. Õpipoisajast.

Rõõmustav on aga see, et meie tööstus on elujõuline. Eesti filme tahetakse teha ja tahetakse ka vaadata (2018. aasta oli eesti filmi rekordaasta, kodumaise filmi vaatajate arv ületas 600 000). Mulle tundub, et eesti filmitegijad ja kohalikud vaatajad on teineteist üles leidnud. See on suure töö tulemus ja usaldus, mis on ajaga kasvanud.

Kas nüüd, mil EVI00 lisarahastus ära kaob, võib tekkida oht, et suur töö, mille eesti filmitegijad on publiku kosimiseks ära teinud, jääb soiku? Või

lega minu meelest silmad ajapikku harjuvad, mistõttu kaob ka objektiivne hinnang. Seega eelistust nende kahe vahel ma kindlasti ei teeks.

Pariisis on endiselt hulganisti tänavakinosid, mida ka riiklikult subsideeritakse. Eestis on need sisuliselt välja surnud. Kinofiilidele meeldib fetišeerida tänavakinosid vastukaaluna kobarkinodele. Kas oled üks nendest tänavausku inimestest?

Pooldan kõikides valdkondades isikupärast ja isiklikku. Olgu selleks kaup või teenus. Loodan, et jõuame mingil hetkel tagasi keldripoodide, nurgapealsete pagariäride (mis näiteks Kalamajas esile kerkivad) ja tänavakinode kultuuri juurde. Kobarkultuur ja kiirele

KÕIK SÕNAD POLE JU ÜTLEMISED MITTE

Mõne päevinäinud sõna ehk vanasõna kaudu saab näitlikustada üsna hästi sõnade (muutuvat) rolli tänapäeva ühiskonnas ja meediaski. Mida ja millal on mõistlik öelda ning mille lausumisest tasuks teatud tingimustel hoiduda või ollaksegi sunnitud seda tegema?

Kaupo Meiel

John Krasinski sümpaatses ja ülipopulaarseks osutunud läinudaastases filmis „Kena vaikne kohake” („A Quiet Place”) põhimõtteliselt puuduvad sõnad. Kasutatakse küll viibeldud dialoogi, kuid sedagi minimaalselt. Krasinski ja kõik teised, kes on filmi valmimise eest vastutavad, said hakkama tõelise meistritööga, luues pineva ja põneva linateose, mille peaosas on heli, täpsemalt selle puudumine.

Palju halba on jäänud tundmata ja juhtumata tänu sellele, et sõnadele on Messengeris naerunägu lisatud.

Pereliikmed rääkisid „Kenas vaiks kohakeses” omavahel imevähe ja said kõik vajalikud jutud aetud, aga nad elasid ka äärmiselt lihtsa korraldusega postapokalüptilises maailmas, kus elutsesid vaid jahtijad ja jahitavad.

Meie maailm on filmi omast keerulisem. Me loeme, nagu Hamlet ütles, sõnu, sõnu, sõnu, kuuleme sõnu, sõnu, sõnu ja räägime sõnu, sõnu, sõnu.

Kas me loodame liiga palju sõnadele? Kas sõnu on saanud liiga palju? Kas siis, kui sõnadest jääb väheks, peame hakkama rääkima rusikatega või piisab vaikuselt? Võib-olla oleme sõnad ära kulutanud ja ära sõnunud ning nende maagia on igaveseks kadunud? Kust leida õigeid sõnu? Kust mujalt kui vanasõnade põhjatust varasalvest?

SÕNADEST RIKAS, TÜÜDEST TÜHI

Ruum, kus me sõnadega kokku puutume, on keerule ja mitmekülgne ning koosneb kaasinimestest, sotsiaalmeediast, filmidest, raamatutest ning paljust muust. Sõnadeta ei saa sageli hakkama isegi kujutav kunst. Kui näiteks – täiesti suvaline näide – **Michelangelo Caravaggio** pani üles maali, siis inimesed vaatasid, et ennäe, kena maal, üsna realistlikud poosid ja puha. Nüüdsel ajal ei tundu aga kunstiteos sugugi tõsiseltvõetav, kui selle juures ei ole seinal vähemalt ühte kontseptsiooniga A4-lehte. Hulk aastaid tagasi tegi genialist **Ivar Põllu** (vist koos venna

Olaviga) umbes sellise näituse, kus saalis rippusid tühjad raamid, mille kõrval oli põhjalik kirjeldus selle kohta, millise pildi kunstnik pidi maalima, aga kuna tal oli paha olla, siis ta ikkagi ei teinud seda.

Me räägime, loeme ja kuuleme järelejätmatult sõnu. Aeg-ajalt võrreldakse küll meemides vanaegiptuse piltkirja tänapäevaste arvutiikoonide ning emotikonidega, viidates justkui taandarengule, aga see võrdlus on muidugi meelevaldne. Vanaegiptlased andsid piltkirjaga samuti edasi sõnu ja mõtteid. Ikoonid aitavad arvutis või mobiilis ruumi kokku hoida ja paremini orienteeruda ning emotikonid on vajalikud emotsioonitule tekstvestlusele lisaselgituse andmiseks. Palju halba on jäänud tundmata ja juhtumata tänu sellele, et sõnadele on Messengeris naerunägu lisatud.

Üks pilt pidi ütleva rohkem kui tuhat sõna. See vana väide peab paika siis, kui on vaja fakti tõestada, kui-

gi kui mõtlema hakata, siis infosõdades kasutatakse seda seaduspära hoopis vastupidisel moel: soovides tõestada, et linnas A lõi inimene rahvusest B inimest rahvusest C põhjusel D, ei ole tavapäratu kasutada selleks fotot, millel inimene rahvusest B aitab linnas X inimest rahvusest C tänavalt üles. Üks pilt ütleb jätkuvalt rohkem kui tuhat sõna, aga sageli hoopis mõnel teisel teemal.

PAREMB OM SÕNA HAMMASTE TAKAN KUI KEELE PÄÄL

Mida enam meie suhtlus digitaliseerub, seda olulisemaks muutuvad sõnad ja järjest enam tuleb need enne väljaütlemist ka läbi mõelda. Selle tulemusena on ka minul jäänud Facebookis või Twitteris nii mõnigi nali tegemata, sest lisan sellele, mida arvan end teadvat sõnade tähendusest konkreetse koosluses, juba publiku eeldatavad tõlgendused. Kas minu siiralt antirasistlikku sõnavõttu võiks tõlgendada hoopis rassismina? Mingi väga vääristunud mõtteviisi puhul ilmselt tõesti, kuigi see oleks äärmiselt nõme, aga võib-olla siiski... Ah, hea küll, muudame kontseptsiooni: ma ei ole rassist, siin on foto mu kassist.

Tugevnenud enesetsensuuri kasutavad ära need, kes ei lase sel ennast kammitseda, sest samal ajal kui alahoidlikumad inimesed tõmbavad hoogu vähemaks, panevad teised seda juurde ja tunduvad julgete, otsekoheste, teravmeelsete ning konkreetsetena isegi (ja võib-olla eriti) siis, kui nad täielikku jama räägivad ja kirjutavad.

Enne kui midagi enda arust olulist välja ütelda, tuleb teha nagu normaalses eesti filmis: mine räägi oma mõtte raagus puule või tuules õõtsuvale pilliroole. Nõnda saad sa mõtlemisaega ja jõuad tänu loodusega suhtlemisele vanale tõdemusele, et „pööra sõna suus enne kolm kõrd ümbre, kui sa ta välja ütled”.

HEA SÕNA VÕIDAB VÕÕRA VÄE

Väljend „hea sõna võibab võõra väe” on ilmselt üks tuntuimaid ja idealistlikemaid sõna jõudu puudutavaid vanasõnu. Õigel hetkel hea (ehk õige) sõna ütlemine võib lahendada suure probleemi, võib-olla võita tõesti lausa võõra väe, öeldakse meile sajanditeta-guse tarkusega. Kõik on õige, aga „hea sõna” mõjumiseks on vaja mõistvat kuulajat, vastasel juhul pole hea sõna midagi muud kui soe õhk, ja sõnad muudkui muutuvad õhuks, sest kuulajas-kond sulab kokku.

Tüütuseni räägitakse Eesti lõhestamisest, küll kulgeb järjekordne rindejoon kahe teema või suhtumise vahel, küll on tegemist geograafilise paratamatusega. Eesti kaardi võib risti-rästi lugematul hulgal jooni täis vedada ja ikka saab kindel olla, et mõni aspekt jäi lõhestava kriipsukesega

tähistamata. Probleemi põhjusena kõlab kõige enam, et inimesed ei räägi üksteisega, ning see loob vajaduse mõne ümarlaua või konverentsi korraldamise järele. Ümarlaud toimub, konverentsiga jäävad osalised rahule, aga kasu ei midagi. Sõnu on meil palju, aga kuulata viitsivad neid heal juhul vaid mõttekaaslased ja nemadki mitte ülemäära tähelepanelikult, sest nad on juba samal arvamusel. Kõige labasem alalhoiuinstinkt soovitab normaalsel inimesel pigem pea padjale panna kui seda vastu seina taguda.

Aega, mil hea sõna taas võõra väe võibab, peame väga kaua ootama, kardetavasti kulub selleks suurem osa igavikust, ja kui see idealistlik maailm on käes, pole enam kellelgi kellelegi midagi öelda. Tsiviliseeritud suhtlus jääb akadeemiliseks hobiks, mänguks, millel pole tegeliku eluga enam vähimatki sidet. Palju ausam ja adekvaatsem on meeleavaldusel rüseleda kui luua kunstlik seisund, milles kõneleja lihtsalt kõneleb ja kuulaja lihtsalt kuulab. **David Mackenzie** filmis „Täiuslik meel” („Perfect Sense”, 2011) kaotavad inimesed järjest oma tajud alates haistmisest kuni nägemiseni. Kuulmistaju ongi meil kadumas ja selle järel peaks vaba valiku tulemusena hääbuma kõneoskuskki, sest ühel hetkel kuuleb sind ainult suurte kõrvadega kole koll nagu „Kenas vaiks kohakeses”.

SÕNA MURRAB MEESTE MEELE

Olgu põhjus hirm, viha, vaimuvaesus, poliitkorrektsus, sõnavastutuseta sõnavabadus või kõik see kokku, pluss veel mõni oluline faktor – nende seas oskamatus kõnelda ja oskamatus kuulata –, aga kaduma kipub verbaalse maailma kõige olulisem, armsam ning vajalikum osa – vaimukus. Kartes suurte kõrvadega kolle, saame žestidega üksteisele mõista anda, et kõht on tühi või et on külm, aga meil ei ole võimalik vaimutseda. Ühiskond, millest kaob vaimukus, on surnud, ja isegi kui see suudab funktsioneerida – sõna otseses mõttes ellu jääda –, on see elu tühi. Hea sõna ei võida võõrast väge ja hea nalja eest saad parimal juhul kohtukutse, halvemal noa neeru.

See, kas sõnadest, mis kõlavad järjest valjemini, kuid järjest vaimuvaesemalt, on mingitki käega katsutavat kasu, ongi meie avaliku elu peamine küsimus. Kes teaks? Vanarahvas muidugi. Kõige muu seas teadsid nad sedagi, et „kui sõna ei aita, siis lase käsi käia”.

SÕNAL SABA TAGA

Õige küll, läks täitsa meelest ära, et äsja toimusid riigikogu valimised. Päris piinlik kohe, et sain terve loo vältel hakkama seda temaatikat otseselt puudutamata. Valimiste põhirõhk oli küll numbritel, aga ei saanud nendegi puhul läbi sõnadeta, kaugeltki mitte. Valimiste ja sõnade kohta ütles vanarahvas ammen-davalt: „Ei suured sõnad jää suhu, ei pikad peerud ei jää persse.”

Kaupo Meiel on kirjanik ja ajakirjanik, kes on oma elu jooksul võtnud sõna, andnud sõna, kuulunud sõna ning murdnud sõna, samuti sõnu suhu pannud, peale lugenud ja sõõnud.

Olgu põhjus hirm, viha, vaimuvaesus, poliitkorrektsus, sõnavastutuseta sõnavabadus või kõik see kokku, aga kaduma kipub verbaalse maailma kõige olulisem, armsam ning vajalikum osa – vaimukus.

* Väga palju rahvatarkust leiab eesti folkloristide serverist Haldjas: folklore.ee/ebaas

Kui sa saad adopteerida,
siis adopteeri.

Kui sa adopteerida ei saa,
siis paku hoiukodu.

Kui sa ei saa hoiukodu pakkuda,
siis anneta.

Kui sa ei saa annetada,
siis hakka vabatahtlikuks.

Kui sa ei saa vabatahtlik olla,
siis levita sõna.

Kuidas saad sina loomi aidata?

www.loomakaitse.ee

NEED PIINLIKKUST TEKITAVAD LEMMIKUD

Surematud 90ndate raadiohitid, pisaraid kiskuvad ballaadid või teiste inimeste musta pesu pesevad tõsielusarjad – igaühel meist on peas salajane nimekiri „rämpsuks” ristitud kultuurinähtustest, mida kõik tarbivad, aga keegi ei julge tunnistada.

Kirjutas **Kärt Kelder**, illustreeris **Villem Roosa**

Ma ei mäleta, kuidas see juhtus, et Bläck Rokiti „Viigid” minu telefoni esitusloendisse sattus. Küll aga meenub, kuidas Amsterdamis ülikoolis kõrvaklapid peast võtsin ja seesama lugu telefonist üle saali röökima hakkas. Tundsin hetkeks tohutut piinlikkust, panin laulu kinni ning vaatasin ringi. Ega keegi ei märganud, et ma kuu-

Pierre Bourdieu’ väitel loovad trende eelkõige indiviidid, kel on rohkem kultuurilist kapitali. Tegemist on teadmiste, käitumiste ja oskuste pagasiga, millega demonstreeritakse oma sotsiaalset kuuluvust ning omandatakse staatus.³ Ka igas subkultuuris või isegi sõprus-

konnas võivad kehtida just nn hierarhia tipus asetsevate individide paika pandud kirjutamata reeglid, mille tõttu tekivad teistel kergesti *guilty pleasure*’id.

Süütunnet käsitletakse kliinilises psühholoogias kui mehhanismi, mis aitab meil tunnetada, kuidas käituda grupisiselt. Süütunne paneb meid mõistma, et tegi-

me midagi valesti ning peame olukorda parandama. Kui teame, kuidas käituda, siis väldime oma sotsiaalsete suhete ohtu sattumist. See, kes soovib gruppi siseneda ja jääda, pigem nõustub, kui hakkab vastu väiteid esitama.

Maitsete või arvamuste muutumine on teoorias küllaltki lihtne. Kui teada nn reegleid, on igaühel võimalik liikuda kõrgemale positsioonile ning muutusi ellu viia. Institutsionaalse kultuuriteooria puhul tõstab **George Dickie** esile, et kunst on miski, mille pühitsevad need, kes on juba saavutanud seisuse nn masinavärgis.⁴ Hea näide, kellele Dickie tugineb, on **Marcel Duchamp**.

Dadaistliku liikumise suurkuju ning *readymade*’ide looja muutis kunsti mõistet. Tegemist ei ole ainult taiese, vaid ka selle ümber tekkinud mõtlemisega. Duchamp taipas, et kui nimetada abstraktne ese kunstiks, aktsepteerib kogukond seda tema kunstnikustaatusetõttu. Duchamp läks isegi nii kaugele, et proovis väita, et tema taiesed pole kunstiteosed. See tal muidugi ei õnnestunud, sest *readymade*’id olid juba kunstiks pühitsetud, ja kui institutsioon võtab staatuse tagasi, tähendab see ka enda kompetentsuse kahtluse alla seadmist.

champt läks isegi nii kaugele, et proovis väita, et tema taiesed pole kunstiteosed. See tal muidugi ei õnnestunud, sest *readymade*’id olid juba kunstiks pühitsetud, ja kui institutsioon võtab staatuse tagasi, tähendab see ka enda kompetentsuse kahtluse alla seadmist.

GUILTY VÕI NOT GUILTY?

Adrian North ja **David Hargreaves** korraldasid 36 000 inimese hulgas küsitluse ning tõstsid selle põhjal teatud liiki muusika kuulajate puhul esile mõned omadused. Tantsumuusika austajad pidavat olema rohkem avatud, roki- ja *metal*’i-fännid kinnisemad ning popmuusikasõbrad kõrge enesehinnanguga.⁵ Kui tugineda kas või eespool toodud *mainstream*’i käsitlusele, tundub viimane mingil määral loogiline, sest paljud ei söanda oma armastust popmuusika vastu tunnustada. Nagu kiirtoit, on ka popmuusika oma kaasaaharava meloodia, atraktiivsete lauljate ning lihtsa-koelise taustamuusikaga lihtsalt manustatav, nagu selgitab uurija **Timothy Rosenberg**⁶. Kuna osaliselt oled sa see, mida tarbid, siis just lihtsakoelisuse tõttu ei taha paljud ka avalikult nentida, et neile meeldib

kommertsmuusika. BBC korrespondent **Nick Higham** kirjutab oma artiklis, et tihtilugu häbenevad inimesed ka poplugude kuulamisega esilekerkivaid tundeid.⁷

Kaire Maimets arutles jaanuarikuu Müürilehes, et see, mida kuulame, oleneb ka hetkest.⁸ Hea tähelepanek oli alateadlikult mõne sellise loo valimine, mis muidu igapäevasesse esitusloendisse ei kuulu. Ka siinkirjutajale sobib vahepeal (retro)popp, kui aju ei taha võtta vastu uut infot või vajab turvalisust, trööstimist. Samas võin melanhoolsuses ka hoopis *ambient*’i peale panna või lasta tundide viisi vana kooli räppi.

Raamatus „Rave On” räägib Detroiti *techno* üks alusepanija **Derrick May**, kuidas nad kuulasid teiste The Belleville Three liikmete **Juan Atkinsi** ja **Kevin Saundersoniga** seinast seina muusikat. Õigemini seda, mis oli kättesaadav. See, et Detroiti *techno* viljelejatele meeldib Depeche Mode või Blue Monday, oli nii mõnegi jaoks ebaloogiline ja vastuvõetamatu. „Mäletan, kuidas üks intervjuueerija küsis, mis seda žanrit [Detroiti *techno*] inspireeris [...] ja ma ütlesin, kui oluline on siinsele mustale kogukonnale Depeche Mode – ta oli šokeeritud! Meie jaoks oli see normaalne [...] Me ei teadnud, et meile ei tohiks selline muusika meeldida [...] Keegi ei öelnud meile, et kuradi p*ded, „Fade To Grey” on keelatud!” kirjeldab May.⁹

Popmuusika kõrval on teine enim levinud *guilty pleasure* tõsielusarjad. Psühholoogi **Melanie Greenbergi** väitel on nende vaatamise peamine põhjus reaalsusest väljalülitumine, mis on, kui anda au tõele, vahepeal vajalik. Tihtilugu on jälgitavad rikkad või kuulsad, vahepeal ka lihtsalt väga emotsionaalselt ebaküpsed inimesed, kes võtavad sarjades riske, mida vaataja ise ehk kunagi ei söandaks. Nende tegelaste kaudu elatakse läbi oma fantaasiaid, hirme ja uudishimu. Greenberg leiab, et teiste inimeste vaatamine – hoolimata sellest, kui ekstreemne on sari – annab võimaluse ka vaatajal järeldusi teha ja isegi mõnele elulisele küsimusele vastuseid leida.¹⁰

Erinevad uuringud on tõestanud, et need, kes *reality show*’sid kritiseerivad, vaatavad neid tihti ka ise. Tõsielusarjasid tümitatakse nende nn madalalaubaliseuse tõttu, mida seostatakse vähese intellektuaalsusega. Professor **Steven Reissi** tehtud uuring aga näitas, et tegelikult vaatab tõsielusarju samasugune hulk intelligentseid inimesi kui nn vähem haritud¹¹. Küsimus on taas staatuses ning ettekujutuses, vaikivas kokkuleppes, et miski on halb.

Kui mõista, et maitse on sotsiaalne nähtus, mida dikteerib ühtne arusaam heast ja halvast, võib jõuda järelduseni, et süütunne on üleliigne ning *guilty pleasure* oleneb suuresti kontekstist, kuhu end asetada. Esialgu võib kuvandi loomine oluline olla ning avada nii mõnegi ukse, kuid enda isiksust ei pea alla suruma. Kui keegi teeb maha teise eelistust, tasub vabandamise asemel selg sirgu ajada. Pigem ei näe just kitsarinnalised inimesed enda ninaesisest kaugemale. Haridus võib inimestel olla, kuid haritus tuleb mõtlemise ning mõistmise kaudu. Nii et võta vabalt ja luba endale seda, mida vajad. Kultuur, lihtsakoeline või mitte, ei tee paksuks. Siinkirjutaja pani igatahes nostalgitsemiseks „Viigid” uuesti mängima.

Guilty pleasure on halb komme või meeldivus, mida varjame eelkõige inimeste eest, kellega me end samastame ning tahame ühte gruppi kuuluda.

lasin SEDA lugu?! Siis taipasin, et vaevalt hollandlased üldse Bläck Rokitist midagi teavad või veel vähem mõistavad, millest **Peeter Oja** just laulis.

Lorilaulud kuuluvad kindlasti nii mõnegi inimese puhul *guilty pleasure*’i kategooriasse. Tegelikult meile ju need madalalaubalised sõnad ja kaasahaarav meloodia ei meeldi, lihtsalt vahepeal millegipärast kuulame. Nii salaja, et ehk vaid ema teab, kuna on valel hetkel tuppastunud.

Guilty pleasure on erinevate selgituste põhjal halb komme või meeldivus, mida varjame tihtilugu ka oma sõprade ja pere, kuid sotsioloog **G. H. Lewise** sõnul

Tantsumuusika austajad pidavat olema rohkem avatud, roki- ja metal’i-fännid kinnisemad ning popmuusikasõbrad kõrge enesehinnanguga.

eelkõige selliste inimeste eest, kellega me end samastame ning tahame ühte gruppi kuuluda.¹ **Sarah Thorn-toni** kohaselt² on kuuluvuse näitamisel üks olulisimaid faktoreid muusikaline eelistus. See on ka üks põhjus, miks käibele on tulnud mõiste *mainstream*.

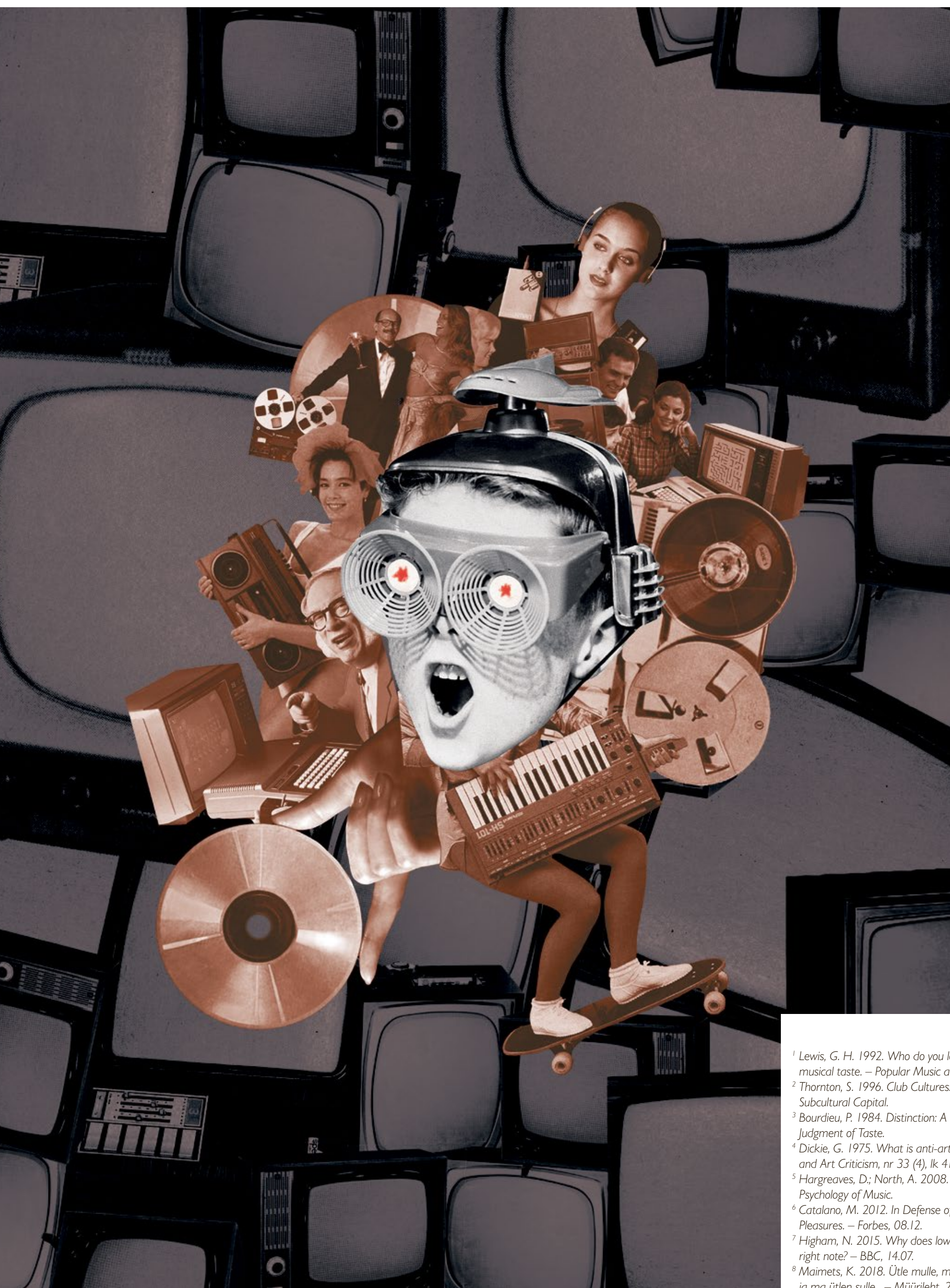
Tõsiasi, nagu Thornton väidab, on aga see, et tegelikult *mainstream*’i ei eksisteeri. Selle terminiga tõmmatakse lihtsalt piir enda ja teiste maitse vahele, sealjuures peetakse isiklikku eelistust loomulikult paremaks. *Mainstream*’iks loetakse tavaliselt lihtsakoelisemat raadiost kostuvat kommertsmuusikat (eelkõige poppi) või näiteks enamikule peale minevaid Hollywoodi kassahitte kinos. Termin on aga läinud ka laiemalt käiku nn maitse puudumise tähistajana. Olen kuulnud ka enda sõprade suust millegi halva iseloomustamisel sõna *mainstream*. Kuigi mõiste kasutajad võivad ebameeldivuse täpsemal kirjeldamisel hätta jääda, siis selle tähendust „taipavad” kõik pikema selgitusega.

ASI ON MAITSES

Hendrik Sal-Saller laulab, et asi on maitstes. Kuid kelle? Mitmed teadlased ja uurijad käsitlevad maitset mitte individuaalse, vaid jagatud sotsiaalse väärtusena.

Kärt Kelder on Berliinis elav vabakutselisest ajakirjanikust baaridaam, kes lahkab õõ laskudes klientidega baari-leti ääres elu keerdkäike ja tahkusid.

- ¹ Lewis, G. H. 1992. *Who do you love? The dimensions of musical taste.* – *Popular Music and Communication.*
- ² Thornton, S. 1996. *Club Cultures: Music, Media, and Subcultural Capital.*
- ³ Bourdieu, P. 1984. *Distinction: A Social Critique of the Judgment of Taste.*
- ⁴ Dickie, G. 1975. *What is anti-art? – Journal of Aesthetics and Art Criticism*, nr 33 (4), lk 419–421.
- ⁵ Hargreaves, D.; North, A. 2008. *The Social and Applied Psychology of Music.*
- ⁶ Catalano, M. 2012. *In Defense of Pop Music and Guilty Pleasures.* – *Forbes*, 08.12.
- ⁷ Higham, N. 2015. *Why does lowbrow music hit the right note? – BBC*, 14.07.
- ⁸ Maimets, K. 2018. *Ütle mulle, millist muusikat sa kuulad, ja ma ütlen sulle... – Müürileht*, 28.01.
- ⁹ Collin, M. 2018. *Rave On: Global Adventures in Electronic Dance Music.*
- ¹⁰ Greenberg, M. 2013. *Why We Can't Stop Watching „The Real Housewives”.* – *Psychology Today*, 19.03.
- ¹¹ Reiss, S. 2001. *Why America Loves Reality TV.* – *Psychology Today*, 09.07.

KROONIMATA PULJONGIKUNINGAD

Tallinna kesklinnast kiviviske kaugusel podiseb ühe pisikese luugi taga juba mõnda aega väidetavalt linna parim puljong. Käisime uurimas, kes seda imeleent valmistavad.

Kirjutas **Karin Sõmer**, pildistas **Aleksander Kelpman**

Telliskivi Loomelinnaku söögikohaplahvatuse varjus toimetavad korporatiivsest *keep-smiling*'ust sõltumatud poolsalajase iseloomuga rakukesed. Kahe tram-mipeatuse kaugusel Voltas asub anonüümse välimusega putka, mis püüab pilku ainult ümmarguse värvilise sildiga. Selles putkas asub Puljongibaar, mis tähistas 1. märtsil oma esimest sünnipäeva.

Siin toimetavad kolmekesi **Anton Makejev**, **Agnes Ott** ja **Rafael Jenokjan**. Pisut enne kui neile külla jõudsin, saabusid nad toitlustust tegemast, aga küsimusele „Kuidas teil siin läheb?” vastab Anton: „Nii, nagu sa näed.” Olen praegu ainus klient, aga on ka neljapäev ja kell on kolm.

Anton räägib, et nende hoovis kaaluti kunagi veokeid ning õuealal ongi täpselt nii palju ruumi, kui võiks olla ühes sellises kohas, kus kaubarongidele asju laotakse, ehk ruumi siin on. Suveks on seal plaanis veidike korda luua. *Can't wait*, sest on tore, et lõpuks mõeldakse ka inimestele nagu mina, kes elavad näiteks Paljassaare poolsaare kaenla all ega viitsi terve elu taksoga kesklinnast koju sõita.

Tubane pool on aga pisike, süüa võib siin kas aknaorvas istudes või avatud köögi ees leti ääres. Anton ja Rafael vastutavad köögipoole eest. Rafaelil on letil omanimelised *sriracha*-purgid, mille kohta levivad kuulused, et see säilivat aastaid, aga keegi pole veel nii kaua oodata jõudnud.

Anton on habemesse mähkunud *dude*, kes räägib vaikselt ja pigem vähe, ent see-eest ausalt. Võimalik, et ta eelistaks üldse mitte midagi öelda, aga ta peab, sest ma küsin. Ja küsin, miks just puljong. Ja ta räägib,

et sõbrad-tuttavad järjest kurtsid, et väljas söömas käies pole võimalik saada head suppi, mis on paraku tõsi. Veel on tõsi, et hea toidu alus on hea puljong ning on suur vahe, kas puljongi on keetnud inimene, kes kasutab pulbrit, või on selle keetnud aeg. Antonil

endal oli parajasti restoraniokana töötamisest kõrini ja kui ta nägi, et kodulähedane majakene üürile anti, kolis kohe sisse. See pole eriline liialdus, sest alguses magas ta vajaduse korral köögis põrandal, kuna maitseid oli vaja paika saada. Need on nüüd õnneks paigas, sest siit-sealt on kuulda, et tegu on parima puljongiga ever. Ja samuti on tõsi – küsisin üle –, et puljong keeb siin 24 tundi.

Menüüs on praegu köögivilja-, kana- ja veisepuljong ja mõned supid. Suure tomatientusiastina tellin tomatimaapähklisupi ning ei pea pettuma. See on sedasorti veganitoit, mis omnivooridele küsimusi ei tekita. Rida-misi on menüüsse lisandunud ka muud, Anton ütleb, et „vastavalt hooajale ja nii, nagu mets ja aed pakuvad, ja nii, nagu ideed tulevad”. Viimasel ajal teevad nad ka päevapakkumisi, milleks oli tol päeval soe salat grillitud varajase kapsa, herne, valge oa hummuse, toortatra ja kohviga. Ja väga hea oli! Kapsas andis tekstuuri, tatar keha, hummus täidluse ja kohv annab, nagu ikka, *kick*'i.

Saan veel teada, et otseselt köögitehnilise peenutsemisega keegi tegeleda ei viitsi, vaid lihtsalt katsetatakse ja vaadatakse, mis ja kuidas välja tuleb, ja tehakse seda, mis endale meeldib. Anton muigab, et üht tal veel menüüs ei ole, nimelt kalapuljongit. „Seda küsitakse küll, aga mulle endale ei maitse.” Samas ei välista ta selle peatset menüüsse ilmutist.

Puljongibaar on avatud esmaspäevast laupäevani ja sinna sõidavad Kopli tramm ja Wolt.

Mine, kui hindad lihtsust ja ausat toitu.

Ära mine, kui kohta üles ei leia.

Üleval: Puljongibaari nimileent valmistatakse siin köögis tervelt 24 tundi. Paremalt: Puljongibaari üks vedaja Anton Makejev

Karin Sõmer on sommeljee ja vabakutseline elukriitik.

RIIDEKAPP

KERLI IRBO

„Riidekapp“ on retrorubriik, mis sai lugejate soovile vastu tulles taas ellu äratatud. Miks inimesed panevad oma kappi just selliseid asju, nagu nad panevad? Ning mis teeb mõne kapiisendi vahel nii eriliseks, et kui kõik teised lahkuvad, siis tema jääb? Riidekapi ust paotab Tartus Aparaaditehases avatud täikapoe Sergei eestvedaja Kerli Irbo.

On hilissuvi, olen just Portugalist Pariisi hääletanud, et minna Euroopa maastikuarhitektuuri assotsiatsiooni iga-aastasele kohtumisele, mis toimub seekord Versailles's. Seega peatun moepealinna vaid loetud päevad ja ahmin endasse kõike, mis sel linnal pakkuda on. Päevad kuluvad kohalike tuttavatega turgude ja täikade kammimisele. Ühelt selliselt tavapäraselt pühapäevatäikalt ma ta leidsingi, selle punase iluduse. Maksis teine erakordselt vähe – kolm eurot, kui õigesti mäletan. Tagantjärele ei suuda ma mõista, mis oli selle ostu põhjus. Läksin ju telkima, ei saanud ometi olla, et tahtsin kaunis välja näha. Igatahes olen seda kleiti kogu aasta Portugalis elades kuni praeguseni välja truult kaasas kandnud. Kui päris aus olla, pole ma sellega kusagil päriselt käinudki – see on olnud minu jaoks kaunis mälestuse, mida ei raatsi niisama kanda. Mitte et ma oleksin nii sentimentaalne kõigi asjadega oma elus, kuid teatud riietega on mul alati olnud oma teema.

Foto: Kadi Miil

Suur juubelifestival!

Jazzkaar Festival 19. — 28.04.2019

20.04 Vaba Lava

Martin Kohlstedt

(Saksamaa)

jazzkaar.ee

25.04 Vaba Lava

Oddisee & Good Comphy

(USA)

Piletid müügil Piletilevi müügipunktidest ja internetis www.piletilevi.ee.
Jazzkaare info 666 0030 ja piletid@jazzkaar.ee

27.04 Vaba Lava

Shai Maestro Trio

(Iisrael)

jura

●●● EestiPäevaleht

Jazz pesulad

MY CITY HOTEL
TALLINN *****

TALLINK

aktaprint

ISRAEL

PRIKE

BMW

DJ-ANKEET

ARTUR LÄÄTS

Müürilehe märtsikuine DJ-ankeet ja miksteip valmisid esmakordselt *live*-ettekandes meie sünnipäeval IDA raadios ning selle kohustuse panime Artur Läätsle. Artur on peoskeenes nii DJ kui ka produtsendina juba vana tegija, kes on väljastanud oma loomingut näiteks plaadifirma ja *techno*-peo MÜRK alt ning tegutseb selle ridades ka residendina. Eestis näeb Arturit plaate keerutamas pea kõigil suurematel *techno*-pidudel ning kopsakas kogemustepagas on andnud talle võimaluse astuda üles Marcel Dettmanni, DVSI, Norman Nodge'i, Blawani ja teiste välismaa nimede kõrval.

Debüüt: See oli 2010. aastal ja tegutsesin siis veel nime Glitchfxxx all. Andsin välja enda esimese reliisi „Fractions” ning tänu sellele sain mängida Leedus Kaunases peol nimega Terra-X. See oli illegaalne *underground*-üritus, mis toimus ühes mahajäetud teatri majas.

Muusikas oluline: *Techno* puhul rütm ja bass ning kindlasti emotsioonid. Samuti suur jõuline helisüsteem, mis füüsiliselt liigutab.

Muusikas ebaoluline: Kõrged helisagedused. Need ajavad närvi. Pigem võiks muusika olla natuke tumisem.

Mida mängin: Lisaks *techno*-le veel elektrot, *dub techno*-t, *house*-i ja *deep house*-i, kuid oleneb peost. Öösiti mängin ikka tavaliselt *techno*-t, järeldusel või kusagil mujal kõike muud ka, aga ikkagi elektroonilist. Pulti lähen tavaliselt puhta lehena, ette pole vaja midagi valmistada peale enda vaimse oleku.

Eredaimad mängumälestused: Arvan, et eredaimaid pidusid ei peagi otseselt mäletama. Parimad neist sõltuvad hetkest, *vibe*-ist ja tunnetest. Hetkes olemine on üldse naljakas asi, millele ei saa väga näpuga näidata, et näe, nüüd oleme nii. Kui sa lähed päriselt reivima ja muusika sisse, siis unustad kõik oma igapäevased probleemid ja tulevikumõtted ning lihtsalt oled. Naudi seda, mida võimas helisüsteem ja DJ sinu keha ning vaimuga teevad. Samuti peod, kus ei käida iga sekund telefonide ja kaamerate pildistamas ja filmimas; kui näed DJna puldi tagant, et kõigil on silmad kinni ja kehad liiguvad nagu plastiliin. Kutsun seda *throwing body shapes*-iks, need on kõige vägevamad momendid.

Kuula meie veebiväljaandest ka Arturi Müürilehele tehtud miksteipi või pane kõrv peale aadressil soundcloud.com/arturlaats.

Kõige värskem mälestus on Milano moenädalalt, kus mängisin koos Micaela Saracenoga. Meie omavahe-line koordineatsioon oli väga täpne. Otsustasime, et ei plaani oma setti Itaalia rõivabrändi Marios *show*-ks väga palju ette. Ainuke paika pandud asi oli meie oma-looming. See oli väga teistsugune kogemus. DJ-pult oli suunatud *catwalk*-i poole ja sealt avanes mega vaade üle terve suure saali. Tantsijate asemel olid tõsiste nägudega modellid, kes sammusid tugeva kõnnakuga *techno*-muusika rütmis, ja pealtvaatajate pead käisid kaasa. See tekitas natuke segase, aga väga huvitava emotsiooni.

Lisaks sain kaks aastat tagasi mängida Berliinis klubis AVA. Närv oli päris suur, sest tegemist on ikkagi *techno*-pealinnaga. Seal oli umbes 500–600 inimest ja läks päris hästi. Pärast seda sain AVA residendiks ja mängisin seal kord kuus. Ka HALLis on hommikul täismajale väga mõnus mängida. Kuna astun seal üles päris tihti, siis tean, mis rahvas seal käib ja kes on need väga tõsised reivijad, kes kümme tundi järjest tantsivad. Nendega koos olles on muusikat valida alati väga emotsionaalne kogemus.

Lugu, mida mängiksin oma parima sõbra pulmas: 2Pac „Do For Love”. Vana kooli hiphop on ikka hea.

Koht, kus tahaksin kindlasti mängida: Ühes esimeses privaatpidude kohas 70ndatest – The Loftis New Yorgis. Mulle meeldiks mängida rohkem kuskil, kus on pime, väga pime, ainult võib-olla üks väike

strobo ja väga suur helisüsteem, mis peksab rinda. Kohad, kus kellaeg seisab.

Guilty pleasure: Caater.

Alt üles vaatan...: Neid on päris palju, aga toon välja mõned: Joris Voorn, Ben Sims, Planetary Assault Systems, DVSI, Marcel Dettmann, François Kevorkian, Ferenc E. van der Sluijs, Derrick May.

Viis klassikut:
Joris Voorn „Many Reasons”
Ben Sims „Feeling Acid II”
Perception & Mad Mike „Windchime”
Aril Brikha „Groove La Chord”
Planetary Assault Systems „Surface Noise”

Viis hetkekummitajat:
Population One „Rush Hour (Rolando rmx)”
Makaton „Words Are Free”
Jeroen Search „The One”
Luke Vibert „Jack”
Regis „Speak To Me”

Tehnilist: Enamjaolt kasutan kolme CDJ-i, aga olen ka vinüüle mänginud. Neid pigem siis, kui tuleb õige hetk.

Lõppsõna: Loodan, et see miksteip viib kuulaja väikese teekonnale. Tuleb natuke *house*-i ja *techno*-t.

KUULA IDA RAADIOST

KUULA RAADIOT
AADRESSIL IDAIDAIDA.EE

JOOGA

raid, puhutud juttu ja kuulatud muusikat. „Velly Joonasele olin kirjutanud vahelduva eduga üle aasta. Krišnaidid veenmist ei vajanud ja ootasid mind endaga liituma. Ave Vellesalu ja Helen Västriki asendasid mind võttepäeval *live*-iga, mis üllatas vist nii mõndagi. Triinu Jõhve tõi kaasa hingamisharjutused, mis kuuluvad argipäeva pärastlõunasse nagu rusikas silmaauku. Mart Aviga otsisime Tehnopolis Kangro Bill Gatesi ja Steve Jobsi. Dr. Hape avas mulle oma laboratooriumi uksed. Ja muidugi *shout-out* Aigarile, Randole, Niilole. Püsige lained!” võtab „Jooga” senise ajaliini kokku saatejuht Ivar Murd. Järgmine „Jooga” on eetris 13. märtsil kell 13.

„Jooga” on kaks korda kuus toimuv võimlemine. Vahel külalis(t)ega, vahel üksi. Alguses pidi saade olema muusikaline soolorännak, aga näed siis... Saates on antud *live*-e, lauldud mant-

KESKKONNATUND

Moedisainer Reet Aus, kelle südameasjaks on moemaailma eetiliseks muutmine, kutsub oma saatet hävingu analüüsiks ning arutab koos spetsialistidest külalistega, mis on

keskkonnaga valesti. Seni on vesteldud Lauri Kleiniga ökosüsteemidest, käsitletud Harri Mooraga jäätmetemat ning otsitud Mihkel Kanguriga meie planeedi keskkonnaprobleemide peamisi põhjuseid ja võimalikke lahendusi. Saadet juhib Reet Aus. Järgmine „Keskonnatund” on eetris 12. märtsil kell 14.

Foto: Tauno Pääslane

VIHJE

Indie-rokkbänd Jan Helsing asub tutvustama oma viimast kauamängivat „Käed”. 23. märtsil toimub Tallinnas Tsaika Baaris koos Indie-Discoga kontsert-pidu, 29. märtsil peatutakse Pärnus Kultuuriklubis Tempel, kus külalisbändina astub üles Melby Rootsist, ning 30. märtsil jõutakse Indie-Disco seltskonnaga Tartusse ning kutsutakse kõiki Armastuse Saali (Kastani 42). Vaata lisaks: facebook.com/janhelsingmusic

Cosey Fanni Tutti – Tutti

(Conspiracy International, 2019)

Kuulas Indrek Kuuse

Cosey Fanni Tutti (kodanikunimega Christine Carol Newby, kes alustas oma karjääri juba 60ndate lõpus *performance*-kunstnikuna) uus album on järg tema seni ainsale sooloteosele, 36 aastat tagasi ilmunud LPle „Time To Tell”.

Cosey sõnul on tegemist autoportreega, kuhu on põimitud ta enda minevik ja olevik. *Track*’id valmisidki algselt artisti autobiograafilise dokumentaalfilmi jaoks. Hiljem valis autor neist välja parimad, täiustas neid ning avaldas need nüüd käesoleva kogumikuna.

„Tutti” lood mõjuvad oma mehaanilisuses elavalt ja voolavalt – elektroonilise tukslemisena, mida läbib omanäoline *ambient*’i ja *drone*’i elementidest loodud siuglev helikeel. Meloodiad on nendes vaid aimatavad, mattunud suurte helimassiivide taha, mida autor oskuslikult juhib ja suunab.

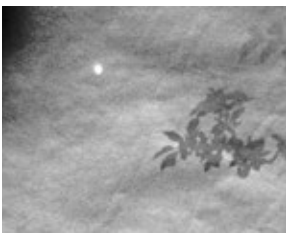
Kogumiku esimeses pooles kostub jõulisem helikasutus. Avapala on detailne ja nüansirohke ning pulseerivat rütmi täiustavad erinevad kaja ja kasvavad/kahanevad helivood. Lugudes „Drone” ja „Moe” leiab mõjutusi *techno*’st ja *industrial*’ist, mis tabavad hästi nende stiilide tänapäevast olemust. Albumi teine osa kulgeb seevastu rahulikumalt ja meditatiivsemalt läbi hüpnootiliste korduste.

Tervikuna on plaadil ajatu *vibe* – hāgustub piir muusika kuulamise ja läbielamise vahel. Industriaalmuusika skeene legendi staatuses artist näitab, et ta teab endiselt, kuidas asju tehakse.

Liis Ring – Åker

(2018)

Kuulas Vootele Ruusmaa

2014. aastal avaldas Liis Ring artistinime cirkel alt debüütalbumi „Fables of a Faraway Land”, mis sai palju kriitikute sooja vastuvõtu osaliseks. Järgnes vinüüli kujul ja juba Liis Ringi nime alt EP „Satori”, mille kõlapilt on debüüdiga võrreldes kontseptuaalsem ja väljenduslaadilt eksperimenteerivam.

Eelmise aasta viimastel päevadel nägi ilmavalgust „Åker”, mida saab kuulata digitaalselt või sinistel kassetidel. See materjal on sümbioos kohavaimupiltidest, mis on jäädvustanud kauamängival *field recording*’utena elu lennujaamas, loodust selle juhuslikkusega (linnud, tuul, mets) või Vargö merekohinat. See tõttu on „Åker” üsnagi intiimne päevik kosmopoliitse loojanatuuri tähelepanekutest (siinkohal märgiks ära avaloo „C of leaves”, mis on segu eesti ja rootsi keelest). Liis Ringi mahe vokaal kahes akustilises loos, üks („nomad, hunter, lover”) esitatud klaveri ja teine („sjö”) kitarri saatel, kannab endas haprust ja alalhoidud usku. Nende kõrval on plaadil elektroonilisema kõlapildiga ja dramaturgiliselt pingestatud „one night with Serge” ning pisut psühhedealne „寿司の音楽 yesyesyes”, milles puhkpillisektsioon rikastab tumeda kõlakontuuriga loo progressiivsust.

Kuigi teos koosneb kuuest väga eriliimelisest palast, mis kõlavad esmamuljel kokkupanduna üsnagi eklektiliselt, hoiab miski sidusainena „Åkerit” nii osavalt koos, et tulemuseks on suurepärase plaad, mida kuulata ja nautida konstantselt korduses.

The Boondocks – How to Build a Love Bomb

(2018)

Kuulas Helena Juht

Oktoobris ilmus The Boondocks’i uus album „How to Build a Love Bomb”. Armastusepommi asemel sai valmis aga vitamiinipomm, mis tekitab keset talve kerge kognitiivse dissonantsi.

Kuulaja viiakse sooja *indie*-noortefilmi, milles peategelane üritab end leida. Plaat on ühtlane narratiiv loogiliste tõusude ja mõõnadega. *Roadtrip*’ilikus helguses troonivad noore hinge tagantjärele tarkus ja naiivsusega laetud elujanu. Jutustaja rollis solist tunnistab ausalt karile jooksnud suhteid ja painavaid eksistentsiaalseid küsimusi. Kõik katkine tuleb aga minema visata ja lennata uusi unistusi jahtima. Seikluslikku eneseotsingut saadavad kõrged taustavokaalid ja mõnusalt meloodilised kitarripartiid. Viimased mõjuvad kui peategelasele kaasaalav koor või sõbrad, kes kommenteerivad toimuvat või teevad selle üle elutervet nalja. *Indie*-atmosfääri võimendab ka retrohõngulisus, mis viib albumi tegevuse kaugele fantastilisse minevikku, kus päevad olid pikemad, rokoklassikud jõudsid oma karjääri tipp- hetke ja kõik tänapäeva *vintage*-poodides leiduv oli esimest korda moes.

Ideaalne rõõmus *indie*-rokk võiks pakkuda kuulajale tervislikku eskapismi või vähemalt panna kõndides sammu kiirendama. „How to Build a Love Bomb” saab nimetatuga vabalt hakkama.

Deerhunter – Why Hasn’t Everything Already Disappeared?

(4AD, 2019)

Kuulas Jaane Tomps

18. jaanuar 2019 oli üks oodatuid uue muusika reedeid: teiste seas paiskasid värske albumi letti James Blake, Future, Toro y Moi, Steve Gunn ja Deerhunter.

On raske öelda, miks kõik pole veel kadunud, kuid üks on kindel: kõik kaobki lõpuks! Kaotusvalu sai mõõdunud aasta lõpus tunda bändi nimees Bradford Cox isiklikult, kui siitilmast lahkus ootamatult tema sõber ja Deerhunteri kauaaegne bassist Josh Fauver. „Why Hasn’t Everything Already Disappeared?” käsitlebki valu, ärevust ja tsivilisatsiooni viimaseid sügeid päevi. „No One’s Sleeping” on inspireeritud Suurbritannia poliitiku Jo Coxi mõrvast, „Plains” viitab varalahkunud James Deanile ning „Nocturne” vaatleb hauatagust elu.

Deerhunter on jõudnud faasi, kus kuulajat on raske millegagi üllatada, kuid kahtlemata on tegemist nende siiani kõige terviklikuma albumiga, mis kinnitab end nurgakivina bändi alanud popiajastul. Kolmekümne kuue minuti jooksul liueldakse muretul mõõda psühhedealse popi laineharja ja veidraid *lo-fi*-helisid. Tehakse ka vahepeatuseid melanhoolsetes rokkballaadides ning LP keskel kruviv hetkeks tempot maha veidi kentsakas ja kohati ebavajalik monoloogpala „Détournement”. Bradford Cox ise on nimetanud seda nende parimaks, kuid kindlasti pole tegemist Deerhunteri kõige huvitavama albumiga, ja detsembris oma 2019. aasta lemmikplaatide mõeldes ilmselt „Why Hasn’t Everything Already Disappeared?” kohe meelde ei tule.

Misha Panfilov & Shawn Lee – Mic Wallace / Miraggio 7”

(Funk Night, 2019)

Kuulas Johanna Maria Mängel

Helivõlur Misha Panfilov jätkab meeletul produktiivsusega – jaanuaris andis hārra erinevate projektide alt välja lausa kolm seitsmetollist EPd. Ühel neist on ta teinud muusikamaagiat USA *funk*’i juurtega multi-instrumentalisti Shawn Lee’ga, kes on Panfiloviga juba mitu aastat ühist pillikeelt rāākinud. Lood võeti salve mõõdunud aasta aprillis, kui Lee’l õnnestus TMW raames Panfiloviga stuudios kohtuda, ning plaadil kuuldava ongi mänginud sisse nemad kahekesi, ainsaks erandiks on plaksud ning mõned hōiked Enrique Estrellalt, kes oma Californias baseeruva Ubiquity Recordsi alt *funk*’i, souli ja džāssi lansseerib. Spontaanselt kulgevast loomishāngist sündis kaks rada – „Mic Wallace” ja „Miraggio” –, mille helipajas muliseb nii džāssi, *funk*’i kui ka psühhedeeliat. A-pool ujub ārevas rütmihoovuses, milles vōnguvad ka Panfilovi pūsi-pillideks saanud nostalgiliselt vulisev Wurlitzeri elektrikliaver ja voolav *waterphone*. Kui traditsiooniliselt on instrumentide psühhedealne kõla kuulaja galaktikasse lennutanud, siis nüüd viib see hoopis vetesūgavustesse. „Miraggios” vabaneb *sound* rõhu alt ning õhulisele bassi ja trummi põhjale lisavad elektrit täis kihte külluslikud sündid ja karedad kitarrid. Kāivad jutud, et maestrod plaanivad tuua koostōös ilmale ka LP jagu vilju, mida tasub huviga oodata.

Toro y Moi – Outer Peace

(Carpark, 2019)

Kuulas Mari Pihl

Chillwave’i vanaisa Chaz Beari album „Outer Peace” on pidu sinus eneses, aga väljaspool ka. Eriti ei tundu, et Chaz välisilmaga rahu tahaks teha, nagu võiks ehk järeldada plaadi pealkirjast. Pigem väljub muusik mugavustsoonist ja pūūab vaimustada uudsete vintaaživabade *sound*’idega: koloriitne küte ja pulbitsev kliiniliselt puhas biit, meeldiv ja trendikas. Täitsa teine tera, kui võrrelda paari aasta taguse *lo-fi*-tuules kruiisiva „Boo Boo’ga”.

Vālise sāra veidi üle vōlli demonstreerimisele vaatamata (eeskätt videotes „Freelance” ja „Ordinary Pleasure”) ei kao Toro y Moi juurest iseloomulik üksildane poolkūūniline *vibe*. Mōtteavaldused, mārksōnad, karikatuursed soigumised. Album ei lähe kunagi liiga tōsiseks ega ka mōttetuks lolitamiseks kätte āra. Kesksetes lugudes „Freelance” ja „Ordinary Pleasure” arutleb Chaz tabavalt sotsiaalse surve ja edu nāilisuse üle, nagu vōiks arutleda üks keskeale lāhenev tōōnarkomaanist disainer. Fantaasiat sūtitavaid mārksōnu on nāiteks palades „Monte Carlo” ja „New House”. Viimases mainitakse ühtākki LCD Soundsystemi ninaameest James Murphyt elutoas!

„Baby Drive It Down” on üks sensuaalne soigumine, mesine vahepala, ja taolisi on plaadil küllaga. Skitseeritud, sobides nii mōnda šokolaadi- või tehnika-vidinareklaami.

Tagasihoidliku hārra kohta on tore kuulda, kuidas ta loos „Freelance” oma hāāle mānglema laseb. Hāāle-ahvikesel vōiks ju lubada rohkemgi mōllata, aga tūūp valib pōhiliseks māngukanniks turvalise *autotune*’i.

Lābinisti heakōlaline, visandlik, aga samas detailideni lābi komponeeritud album, mis sobib igasugustesse pretensioonitutesse esitusloenditesse ja kohtadesse. Nāiteks riidepoodi, kus ostleja klaasistunud pilk kohe- selt klaaristub ja peaga tuleb āra tuviliigutus.

„TÕDE JA ÕIGUS” (EESTI, 2019), 165 MIN.
REŽISSÖÖR-STSENARIST TANEL TOOM, OPERAATOR REIN KOTOV, KUNSTNIK JAAGUP ROOMET, PRODUTSENT IVO FELT. OSADES PRIIT LOOG, PRIIT VÕIGEMAST, MAIKEN SCHMIDT, SIMEONI SUNDJA, ESTER KUNTU JT.

Andres (Priit Loog) vaatab, käed rippus, kuivenduskraavi, mille kiuslik naabrimees Pearu on täis paisutanud. Foto: kaader filmist

„INIMENE PEAB SIND HUVITAMA, ET REŽISSÖÖR OLLA”¹

Vaatas **Mihkel Kunnus** ■ Nende ridade kirjutamise ajaks on Tanel Toomi „Tõde ja õigus” vaevalt pool nädalat kinolevis olnud, aga juba on ajalehed arvustusi ja muljeid täis kirjutanud, rääkimata sotsiaalmeediast. Samuti on film püstitanud taasiseseisvunud Eesti avanädalavahetuse vaatajarekordi 51 239 kinokülastajaga.

Tanel Toomi „Tõde ja õigus” andis Vargamäele (ja minevikule) värvid tagasi! Jah, ka siis oli muru ikka roheline, päike kollane ja inimestel suvepalavuses põsed punased.

Moralistlikud kunstiteosed aeguvad ruttu, aga need, mis suudavad destilleerida inimolemusest välja mõne olulise essentsi, saavad klassikaks.

Hinnangud kõiguvad olale patustavate kiidusõnade ja ülistuste vahepeal. Üldpilt on nii üheselt positiivne, et see teeb isegi **Valdur Mikita** kunagisele populaarsuskiirendusele ära. Siis leidus ikka mõni üksik surmtõsi-meelne ajaloolane, kes nina krimpsu tõmbas, aga praegu on väike (ja õigustatud) närimine mõne tehnilise detaili juures tulnud oma ala suurelt asjatundjalt **Tiina Lokilt**², kuid ka tema hinnang on tervikuna selgelt tunnustav. Ja las nii ollagi. Ühinen iseäratsemata kiidukooriga. Ei pea igalt poolt ja nui neljaks mingeid puudusi otsima, truisim, et täius on ajalikus maailmas saavutamatu, pole kuigi konstruktiivne kriitika. Eriti kui arvestada seda, kui raske ülesanne on siin võetud: teha populaarne film rohkem kui viiesajaleheküljelisest filosoofilisest romaanist. Ning taga hullemaks! Romaanist, mille ees seisab veel hiiglaslik vall kultuuriklišeid ja samaväärne hulk vimma oma kunagise kirjandusõpetaja vastu. Kui ei saa mässata kolmekümneaastase pangalaenu vastu, siis vähemasti va tüviteksti vastu saab ja vat, ei loe, vat, ei meeldi!

KOLOREERITUD KODULAEN 19. SAJANDIST
Filmi üks suurimaid teeneid on ainuüksi moodsast tehnoloogiast tulenev. Kardan, et omajagu sellest stereotüübist, et siis oli sinne elu toonidelt selline nagu **Rainer Sarneti** „Novembris”, tuleb sellest, et meie kirjandusklassika mõjukaimad ekraniseeringud on mustvalged või halva valgustusega liikuvad varjupildid. Ning siis muidugi need **Herald Eelma** rusuvad illustratsioonid tuntuimatel „Tõe ja õiguse” trükkidel. Tanel Toomi „Tõde ja õigus” andis Vargamäele (ja minevikule) värvid tagasi! Jah, ka siis oli muru ikka roheline, päike kollane ja inimestel suvepalavuses põsed punased.

KOLOREERITUD KODULAEN 19. SAJANDIST

Teadupärast on „Tõde ja õigus” tervikuna üsnagi autobiograafiline, aga film on tehtud esimesest osast ja see on eelkõige Andres Paasi lugu. Paralleele tänapäevaga on väga mitmel tasandil, mõni juhtumisi õige argisel. Näiteks seda õrna naeratust, mis ilmub Andrese suule pärast „eluasemelaenu” viimase osa maksmist, raamib juba hallisegune habe. See on miski, mis on taas aktuaalne. Taas, sest nõukogude ajal seda

polnud. Sellele, keda huvitab faktiline alus, võib soovitada **Karl Mihkla** raamatut „A. H. Tammsaare elutee ja looming” (Tartu, 1936), selle on **Anton Hansen** ka üle vaadanud. Kirjaniku isa **Peeter Hansen** maksis Tammsaare-Põhja talukoha eest, mis anti jüripäeval 1872. a. tema valdusse ja kasutusse, ostu-müügilepingu järgi 2325 hõberubla. Lepingu sõlmimisel tasus ta 250 rubla, mille ta Vastsemõisa mõisas ja kodutalus oli kogunud. A. 1874 maksis Hansen ära 250 rbl. ja 1876. a. – 300 rbl. Ülejäänud 1475 rbl. tasumine ühes 5% lisamaksuga toimus hoolimata summa suuruselt lepingus ettenähtud korras 1881. a.” (lk 21). Laenu aitas tasuda see, et vahepeal suri kirjaniku onu ja pärandas 500 rubla. Kirjaniku vanaisa „talu orjuse- ja maksu-koormatis mõisale oli määratu suur. Kirjaniku vanaisa talu, mil oli maid 17 taalrit ja 11 rootsi tengerat, pidi aastas tegema maksu- ja abiorjust 181 päeva hobusega ja 146,5 päeva jalgsi ning maksma kümniist: 1,75 vakka rukkeid, 1,5 vakka otri ja kaeru, 10 naela ropsitud linu, 2 naela linast lõnga, humalaid ja võid, 0,5 lammast, 1 koti, 2 noort kana, 1 veiselõa ja 12 muna” (lk 10). Kirjaniku ema **Ann** läks mehele teadmise, et Peeter Hansen „on mees, kes oma käetööga võib naist igal pool toita” (lk 13). Seda on hea meeles hoida, kui püütakse igasuguste moekate postkolonialismiteooriatega mängida ning loodida valge mehe süüd ka toonierinevustega kaukasoidsuse sees, ent ka meeldetuletuseks, et kuigi Tammsaare ei heroiseerinud ega põlistanud protestantlikku tööeetikat, vaid polemiseeris selle üle, toimus see madin tema noorusajal siiski Maslow’ püramiidi märksa madalamatel astmetel.

MILLEST EI SAA RÄÄKIDA, SELLEST TULEB FILM TEHA

Ajatamad paralleelid puudutavad aga inimsuhteid ning nende kujutamine kogu keerukuses on filmis ikka üle keskmise hästi välja tulnud ning küllap seda just seetõttu, et Tanel Toom ei moraliseeri. Nii nagu romaanis, on ka filmis tegelased elavad inimesed, mitte statistid mingis idealistlikus skeemis. Moralistlikud kunstiteosed aeguvad ruttu, aga need, mis suudavad destilleerida inimolemusest välja mõne olulise essentsi, saavad klassikaks. „Plekktrummis” väljendab Toom üsnagi otse-sõnaliselt sama suhtumist kui Tammsaare, kui viimane ütleb, et „kirjanik peab oma kujusid kõiki ühesuguselt armastama. Hamlet või Lear pole kirjaniku südamele lähedasamad kui Falstaff või Jago, Ophelia või Desdemona armsamad kui leedi Macbeth”³.

Tanel Toomi suurim õnnestumine ongi see, et ta ei moraliseeri, vaid teeb meile kõrgemal tasemel seda, mida tegi Taani prints Hamlet, kui palkas näitlejad oma onu „meelt lahutama”. Suur kunstnik abstrahereib inimloomuse arhetüübid ja see, kes paistab rohkem hea või kurjana – näiteks kas Mäe Andres või Oru Pearu –, iseloomustab pigem juba loomingut tarbiva ajastu mentaliteeti kui neid karaktereid endid.⁴ Näiteks kui Postimehe kultuuritoimetaja kirjutab, et „jõhker pere-

vägivald oli raamatus elunorm. Toom ei hakka seda fetišeerima, kuid teemast ta mööda ei vaata, Andrese ja Mari vahel toimuv on üks filmi võtmestseene”⁵, siis kõneleb see palju rohkem meie praegusest ajastust kui Tammsaare teosest või isegi viidatavast hetkest filmis. Steen on aga tabanud Tammsaare osutust tõesti hästi, see on üks võtmekohti ka raamatus (kus, muide, jõhker perevägivald ei ole elunorm), mistõttu oma kuulsas avalikus kirjas kirjanik A. H. Tammsaarele ütleb Anton Hansen muu hulgas: „Sa lased inimesi kurjasti tarvitada niihästi piiritust kui piiblit ja kepi asemele paned enamasti mõne peenema riistapuu. On see kõlbluse süvendamine? Pealegi kannatavad Sul peksjad mõnikord rohkem kui peksetavad.”⁶ Ja see on stseen, kus peksev Andres kannatab rohkem kui pekstav Mari (vt „Tõde ja õigus I”, ptk XXX), aga küllap isegi osutus võimalikusele, et Andres nõnda Jussi surma pärast süümeapiinades hulluvat Marit kuidagi lunastab, käib praegusel ajastul üle lubatava kujutlusvõime määra ning selline psühholoogiline realism peab poliitkorrektsuse eest kunsti sisse varjuma ja sõnatu film on siin turvalisemgi kui kirjasõna.⁷

Müürilehe progressiivne lugeja võiks pöörata tähelepanu ka sellele, kui elutruult on nii Tammsaare kui ka Toom edasi andnud seksuaalsesse konkurentsi puutuvat (seda enam, et moekas feministlik diskursus on selle teguri suhtes kanapime, kuna nõutab kõikjal tuimast inertsist rindejoont sugupoolte vahele, mitte aga sugupoolte sisse). Näiteks kuidas tunneb end Juss, tajudes alguses oma alaväärtuslikkust mehena (sest Mari ei tunnusta teda kui meest) ja seejärel allajäämist „vägevamale isasele”, ja kuidas vormuvad sealjuures Mari valikud ning kuidas nii Mari kui ka Andres püüavad hakkama saada süüga, mis tuleneb teiste, sotsiaalsete instinktide vastu patustamisest. Filmi on suudetud küllalt raamatutruult üle kanda nende evolutsiooniliste süvamehhanismide psühholoogilised peegeldused karakterite motivatsioonidünaamikas. Olgu Mari või Andres, nende hinge säsi on tunnetes ja lootuses, tajutud süüs ja igatsuses, mitte aga halastamatus tões ja ranges õiguses, mis ainult kurjaks ja kalgiks teeb. Selle aasta esimese kahe kuu sees on inimvood liikunud Tallinna tänavail juba kaks korda õiguse kurjusest üleskihutatuna. „Tõde ja õigus” on igati aktuaalne küll. Ikka ja alati.

Mihkel Kunnus on kutsusmuslik targutaja, kirjutab kultuuri- ja kirjanduskriitikat ning on töötanud pikalt füüsikaõpetaja ja keskkonnaeetika lektorina. Peab blogi Kultuurieugeenika ja on välja andud kolm esseekogumikku.

¹ Toom, T. 2019. Plekktrummi. – ETV2, 18.02.

² Libe, T. 2019. Tiina Loka: „Tões ja õiguses” jääb puudu professionaalsetest teadmistest. – kultuur.err.ee, 21.02.

³ Tammsaare, A. H. 1990. Kirjanikud ja intelligentsed naised. – Kogutud teosed, nr 17, lk 412.

⁴ Mihkel Mutt on võrrelnud „Pearu-inimeste” ja „Andrese-inimeste” hulkade vahekorra muutust ajas, vt „Meedia mu meedia”, lk 163–167.

⁵ Alla, H. 2019. Kas me SEDA filmi tahtsimegi? – Postimees, 20.02.

⁶ Tammsaare, A. H. 1990. Kogutud teosed, nr 17, lk 280.

⁷ See, kui valuliselt suhtus Tammsaare füüsilise vägivalda, tuleb hästi välja näiteks artiklis „Ajad ja olud” (Kogutud teosed, nr 16, lk 404–411), kus ta analüüsib pikalt „vabastusdokumenti”, „Eestima Tallorahva Seadmissed”.

VIRTUOOSIDEST LIHTSURELIKEKS – SEE TRAAGILINE UNGARI JALGPALL

Luges **Siim Boikov** ■ Jalgpall on universaalne. Ühes konkreetsetes keele- ja kultuuriruumis kirjutatud teost võib lugeda mis tahes teises keeles, mis tahes taustaga inimene, aga igaühel on sellest spordialast elementaarne ettekujutus ja arvamus. Samas on jalgpallil tohutult piirkondlikke dialekte. Üks neist on ungari jalgpall – tänapäeval ehk mitte esirinnas, aga ajalooliselt oluline mõjukeskus.

Ja eestlastele pole ungarlased üksnes sugulasrahvas, vaid tugevad on ka jalgpallialased sidemed.

Läbikäimise sümboolseks alguseks võib pidada 1920. aastaid, mil meie rahvuskoondist juhendasid järjest ungarlased **Ferenc Kónya**, **Ferenc Nagy** ja **Antal Mally**. Üheks viimaseks kokkupuutepunktiks saab lugeda praeguse seisuga 15. oktoobrit 2018, mil külaliste riigijuh **Viktor Orbáni** silme all mängiti A. Le Coq Arenal rahvuste liiga kohtumises Ungari koondisega 2:2 viiki.

SAATUSLIK 1954

Nii on Péter Esterházy raamatust kerge leida üdini jalgpallilisi pidepunkte, kujuteldavaid jututeemasid, millest ungari vutihuvilistega vestlust alustada. Luges tekib tahes-tahtmata palju võrdlusi Eestiga ning laiema traumapõhise ajalootunnituse tõttu on meil ungarlasi ka ootamatult lihtne mõista.

„Sada viiskümmend aastat türklasi, nelisada aastat austerlasi, kes teab mitu aastat venelastega – mitte kunagi! Alati!” hüüatab Esterházy. „Ei ühtegi võidetud sõda ega revolutsiooni. Üks-kaks husaarde tormi-

jooksu märkimaks, et meiegi suudame seda teha, kui tahame ja kui: võiksim tahta!” (lk 125) Kas tuleb tuttav ette?

Jalgpall on olnud Ungaris igal ajal kõige olulisem spordiala. Kuidas seda mõõta? Selleks on palju võimalusi: harrastajate ja pealtvaatajate hulgad, pileti- ja teleõiguste müügist teenitav tulu, kajastamissagedus ajalehtedes, ajakirjades, raamatutes, esinemine igapäevastes vestlustes jne. Lisaks on Ungaril aga näidata tõestuseks ette ka midagi konkreetset, mis ei jää raamatut lugevale inimesele kindlasti märkamata: 1954. aasta MMi finaali. Üks mäng. See defineerib kõik – kogu ungari jalgpalli järgnev edu või ebaedu käib võrdluses aastaga 1954.

Joosep Susi on Ungari kunagise imemeeskonna ja tolle kurikuulsalt kohtumisega seonduva raamatu ees sõnas juba põhjalikult lahti kirjutanud, mistõttu ei ole mul siinkohal põhjust ajalugu detailse täpsusega ümber jutustada, aga piisab ehk faktist, et sellest mängust ja meeskonnast räägitakse Ungaris tõesti tänase päevani, kuigi see polnud isegi esimene kord finaali jõuda. Põhjus on küllap selles, et 1954. aasta mängus oli palju sellistki, mis ületas spordi piire.

Pole enam väga palju inimesi, kel saaks olla selle sündmusega isiklik ja vahetu kokkupuude (ka Esterházy on nüüdseks meie seast lahkunud ja temagi oli tol saatuslikul hetkel kõigest neljane), aga rahvajuttu-

des on see ringelnud kohaliku vutifolkloorina põlvest põlve. Muide, ka tolle finaali võitnud sakslaste jaoks on see tiitel üks pühimaid saavutusi, samuti täiesti vutivälistel ajenditel, aga see on juba teine teema.

Meie siin Eestis vaatame ikka oma mätta otsast. Kas meil on panna vastu mäng, mis defineeriks kogu meie jalgpalli; mis oleks nii-öelda kliimaks, teekonna kõrgpunkt, ümberlukkamatult keskne hetk? Ilmselt mitte, aga väikseid sarnasusi ehk leiab. Näiteks 2011. aasta sügis ja selle lõpetanud EMi valikturniiri *play-off*-kohtumised lirimaaga. Täpsemalt mõistagi esimesel kohtumisel kodus saadud 0:4 kaotus. Kuigi erinevalt 1954. aasta Ungarist polnud Eesti kaugeltki suur-favoriit (õigupoolest olime isegi selged autsaiderid), siis nende mängudega käisid vaieldamatult kaasas üldrahvalikud kõrged ootused ja traditsioonilisest jalgpallipublikust sootuks laiem huvi. Ja siinkohal on üksnes lõbus meenutada, et kaotuse „peasüüdlane” **Viktor Kassai** oli – tõenäoliselt teenimatult, aga siiski – edaspidi kindlalt ühise eesti-ungari jalgpallifolkloori värvikas karakter, tõeline villain.

POLIITIKA JA/VÕI VABADUS

Meenutada võib aga ka mõnda teist mängu. Kuna Ungari imemeeskond oli totalitaarse NSV Liidu mõjusfääris ja pealesunnitud kommunistliku riigikorra käes vaevleva rahva helge lootus – umbes midagi sarnast, nagu meil on Kalevi korvpallimeeskond –, siis ei puudu loost mõistagi ka poliitiline mõõde.

Anname sõna jälle Esterházyle: „Ühesõnaga arvati, et võib-olla tõesti kuulub kõik siin praegu kommunistidele, ja võimalik, et selles diktatuuri kohutavas tardumuses ei saagi ühtki sõna öelda – aga ma võin iga kell minna Rahvusstaadionile ja ühelt poolt karjuda, nagu torust tuleb, teisalt – ja mis peamine – võita, ja see tähendab, et olen vaba, pooleteiseks tunniks vaba ja suur, ja siia võivad tulla prantslased, inglased, teised suured rahvad, ükskõik kes: me võidame neid.” (lk 124)

Nii et võib-olla oleks siin kohane meenutada hoopis üht kohtumist, mis toimus palju-palju varem. Nimelt mängis Eesti rahvuskooondis 18. juulil 1940 Kadrioru staadionil Lätiga ja võitis 2:1. Kuu aega varem oli toimunud kommunistide juunipööre ja nii puhkes pärast matši vutimängu emotsioonidest lökkava rahva seas spontaanne meeleavaldus, mis jõudis rongkäiguna ka presidendilossi juurde ning tõi veel samal õhtul kaasa vahistamislaine. Eesti jalgpallikoondisele jäi see aga enam kui pooleks sajandiks viimaseks mänguks.

Esterházy kirjutab, kuidas ta sai sakslastelt küllakutse: käia jalgpalli vaatamas ja sellest kirjutada. Kirjaniku härra haarab võimalusest kinni ja tuleb on võrreldav kogemusega, mida pakub siin meile eestlastena „Teekond karistusala sügavusse”, sest tahes-tahtmata tekib tal võrdlusemoment kahe (vuti) kultuuri vahel. Enese võrdlemine sakslastega pole ungarlastele kindlasti midagi uut: tegemist on ju naaberrahvaga, raudse eesriide taga oli pool rahvast Saksa DV kujul samuti käeulatuses, jalgpallilised kokkupuuted on meile juba teada. Aga kui 1954. aasta MMi finaali sakslastele tagantjärele öeldes mitte ajalooline tippsaavutus, vaid uue reaalsuse esimene kinnitus – tegemist on ainsa Euroopa riigiga, mis pole sealtmaalt alates kunagi MMi finaali turniirilt eemale jäänud, rääkimata veel kolmest järgnenud tiitlivõidust –, siis Ungariga oli seejärel absoluutse tiptaseme mõttes enam-vähem kõik. Ungari jalgpall on justkui Eesti murdmaasuusatamine, kus

pole olnud üle poole sajandi **Veerpalut**, **Maed** ega **Šmiguni**.

Raamatus püüabki autor leida vastuseid küsimusele, miks on nii läinud. Näiteks tõstab ta laiematele kultuuri-listele karakteristikutele tuginedes esile itaalia jalgpalli edu. „Kultuur on üks: kirjandus, teadus, tänava karakter, politseinike kõnemaneeer, korterite sisustus, naiste riietus (Ungaris mehed ei riietu, vaid lihtsalt kannavad riideid), restoranid, jalgpall, autojuhtimiskombed – see kõik on üks tervik. [...] Itaallane ei pea olema andekas, piisab, kui ta on itaallane. Andetu ungarlane on aga: talumatu. Sellepärast ongi Ungari jalgpall ebausaldusväärne, see pole kindel ega tõsiselt võetav, vaid pigem kapriisne, sest see on palju

isikukeskem ja seetõttu palju kaitsetum, pole mingit ühist teadmist (üldmõistega: kultuuri), millele võiks mõnaperioodidel toetuda.” (lk 92–93)

Kahe (vuti)kultuuri paratamatus võrdluses annab Esterházy muidugi hagu ka saksa stereotüüpidele: „Tähelepanek: sakslased teevad head, teevad selle nimel tööd, nad teavad, et on olemas ainult see, mille sa lõpuni viid, mida sa teed, ja kui sa selle ära teed, on see olemas. Ungarlased ootavad head ja loodavad, et küll see kuidagi tuleb, ja siis on see hea.” (lk 88–89)

Teisisõnu, Esterházy ei näe ungarlaste jalgpallialase ebaedu põhjusena üldsegi mitte ainult aina tihenevat rahvusvahelist konkurentsi, väikesed rahvaarvu või kommunismiikkest tulenevaid hädasid jms, vaid palju üldisemat ja masendavamamat – kõrge klass ja järjepidevus nagu ei kuulukski selle olemuse juurde, 1954. aasta oli justkui anomaalia. „Sellepärast Ungari meeskonnad ei kujundagi matše, vaid need kujunevad ise. Me kõik oleme Jumala kätes,” järeltab ta (lk 93).

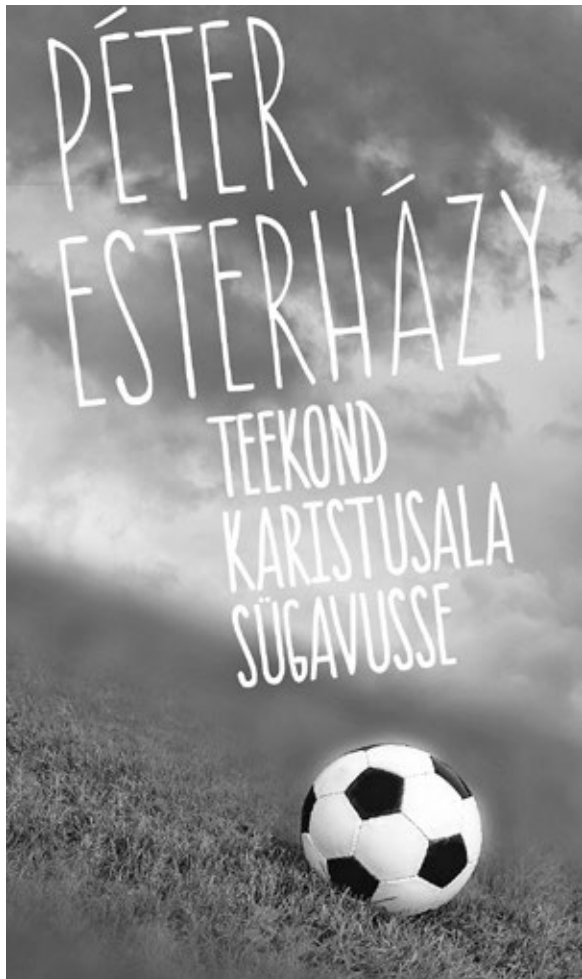
SUUREST JA VÄIKSEST JALGPALLIST

Praeguseks võib jääda mulje, et Esterházy räägib jalgpallist üksnes rahvusliku eneseteadvuse kaudu. Sugu-gi mitte! Vastupidi, ta teeb seda ka väga isiklikul ja lihtsal argitasandil, raamatus kõneldakse nii suurest kui ka väiksest jalgpallist (autor ise oli kauaaegne neljanda liiga taseme pallur, nn suure jalgpalli esindaja on aga tema väikevend **Márton**, Ungari koondislane, kes lõi 1986. aasta finaaltorniiril ka värava). Puutumata ei jää ükski osis: nii „suured” kui ka „väikesed” mängijad, eraldi väravavahid, aga ka kaptenid, noored mängijad, vanad mängijad, karjääri algus ja lõpp, treenerid, kohtunikud, klubide abipersonal, jalgpalliinimeste pered, pealtvaatajad...

Esterházy olid selle raamatu kirjutamiseks suurepäraseid eeldused: jalgpallurina mõistis ta spordiala kõõgi-poolt, andeka ja tundliku sõnaseadjana oskab ta seda

aga kirjeldada, analüüsida ja konteksti seada. Nii kulgeb tema sageli iroonilise alatoo-niga jutt lehekülj lehekülje järel, sest meenutamist jagub aastakümnete kaupa. Kindlasti naudib Esterházy jalgpalli eneses – kuigi mängude vahetust jälgimisest tundus ta

vahepeal võõrdunud olevat –, aga ilmselgelt ka en-nast jalgpallis, sest ta kirjeldab pikalt sedagi, kuidas talle meeldib ilmuda kunagise koduklubi staadionile ja nautida sealset tähelepanu; kuidas talle on tuttavad ja turvalised kõik jalgpalliga kaasnevad rituaalid (mängu-järgse õllejoomiseni välja). Õhku jääb küll küsimus, kui palju tunnustatakse teda kodustaadionil kui kuulsat kirjanikku ja kui palju kui endist jalgpallurit. Esterházy ise näib tahtvat uskuda viimast.

**PÉTER ESTERHÁZY „TEEKOND KARISTUS-
ALA SÜGAVUSSE”**
TÖLKINUD LAURI EESMAA, TOIMETANUD
JOOSEP SUSI, KUJUNDANUD ANDRES TALI /
KOOLAKENE, 2018 / 183 LK

Siim Boikov on elupõline ERRi spordiportaali toime-taja, kes on erinevalt Péter Esterházy emast enam-vähem kursis suluseisu mõistega.

RIIVITUD REDISEST KUMERA LAIMINI EHK VEEL KORD EV100

Luges **Johanna Ross** ■ Kui välja arvata pisiasi, et pealkirja „Eesti novell 2018” alla koondatud tekstid ilmusid algupäraselt hoopis 2017. aastal, on tegu tõesti sellega, millega näib – läbi-lõikega uuemast eesti jutuvarest. Valiku juhatavad sisse neli eessõna neljalt koostajalt, kusjuures kõik täidavad lausa eksemplaarselt oma rolli. **Armin Kõomägi** kõneleb reipa metseenina, kuidas novell tuleb tuua rahvale lähemale ja soigumisest ei aita, on tarvis ise käised üles käärida. Ta tutvustab ka kogu projekti ideed ja loodetavat tulevikku: seda sarja peaks välja antama veel vähemalt sada aastat; ajaloolise mõtme hoidmiseks saadab läinud kalendriaasta paremiku alati üks sada aastat varasem tekst (antud juhul **Friedebert Tuglase**, eesti novellistika vaimse isa sulest). Järgmiseks märgib **Made Luiga** talle omase sulni pahurusega, et lähemale tuua ei õnnestu siin muidugi kellelegi midagi, aga vähemalt temale endale on no-

tagune näidend „Köster”, samuti „Kevade” ümberkirjutus, kuid Tomberg on õieti fantaasiarikkamgi. Ta võtab põhjalikult lahti kirjutada kuulsa teose avalausesse kätketud hiline misängi: nagu eksistentsialistlikus absurditeoses, teevad Arno ja isa oma parima, et ometigi õigeks ajaks koolimajja jõuda, kuid see ei õnnestu ega õnnestu. Tekstimäng on ka **Martti Kalda** „Viimse päeva laupäeva hommikul”, kus autor ei kirjuta ümber küll kohalikku, vaid laiemalt Euroopa kultuuriruumi materjali, Johannese ilmutusraamatut. Taotluse toonist ei saa täpselt aru, aga üks kergesti näppu jääv tasand on lihtsalt üsna igav kriitika tänapäeva hukkaläinud ühiskonna aadressil. Ilmselt sugestiivsust taotlevad hakitud laused minu jaoks hästi ei töötanud.

Mingisugune ümberkirjutamine, alternatiivajalugu on ka **Meelis Friedenthali** „Kasuksepp”, aga hoopis teise kaliibriga: traditsiooniline vana hea Friedenthal kirjanikule meelepärane perioodi, nimelt varauusaja ainetel. Juttu on anabaptist **Melchior Hoffmanni** tegemistest reformatsiooniaegses Eestis. Hoffmann on ajalooline isik, kuid Friedenthal

on konkretiseerinud usureformatsiooni reaalsust poliitiliseks: kirik on sõlminud deemonitega „mittekallaltungilepingu” ja reformistide eesmärk on sellele kartellikokkuleppele vastu hakata. Võhikuna ei oska ma hinnata, kui nõtkelt ja asjatundlikult on autor ajaloolise ainesega ümber käinud; igatahes reputatsioon on tal selles hea ja „Kasuksepp” vaidlema ei sunni. Mõnusalt balansseerib Friedenthal distantseeriva koomika ja päriselt kaasahaaravate lopsakate kirjelduste vahel.

Esiletungivat suhet lähimineviku, nõukogude ajaga on tähele pannud koguteose teinegi arvustaja **Paavo Matsin**. Mõnes tekstis näeb ta „nõukogude patoloogilise anatoomia” häid kirjeldusi, **Mudlumi** novelli „Qiaotou nõõp” juures aga kiidab seda, et meisterlikult on välditud libastumist nõukogude olmesse.¹ Tõepoolest, Mudlumi üks leivainumbreid on ju asjade kaudu aja(stu) esilemanamine ning kuna ta kirjutab nüüd, nagu sageli, nõukogudeaegsetest asjadest, on seegi omamoodi ajalookirjandus. Enesele omaselt on ta ikka ühe jalaga objekti- ja teise-

ga metatasandil, selles kogumikuski niihästi koostaja (Made Luigana) kui ka autor (Mudlumina). Seekord jätkab ta rahulikult ja rabistamata omaenese personaalmütoloogia üheaegset loomist ja analüüsimist: ahah, ma olen asjadest kirjutav kirjanik, olgu, küllap on teil õigusk, aga eks pudene lõpuks ka need asjad käest, näiteks nüüd olen jõudnud peamiselt juba värvide ja tekstuurideni. Ning kui vanadest asjadest kirjutamine tähendab ühtlasi kirjutamist vanast ajast, sobib samasse kategooriasse hästi ka **Janar Ala** võluv lugu „Sült”. Süldi kui nähtuse kaudu manab Ala esile küll ennekõike koha, müütilisi mõtmeid võtva „maa” (vastanduses linnale), aga see on üsna selgelt Ala lapsepõlvest pärinev ehk nõukogudeaegne maa – ja nagunii on ammust ajast teada, et maa = minevik, nii ka näiteks Kivirähkil. Muide, Kivirähki jutust saab

teada, et maal on kombeks süüa supilusikaga kristallpeekritest hapukoort, millele on riivitud peale redist, ja selline kombinatsioon sobiks Ala süldiluale nagu rusikas silmaauku.

Osutuselt sarnast, tähenduselt erinevat nõukogudevõi üleminekuvaegset maad kujutab **Lilli Luugi** krimisugemetega „Auk”, mille juures jääb üles väga palju saladusi alates autori isikust kuni selleni, millest novell üldse räägib. (Paavo Matsini arvustus annab vihje, et tegu võiks olla ühe üleminekuajast tuntud kuritööga – idee, mida teatud detailid tekstis tõesti toetavad, aga mis pole ühelgi juhul selgesti esile toodud.) Ometi on seda võimalik lugeda ka heas paksus muljelis-psühholoogilise (lapsepõlve)loo traditsioonis, kui mõelda kas või sellele, kuidas vanameister Tuglase väike Ilmarimõmmik ürgates unelema ja krohvipragudes pilte nägema jäi. See lugu on vist ka suurim hingesugulane Tuglase siinses kogus ära toodud „Inimesesõõjatega”: lapse tähelepanelik pilk pluss sünge sündmus.

PEA- JA VASTUVOOLUST

Niisiis võiks öelda, et vähemalt mõned silmapaistvad eesti novellid on tegelenud aastal 2017 ajalooga; ja samas leidub igasugusele ajaloole ja vanade asjade ümberkirjutamisele ka tugev vastukaal. See on minu jaoks **Margit Lõhmuse** novell „Vulva klubi”, kuigi ilmselt mängib siin oma rolli ka autorislepp, sest vormilt on mõni teine Lõhmuse tekst õieti ebatraditsioonilisem. Lõhmus kirjutab mingit niisugust 21. sajandi olemist, mida muu eesti kirjandus ei ole hästi tabanud, pannes sinna kokku tänapäeva linnakeskkonna, digi- ja nutimaailma, kirjakeelse kõnekeelsuse, üha laieneva geograafilise spektri ja üha laieneva seksuaalse spektri koos üha tugevama naishäälega – ja tohutu individualismi, olukorra, kus kogu seda paljusust hoiabki koos ainult kõnelev hää. Olgu see hea või halb, olgu see elus või kirjandusena nauditav või mitte, aga tekst kirjeldab üsna hästi midagi, mis oli veel kirjeldamata. Muu hulgas laimiga püksikumeruse simuleerimist, et geiklubisse sisse saada, kuigi see ei ole peamine. Kehalise abjektiivsuse plaanis pakub paralleeli **Mari-Liis Mürsepa** „Elajad”, mille lahendus avab aga teistsuguse registri ja mille vigurjutuliku kirjutuslaadiga ma hästi kaasa ei läinud.

Mis jääb üle? Teatud pingutusega võib ülejäägi venitada valdavalt sellele liistule, mida olen püüdnud varem mõnes teiseski arvustuses lühidalt kirjeldada ja nimeetanud praegusaegse eesti (mees)kirjanduse peavooluks: jutustamisstiil, mis mängib realismi piiridega, venitades neid kas absurdi/groteski või lausa ulmesse; olmeline ja fantastiline vahelduvad ootamatult ning mitme vindiga. See laad ja selle olulisimad autorid on siingi kogus päris korralikult esindatud, kuigi paraku puudub **Urmas Vadi**, suuna keskne kuju, ning Kivirähkilt valitud tekst on teise dominandiga. Esindustöö teevad aga ära **Jüri Kolk** („Paul”) ja Armin Kõomägi („Goglomov”), pisut ootamatuma leiuna ka **Juhan Voolaid** („Lövi”). Kui Lõhmus käib ajaga nii häirival ühte sammu, et see mõjub lausa ehmata ja loksutava etteruttamisena, siis need tekstid jäävad lugeja jaoks veel mõnusalt hoomatavasse aega kusagil napilt pool sammu tagapool. Neis kohtab kultuurifonemene, millega jutt küll trikitab, kuid mis on iseeneest lugejale hästi tuttav: striiptiisiklubid, ärimehed, tutvumiskuulutused, safarireisid. Kirjandus ongi tänapäeval selline. See on nauditav lugemine, kannab kaa-

Lõhmus kirjutab mingit niisugust 21. sajandi olemist, mida muu eesti kirjandus ei ole hästi tabanud.

vellid elu jooksul meeldima hakanud ja see maksab kah midagi. **Maia Tammjärv** on rõõmsalt destruktivne: romaanide diktatuur vajab õõnestamist! Viimaks haarab **Kajar Pruul** tahvlikepi ja meenutab lugejale, et üsna naiivne on oodata novellilt vastamist mingitele kriteeriumidele, aga õige demokraat seda ka ei tee.

ÜLEVALT AJALOOLINE MEELEOLU

Milline on siis see uuem eesti jutuvara? Võib-olla olen lihtsalt kurnavast juubeliaastast läbi loputatud ja kipun nägema kõike EV100 võtmes, aga miskipärast hakkas mulle ka selles valimikus silma tagasivaatav,

Mudlumi ja Ala esemekirjeldused tunduvad vähemasti mulle juba nii tuttavad, et ei tekita mingit žanrilist tõrget, kuigi võiksid oma staatilisuses vajada enim väljavabandamist.

Johanna Ross toimetab ajakirja Keel ja Kirjandus, mis on igas mõttes täpselt Müürilehe vastand.

ülevalt ajalooline meeleolu – kuigi muidugi tekste ja sündmusi üle ja ümber kirjutades ning sassi ajades. Näiteks **Andrus Kivirähkilt** on valitud rahvusajaloo-ge tegelev novell „Vanaisa ja metsavennad”, mis jätkab maestrole kuulsuse toonud Ivan Orava liini, kuigi tema viimase aja loomingus on ohtralt ka nüüdisajainelisi jutte. Igatahes pakub tekst heas kivirähklikkus vaimus diskursuste ülekuti panekut: segunevad perekonnalooline ja looduslooline kirjeldus, nimelt pajataktakse jutustaja vanaisast, kes armastas metsa punkreid kaevata ning jälgima jääda, kas mõni armas metsavennast asukas võtab pesa omaks.

Donald Tombergi „Arno, isa, koolimaja ja tunnid” haarab rahvusliku kultuuriloo motiivistikku ümberkirjutamisel eriti jõuliselt sarvist, nagu tunnistab juba pealkiri. Ühtlasi meenub just Kivirähki mõne aasta

EESTI NOVELL

2018

„EESTI NOVELL 2018”

KOOSTANUD ARMIN KÕOMÄGI, MADE LUIGA, KAJAR PRUUL,
MAIA TAMMJÄRV, KUJUNDANUD ASKO KÜNNAP
MTÜ EESTI JUTT, 2018 / 208 LK

sa, lahutab meelt ja paremal juhul lubab ka tõsisemalt kaasa mõelda, kui soovi peaks olema.

Eks muidugi ole peavoolu häda, et kogu hea kvaliteedi juures harjub publik sellega liiga ära. Lõhmuse tekst ehmatas vähemasti osalt just mingite harjumate ühendustega, internetist ja argipäevast tuttavat uuskeelt ja uusmõtet esitletakse äkki trükimustaga valgel paberilehel „kirjakultuurina”, umbes samamoodi, nagu kunagi ammu tõsteti pissuaar kunstisaali – kuigi ka selliseid žeste peab oskama teha. Kivirähk, kes mingis mõttes sõidab väga kindlas roopas, osutub aga ikkagi tõeliseks rahvakirjanikuks selle poolest, et omi transgressioone on tal pakkuda igale põlvkonnale ja tundelaadile. Minusugust millenniaali ei pane metsavenna motiivi üle aasimine enam silmaga pilgutama, aga tarviliku üllatuse toob vinjett kahest Saaremaa koolitüdrukust. Nood kulutanud jaanitulel bussiraha limonaadi peale ära ja jäänud lõksu, nii et kolhoosi-esimees Tammekänd elanud

nendega punkris suvi otsa kokku, „sügisel aga andnud nagu aumees kunagi mõlemale tüdrukule kolm rubla ja saatnud isiklikult bussi peale” (lk 81). Jah, jah, muidugi, grotesk – aga teisalt ikkagi ju ka **vennad Paalbergid** ja #MeToo.

Äraharjumine mängib rolli ka novellivormi tajumisel, nagu Kajar Pruul kogumiku eessõnas üle kordas. Mudlumi ja Ala esemekirjeldused tunduvad vähemasti mulle juba nii tuttavad, et ei tekita mingit žanrilist tõrget, kuigi võiksid oma staatilisuses vajada enim väljavandamist. („Sült” esmailmus Vikerkaares koond-

pealkirja „Argimütoloogiad” all ega pretendeerinud sellisena vähimalgi määral novellipärasusele.) Seevastu on siinsest kogumikust jäänud seni nimetamata kaks teksti, mis tegid arvustaja just vormi mõttes kõige nõutumaks. **Mart Kivastiku** „Jaama 12” oli nii traditsiooniliselt puänteeritud, et võttis kukalt sügama: väljapeetud, kammerlikus laadis lugu igihalja pildi sisse mineku motiivi teemal, tegevuse pisut ehk sõnamänguliseks tõukeks hinnang, et ühe kunstniku maalides puuduvat hing. Selle novelli puhul on tõesti lausa üllatav, kuidas lõpus ei ole mitte midagi üllatavat. Kõige keerulisem oli mul aga novelli või õigupoolest üldse ilukirjandusena lugeda **Mihkel Muti** „Suure Poobsi

Kirjandus ongi tänapäeval selline. See on nauditav lugemine, kannab kaasa, lahutab meelt ja paremal juhul lubab ka tõsisemalt kaasa mõelda, kui soovi peaks olema.

vaikimist”. Mitte et tekst ise ei olnuks piisavalt ilukirjanduslik, oh ei. Ainult et Mutt on viimasel ajal arvamusliidri ametis, lugu ise on arutleva (mitte jutustava) kirjandi žanris – ja tagatipuks on selle teemaks arvamus avaldamine. Raske – kui mitte võimatu – oli raputada eneselt muljet, et tegu on lihtsalt fragmendiga kirjaniku päevikust.

¹ Matsin, P. 2018. *Che Guevara ja Visconti panevad laimi püksi*. – *Sirp*, 21.12.

KIIRKOHTING

MARIA FAUST

Küsis **Mariliis Mõttus**

Jazzkaar peab 19.–28. aprillil toimuva festivaliga oma 30. sünnipäeva. Samal ajal tähistab juubelit muusik Maria Faust, kes on kureerinud Jazzkaare jaoks kolm eksperimentaaldžässile pühendatud kontserti.

Foto: Fryd Frydendahl

Milline on sinu kujutluses praegune eksperimentaaldžässi maailm?

Millegipärast arvatakse, et eksperimentaalne muusika on hästi väike ja tundmatu ala, aga tegelikult on see eksisteerinud aegade algusest koos erinevate stiilide, sh džässiga. Kui vaadata Euroopa džässifestivalide kavasid, siis näib, et see äärmiselt kirju ja mitmekihiline vool pigem kasvab, kui näitab kahanemise märke. *Free jazz*'i mõiste tuli kasutusse juba 60ndate alguses ja on saavutanud koos graafilise notatsiooniga mõnel pool peaaegu et peavoolu staatuse. *Free jazz*, mis ei ole tegelikult nii „free” midagi, on oma kirjutamata reeglitega keeruline stiil, mille arendamine on elutöö. Eksperimentaalsel džässil on tänapäeva inimese nägu. See on multikulti, ja kui rääki-

da naiste osakaalust muusikas, siis võiks öelda, et sel on palju rohkem naise nägu kui mis tahes teisel muusikažanril. Oluline on ära märkida Euroopa ja Ameerika suundade erinevus. Jazzkaare eksperimentaalsel juubelipeol tahangi tuua kuulajani need kaks külge ning kutsusin esinejaid, nii legende kui ka just õide puhkenud artiste, mõlemalt poolt ookeani.

Millie alusel oled valinud üles astuvad artistid?

Loogiline oli kutsuda mängima Euroopa *free jazz*'i suurim legend ja alustala **Peter Brötzmann** ning tema duo, kus teeb kaasa USA sülekitarrimängija **Heather Leigh**. Paljudele, niisamuti minule, oli Brötzmanni muusika kuulamine pöördpunkt. Albumid „Machine Gun” ja „Nipples” on Euroopa improvisatsiooni ajaloos üliolulised teosed.

Brötzmanni ja Leigh' kõrval soovisin esitleda kultuuride ja stiilide segunemist. **Sofia Jernberg** on noor eksperimentaalne sopran, kel on etioopia-rootsi juured ja kes on selleks suurepärase valik – ennekuulmatu tehnikaga ja muusikaliselt tundlik natuur.

Viimasena esitlen ise uut albumit oma n-ö Ameerika unelmast trioga. See on miski, mida olen kaua teha tahtnud; kasutada ära kogu enda olemasolevat emotsionaalset paletti ja keskenduda instinktidele.

Trio Faust-Dahl-Walter koosneb sinust ning Tim Dahlist ja Weasel Walterist, kes on pärit USAst. Kuidas teie teed ristusid ning kuidas rikastab mandritevaheline koostöö teie ühist loomingut?

Kohtusin Timiga juba aastal 2004. Weaselit tunnen pisut hilisemast ajast. New Yorgis ja ka Euroopas on mõlemad nimed ja nende mängustiil hästi teada. Timi ja Weaseliga liigub kaasas alati ports kuulujutte ja mingi mässav vana kooli hõng. See on värskendav, aga ka intensiivne. Vahel tunnen end nende kõrval sellise rahuliku soomlasena. Mulle on oluline pääseda Euroopa viisakast maailmast aeg-ajalt metsikusse džunglisse. Vahel on vaja koorida maha kogu viisakus, kombed ning publiku ja kogukonna ootused ning teha asju kompromissideta. See seltskond annab tagasi loomupärase häbituse luua stiililiste piirideta.

Keda sa lisaks enda kutsutud artistidele kindlasti Jazzkaarel kuulama soovitad minna?

Kui 22. aprillil ei jõua tulla, soovitan kindlasti kuulata trummar **Mark Guiliana** kvartetti.

PRESIDENT

KIRJUTAS ARMIN KÕOMÄGI, ILLUUSTREERIS LIISA KRUUSMÄGI

Kõne lõppedes tundis president südantsoojendavat hingevärinat. Ta seisis Vabaduse väljakul, näoga kiriku, seljaga risti poole, kõrvus aplaus. Nii ühtlane ja puhas, nagu tuleks lindilt. Jah, see oli meeldiv tunne. Sõnad, mis tõusevad lendu hingesügavustest, mõtted, mille vormib patriootlikult tukslev rind, jõuavad alati kohale. Ükskõik kui palju või vähe on kuulajaid, ükskõik kus nad on, kes nad on, inimesed või... Ah, nüüd läheb juba pisut liiale. President oli siiski üdini asjalik persoon. Puid ei kallistanud, sääse või parmu lõmastas süüme-piinadeta. Tunded tunneteks, päeva lõpuks on elu siiski ratsionaalne värk.

President laskus poodiumilt, heitis kiire pilgu käekellale ja seadis sammud auto suunas. Taskus ootasid oma järke järgmiste kõnede tekstid.

Härra president! hüüdis keegi selja tagant. President pööras ümber. Proua president siiski, parandas ta hüüdjat. Tema ees seisis inimene... Kuidas teda nüüd kirjeldadagi... Noh, eks siin võiks loetleda mitu lehekülge kõikvõimalikke omadussõnu, ent milleks. Presidendi ees seisis vanamutt. Kui midagi on võimalik kirjeldada üheainsa sõnaga, siis tuleb niiviisi ka teha. Vanamutt.

Vabandust, kobises vanamutt. See teie pükskostüüm, madalad kingad ja poisipea... Väga vabandan, proua president. President naeratas, väiklus ja õelus ei olnud tema rida. Kuidas ma saan teid aidata? Aidata saate nii, et mul oleks vaja mõned kartulikotid keldrisse tõsta, aga ma ei jaksa enam. Vanus, selg...

Naeratus presidendi näol veidi muutus. Ta vaatas enda ümber. Kas kedagi siis pole, kes aitaks? Ei ole, kõlas vastus sama veenvalt kui 1 + 1. Nad liikusid koos presidendi auto suunas. President heitis pilke vasemale ja paremale, aga tõesti, kedagi ei paistnud. Auto seisis kohas, kuhu president tunni eest maha pandi. Uksed lukus. President valis sohvri numbri. Levist väljas, vastati soome keeles. Naeratus presidendi näol moondus veel kraadi võrra. Päril naeratus see enam ei olnud. Kuidas me teie juurde küll saame? küsis ta vanamutilt, hääles kaval lootus, et ebamugav olukord nüüd kuidagi ometi laheneb. See ei ole kaugel, lõi vanamutt heatujuliselt käega, kui hakkame kohe minema, oleme homme pärastlõunaks kohal.

Nad kõndisid vaikides. Vanamutist kodanik liibates ees, riigipea sirgel seljal tema järel. Imelik, mõtles president, nagu selles kummalises romaanis, kus kõik inimesed korraga kadunuks jäid. Kui nad Ülemiste keskusest möödusid, tabas teda soojale septembrilmale vaatamata külmavärin. Kedagi ei olnud. Ainult liipav ja hingeldav vanamutt. President võttis kõne abikaasale. Kõnepost, hispaania keeles.

Paari tunni pärast istusid nad teepervele puhkama. Vanamutt koukis taskust nutsaku ja murdis mõlemale tüki tumedat leiba. President tõstis pala aeglaselt suhu, jälgides samal ajal oma kaaslast. Selle lõuad liikusid enneolematu intensiivsusega, justkui poleks tegu mitte inimese, vaid söömiskombainiga. Leival polnud tegelikult viga. Täitsa toitev oli. Kui nad uuesti püsti tõusid, läbis presidendi soe heldimushoog. Kange tahtmine oli kopsud isamaa õhku täis tõmmata ja pidada üks vaimustav kõne. Aga vanamutt oli juba edasi liikunud ning presidendil tuli kõnest loobuda, et oma kodanikule järele jõuda.

Kui hakkas hämarduma, keeras vanamutt metsa, tegi lõkke üles ja ehtas kuuseokstest varjualuse. Söödi vaikides leiba, peopesast joodi allikavett. Öö oli vilu. President nihkus tasahaaval oma kaaslasel külje alla. Vanamutt norskas nagu suur metsik loom. Ja lõhnas nagu... raske öelda, kuidas, mitte nagu tsiviliseeritud inimene, vaid nagu... suur metsik loom.

Kui president hommikul ärkas, oli vanamutt juba jalul. Sonkis oksaga hõõguvates sütes ja ulatas riigipeale leivatüki kahe kärsanud kukeseenega. President sõi ja venitas samal ajal kangestunud liikmeid. Vanamutt käis korra ära ning naasis, pihk marju täis. Sööge, mahe Eesti mustikas, väga tervislik. Hakati liikuma. Päev töötas tul- la igati kena. Päike ronis meelekindlalt kõrgemale, külvates lahkelt kahele teelisele sooja paistet. Puhkepausil otsis vanamutt jälle välja oma leivakannika. See ei paistnud kuidagi otsa saavat. Igavene leib, justkui muinasjutus. Korra helises presidendi telefon. Helistas peaminister. Brüsselist. Ähki ja öiendas, kiirelt, närviliselt, natuke liiga pikalt, kuni tühi aku telefoni välja lülis.

Pärastlõunaks jõudsid vanamutt ja president kohale. Väike ilmetu majake lageda hajaküla serval. Ümberringi põllud, heinamaad, raie- langid, silmapiiril kari mingeid sõralisi vist. Hoovis kaevu kõrval seisis lapsevanker. Lapselaps? uuris president rõõmsatujuliselt. Teda läbis tugev soov pidada kõne lastest kui meie tuleviku pandist. Ei, kartulid, vastas vanamutt napilt. Nii oligi. Kartulid olid suured ja mullased, neid võis olla oma viiskümmend kilo. Ime, et vanker koos püsis.

Hakati tööle. Vanamutt kobis kööki, president kääris käised hoo- vis. Tunni ajaga tassis ta mitu tonni kartulikotte vanamuti keldrisse.

Seejärel istuti sööma. Vanamutt pakkus välja kolm käiku: keedu-, prae- ja ahjukartulid. Kõik maitstes oivaliselt. Kas pidada kõne kartulite auks, mõtiskles president. Aga vanamuti tühi pilk purustas motivatsiooni. Oli aeg minna tagasi. Ei saanud liiga kauaks ühe konkreetse kodaniku juurde jääda. Ta peab teenima kogu ühiskonda. Eestimaa ootab! Vanamutt andis presidendile kaks õuna, ohkas, andis ühe veel, ja lehvitas hüvastijätuks.

Hommikul ärkas president sessamas kohas, kuhu vanamutt neile eelmiseks ööks aseme ehtas. Ta ringutas, masseeris kaela ning kükitas mingi põõsa varju pissile, kui tundis, et keegi vaatab teda. Kär- mesti tõmbas ta püksid üles, korras soengu, nühkis silmi. Tema ees ja ümber, kõikjal, kuhu ta vaatas, seisis loomad ja linnud. Vaik- selt, tähelepanelikult. Ilma ühegi ähvardusest, täiesti neutraalselt. Isegi hunt istus vagusi ja lõõtsutas rahus, meenutades mitte kiskjat, vaid truud koera. Seal olid kõik. Karu, põder, metskitsed, ilves, min- gid nugised ja nirgid (tee neil kuraditel vahet), metssiga, isegi lend- orav ja ahm. Puude oksad kubisesid lindudest. Keda kõike seal ei leidunud, tihaseid ja rähne ja... President ei tundnud eriti linde.

Vapustav pilt. Poliitikule kohaselt kogus president end ruttu. Ta kõhatas hääle puhtaks ja alustas. Armsad Eestimaa elanikud...Ta rää- kis pikalt ja pidulikult kodumaa erakordsest loodusest, selle eluri- kusest, kuidas me kõik peame ühte hoidma ja üksteist aitama. Kui- das tema annab endast parima, et olla iga eestimaalase president, nii suure kui ka väikese, nii lihasööja kui ka taimetoitlase. Eraldi pöördus ta rändlindude poole, tänades neid, kes meie juures suve veetsid, siin oma pojad üles kasvatasid (kasutades selleks vabariigi nutikaid sotsiaalsüsteeme) ja nüüd lõunamaale talvituma sättisid. Te olete alati teretunud tagasi. Loomade seas tundis president ära ka mõned võõrliigid. Vaadanud šaakalile otse silma, mainis ta, et seni, kuni dokumendid korras, on kõik võõrliigid meil teretunud. Uue maailma piirid on valla, mistõttu integratsioon on meie prioriteet. Kõne lõppedes lähenes presidendile karu ja nuhkis teda natuke. Seejärel läksid kõik laiali.

Armin Kõomägi on ette- võtja ja kirjanik (või vastupidi).

Fotod: Karel Koplimets / Tallinna Kunstihoone

02.03.

RUSTIKAALROMANTILINE „PUUMES”

Tartu Uus Teater toob 2. märtsil vaatajate ette varasemast valguskunstnikuna tuntud Rene Liivamäe lavastajadebüüdi, rustikaalromantilise „Puumehe”. Lugu on inspireeritud ühest tavalisest puutöömehest, kes on juhtumisi ka Rene vanaisa. Tema elust ja käsitööst, kirjutustest ja kritseldistest. Laval Margus Mikomägi, Anneli Rahkema, Helgur Rosenthal, Henri Otsing ja Peep Peedumäe, järgmised etendused 10., 12., 13. märtsil jne. Lisainfo: uusteater.ee

03.03.

KÜÜLIKUD MUSTAS KASTIS

3. märtsil kell 12 esietendub Tartus Saksa Kultuuri Instituudis Kaija M. Kalveti ja teatri Must Kast laste-/koguperelavastus „Ernesto küülikud”. Lugu pärineb Piret Raua samanimelisest raamatust, mille sündmusi käivitav jõud on tsirkusetelgi vargus. Kuidas käitub selles olukorras mustkunstnik, kes on ühtäkki kaotanud oma identiteedi määrava komponendi, peavarju nii toises kui ka eraelus? Sobilik lastele alates 5. eluaastast, etendused märtsist maini. Vaata lähemalt: teatermustkast.ee

Foto: Gabriela Liivamägi

09.03.

RAAMATUBALL-VIKTORIIN

9. märtsil kell 18 taaslustatakse Viljandis Kondase keskuses üks 1960ndate Viljandi kaalukaim peoformaati raamatuball-viktoriini! Selle mõningast vastutust nõudva ülesande on võtnud enda õlule seni peaaegu pöranda all tegutsenud Paul Kondase nimeline lugemisklubi. Muusikalis-viktoriinilise põimiku eest vastutavad Paavo Matsin ning Rauno ja Marietta Alliksaar, kohal on ka filmis „Tõde ja õigus” tegelast Volli kehas-tanud staarkoer. Info ja detailne kava Facebooki sündmuse „Raamatuball-viktoriin” lehel.

14.03.

#POEETILISELTKORREKTNE

Emakeelepäeval ehk 14. märtsil kell 18 esitlevad Mart Juur, Keiti Vilms, Contra ja Oliver Lomp Viru Keskuse Rahva Raamatus oma värsket ühist kalambuurikogu „Poeetiliselt korrektne”. Tegemist on soliidse üle 600-leheküljelise väikeses formaadis teosega, millele on teinud humoorikad illustratsioonid karikaturist Ave Taavet. Esitlusele järgneb algusega kell 20 järeldupidu TOPSis (Soo 15). Tartlased peavad aga kannatama 5. aprillini, mil poeetkorrektne delegatsioon kell 18 Arhivi keele- ja kirjandussõprade meelt lahutama saabub.

14.03.

SOTS-ART KUMUS

14. märtsil kell 18 avatakse Kumus Liisa Kaljula kureeritud näitus „Sots art ja mood”, mis toob kokku kaks meile (geograafiliselt) lähedast nähtust: 1970. aastate sots-art'i kujutavas kunstis ning 2010. aastate postsovetliku esteetika moekunstis. Märksõnadeks on lähimine kohalikust ajaloost, selle sümboolsest ja materiaalsest pärandist, punane viisnurk, lillelised kitlid, Berliini müür... Osalevad kuus silmapaistvat moekunstnikku – Julia Jefimtsuk Kiievist, Marit Ilison ja Saima Priks Tallinnast, Sonja Lititševskaja Berliinist ning Nina Neretina ja Donis Pouppis Moskvast –, kes naasevad kõik ühel või teisel moel oma sotsialistlikku lapsepõlve. Info: kumu.ekm.ee

14.–16.03.

KAS ON VAJA KALAMAJASI?

Hiljuti vodevillbluusi albumi „Nii kole mees” avaldanud muusikaline kollektiiv Kaisa Ling Thing võtab kolmeks öhtuks ehk 14.–16. märtsini üle Kalamaja baari Heldeke ja mängib seal koondnimetaja „Kas on vaja?” all igal öhtul erineva kontserdi. Vahetuvad õhtujuhid, kostüümid, koosseisud ja meeleolud. Küsitaksegi, kas on vaja!? Kas on vaja äärmustesse minna, kas on vaja tsenseerida huumorit? Ja nii edasi. Tähistatakse tervemõistluslikust ja normaalsust, inimlikkust kogu selle ebatäiuses! Lisainfo: blues.ee

16.03.

(ERMI)ÖÖD ON SIIN MUSTAD

Eelmisel kevadel esimest korda toimunud ERMi ÖÖ saab 16. märtsil oma suurejoonelise järje, kui Eesti Rahva Muuseumis avaneb huvilistel võimalus näha ja kuulda „positiivses mõttes veidra” popmuusika loojat Rozi Plaini UKst, tähelepanuväärset ja tunnustatud soome lauljat Lau Naud, meie oma karget Erki Pärnoja, alati muhedat Orelipoissi, transilik-tantsulist meisterjaani jt. Keha ja meelt saab puhata ERMi ÖÖ Ambienti ruumis, kus voogavate helide eest hoolitseb trio Stereo Hypnosis Reykjavíkist. Kava ja piletid: erm.ee

21.03.

LUULET! KÕIKIDELE! TERVE PÄEV!

21. märtsil tähistatakse UNESCO kirjanduslinnas Tartus teist korda ülemaailmset luulepäeva. Luule liigub mööda kohvikuid, baare ja klubisid – terve päeva jooksul esineb erinevates kohtades luuletajaid, muusikuid ja koolinoorigi. Start kell 14 Karlova kohvikus Anna Edasi, lõppjaam kell 20 Genialistide Klubis, vahepeatused Pierre'is, Pirogovis ning Veinis ja Vines. Teiste seas esinevad Mehis Heinsaar, Kelly Turk, Vahur Afanasjev ja Kristel Algvere. Täpsem kava: tartu.kirjandus.ee

22.03.

SAMO DJ KAUPPLUS AASIAS

22. märtsil astub Kauplus Aasias (Kopli 2A) rekordseansiga üles Stockholmi *underground*'i statsionaarne resident Samo DJ, passinimega Sam Forsberg, kes moodustab ei rohkem ega vähem kui 50% kooslu-sest Sling & Samo ning sama palju leibeli Born Free asutajatest. Ta on teinud koostööd säärase nime-dega nagu Baba Stolz, MaxxxBass, Tzu Sing ja Cos/Mes. „Meie” poolelt lisavad Kauplus Aasias kütet Susanna Raiend, Taavi-Peeter Liiv ning Richard Pohjanheimo. Pidud ei lõpe enne, kui esimesed trammid Kopli suunal kurve võtavad. Vaata lisa: [facebook.com/nothingbutnetestonia](https://www.facebook.com/nothingbutnetestonia)

29.03./03.04.

KOHTUMISED VAIKUSEGA

Märtsi lõpus jõuab vaatajate ette Martti Helde uus mängufilm „Skandinaavia vaikus”. Trillerlike elementidega psühholoogiline draama jutustab nii reaalse kui ka kujundliku teekonna vormis taaskohtumisest ja valikutest ning sellest, mis jäi lahendamata. Operaatorid Erik Pöllumaa ja Sten-Johan Lill, osades Rea Lest ja Reimo Sagor. 29. märtsil kell 19 toimub kinos Sõprus lisaks linastusele ka kohtumine filmi tegijatega, Tartusse Elektriteatrisse jõuab delegatsioon 3. aprillil kell 19. Info: kinosoprus.ee, elektriteater.ee

Kaader filmist

TEATER

EESTI ESIMENE PÕNEVUSTEATER

Märtsi algusest on Tallinnas püssirohuaidas pidulikult avatud Eesti esimene põnevusteater – Kellerteater. Eksklusiivselt põnevikele, müsteeriumidele ja krimilugudele pühendunud mängupaik vanalinna serval on valinud avalavastuseks Edgar Allan Poe novellil põhineva „Mõrvad Rue Morgue'il”. Lavastaja Vahur Keller, osades Rahel Ollisaar ja Ara Yaralyan, helilooja Siim Aimla. Märtsikuus näeb etendusi kümnel korral, igal reedel ja laupäeval. Info: [facebook.com/kellerteater](https://www.facebook.com/kellerteater)

NÄIDEND

NÄIDENDIVÕISTLUS 2019

Eesti Teatri Agentuur on selgi aastal välja kuulutanud näidendivõistluse, mille tähtaeg on 1. august – kiiremad jõuavad selle ajaga mitugi algupärast näidendit paberile panna! Oodatud on nii veteranid kui ka alustajad, pikkus-, žanri- ega teemapiiranguid ei ole. Toid hindab seitsmeliikmeline spetsialistidest koosnev žürii, motivaatoriks ka 7000-eurone auhinnafond. Lähem teave ja tingimused: teater.ee

Veebruaris avati kunstihoones Liina Siibi isikunäitus „Paradiisi poliitika”. Uusi ja varasemaid teoseid hõlmav näitus toob vaatajani põlvkondadevahelised vestlused üksikelude seosest privileegi ja võimu keeruka soopõhise ajalooga. Info: kunstihoone.ee

EESTI KUNSTIMUUSEUM
SADA AASTAT KUNSTIGA

GORDON
MATTI-CLARK
Anarhitekt
ANARCHITECT

TOETAJAD / WITH THE SUPPORT OF: Henry Luce Foundation, National Endowment for the Arts, Graham Foundation for Advanced Studies in the Fine Arts, Blue Rider Group at Morgan Stanley, David Zwirner Gallery, Estate of Gordon Matta-Clark, Furthermore: a program of the J. M. Kaplan Fund, Eesti Kultuurkapital

Näitus on korraldanud Bronxi Kunstimuuseum koostöös Eesti Kunstimuuseumiga
An exhibition organised by the Bronx Museum of the Arts in cooperation with the Art Museum of Estonia

ANU VAHTRA
Eemaldamise
töö
tervikuni
COMPLETION
THROUGH REMOVAL
KUMU KUNSTIMUUSEUM
KUMU ART MUSEUM

22.02.—08.06.2019